

**Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Державне підприємство «Ліси України»
Товариство лісівників України
Комунальний заклад
«Чернівецький обласний центр
еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»**

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ВІДТВОРИМО ЛІСИ РАЗОМ»
(збірник матеріалів *on-line* конференції)**

**16 квітня 2026 року
м. Чернівці**

Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Державне підприємство «Ліси України»
Товариство лісівників України
Комунальний заклад
«Чернівецький обласний центр
еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ВІДТВОРИМО ЛІСИ РАЗОМ»**
(збірник матеріалів on-line конференції)

**16 квітня 2026 року
м. Чернівці**

Відтворимо ліси разом:[збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції «Відтворимо ліси разом та науково-практичного діалогу «Дендропарки та ботанічні сади – як інноваційний простір» (м. Чернівці, 16 квітня 2026 р) / Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр, КЗ «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»]. Чернівці: ЧОЦЕНТУМ, 2026. 87 с.

Укладачі:

Липованчук Наталія Степанівна, директор Комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

Кузьмінська Валентина Василівна, методист природничого відділу Комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

У збірнику представленні матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції «Відтворимо ліси разом та науково-практичного діалогу «Дендропарки та ботанічні сади – як інноваційний простір».

Даний збірник стане в нагоді педагогам закладів загальної середньої, позашкільної, вищої освіти, студентам та учням.

Матеріали збірника відтворено з авторських оригіналів, поданих до оргкомітету. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів та посилань несуть автори статей.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Вітальне слово.....	9
Частина I. НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ВІДТВОРИМО ЛІСИ РАЗОМ»	
Участь у процедурах лісової сертифікації та оцінки впливу на довкілля як один з актуальних напрямків діяльності учнівських лісництв <i>Чорней І.І.</i>	10
Формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти спеціальності н4 лісове господарство у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі <i>Погрібний О.М.</i>	15
Учнівські лісництва – профорієнтаційний майданчик для залучення молоді до лісівничої справи <i>Кузьмінська В.В., Хлус Л.М.</i>	18
Проект «Лісосвіта: навчай-надихай-захищай!» як модель партнерства учнівських лісництв і лісових господарств у системі екологічної освіти <i>Пахомова І.А.</i>	20
Методична діяльність закладу освіти як основа формування наукового світогляду школярів <i>Олексійчук А.</i>	23
Формування екологічної свідомості вихованців учнівських лісництв Тернопільщини <i>Дулеба У.</i>	26
Моніторинг та стратегія відтворення полезахисних лісосмуг Шишаччини в системі партнерства «школа – громада – лісгосподарські підприємства» <i>Тумко М.Д.</i>	28
Формування екологічної свідомості через діяльність учнівського лісництва <i>Біла А.М.</i>	30
Лісовідновлення як пріоритетний напрям співпраці учнівських лісництв і фахівців лісової галузі <i>Храпата Л. М.</i>	34
Екологічної освіта і виховання через діяльність учнівських лісництв <i>Фуштей І.Д.</i>	37
Ботанічні сади, дендропарки та екологічні стежки як основа формування природознавчої компетентності учнівської та студентської молоді <i>Зведенюк М.А.</i>	40

Орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Жорнівський» та його роль у розвитку еколого-просвітницької діяльності учнівської молоді <i>Роценюк Н.В.</i>	46
Полянське учнівське лісництво – територія екологічної дії та відповідального майбутнього <i>Мельник Д.С.</i>	48
Формування екологічної свідомості молоді через безпородню участь у природоохоронних заходах <i>Іванова О.Я.</i>	50
Спільна практична діяльність учнівських лісництв і лісових господарств: від теоретичної підготовки до реальних результатів моніторингу <i>Азімова В.С., Лисий М.В., Житарюк С.М.</i>	52
Формування екологічної свідомості через діяльність Куликівського учнівського лісництва «Мрія» <i>Тодерян А.І., Апетрі Г.І.</i>	55
Лісовідновлення як пріоритетний напрям співпраці учнівських лісництв та фахівців лісової галузі <i>Козирацький Д., Мартинюк О.І.</i>	56
Екологічна освіта і виховання в умовах партнерства учнівських лісництв і лісових господарств <i>Власюк О.А., Трусік Б.</i>	58
Роль учнівських лісництв та молодіжного партнерства у збереженні та відновленні лісів малого Полісся <i>Власюк О.А., Чорна В.</i>	61
Охорона та відтворення унікальних лісових масивів національного природного парку «Подільські Товтри» <i>Власюк О.А., Маслюк М.</i>	63
Частина II. НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ДІАЛОГ «ДЕНДРОПАРКИ ТА БОТАНІЧНІ САДИ – ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР»	
Дендропарк місцевого значення «Юннатський» – як центр екологічного просвітництва <i>Штурмак Л.І.</i>	66
Методика формування дослідницької компетентності вихованців/вихованок гуртків екологічного профілю на ресурсній основі дендрологічного парку місцевого значення «Юннатський» <i>Драган О.А., Шкуратовська Г.</i>	68
Сторожинецький дендропарк в системі вищої та позашкільної освіти <i>Крилюк Т.П.</i>	71

Формування екологічної культури молоді за допомогою природно-заповідного фонду <i>Костюк О.В.</i>	74
Партнерство Чернівецького ОЦЕНТУМ та ботанічного саду «Чернівецький» – традиції, інновації, креатив <i>Хлус Л.М., Кузьмінська В.В.</i>	77
Дендропарк «Олександрія» в системі екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку <i>Гандовська Л.В., Согомоян О.П.</i>	79
Сучасний стан і перспективи розвитку шкільного дендрарію <i>Деркач П.З., Гавриленко Т.П.</i>	81
Оранжерея ботанічного саду Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як інструмент навчання та виховання у позашкільному освітньому просторі <i>Литвін Н.Г.</i>	82
Парк-пам'ятка «Юннатівський» як важливий елемент позашкільного освітнього простору Одещини <i>Задерей О.В., Гусак І.Є.</i>	84
Формування екологічної свідомості учнів під час навчально-виховного процесу <i>Іванова О.Я.</i>	85

ВСТУП

Учнівські лісництва, є однією з ефективних форм позашкільної та профорієнтаційної роботи в закладах освіти. На сучасному етапі євроінтеграційного процесу нашої держави, робота учнівських лісництв є дуже важливою у перспективі охорони, збереження і відновлення лісових ресурсів, підготовки висококваліфікованих кадрів для лісогосподарських підприємств і наукових установ.

Перші учнівські лісництва почали організовувати в далеких 1960-х роках на базі юннатівських гуртків, «зелених» і «голубих» патрулів, лісівничих ланок. Одним із перших в Україні було створено у вересні 1966 року Моквинське шкільне лісництво Костопільського лісгоспу Рівненської області. На Волині перші шкільні лісництва були створені у 1968 році – це Цуманське шкільне лісництво Ківерцівського району та Губинське лісництво Локачинського району. Учнівські лісництва стали однією з важливих форм організації трудового навчання і виховання, активізації юннатівського руху в Україні, залученні учнів до науково-дослідницької діяльності та суспільно-корисної праці. Основна діяльність учнівських лісництв була різноплановою: посадка лісу, догляд за молодими насадженнями, збір насіння, охорона лісу, проведення фенологічних спостережень, вивчення флори та фауни, дослідження впливу різних факторів на ріст і розвиток лісу, участь у природоохоронних заходах.

З року в рік мережа учнівських лісництв збільшувалася. У 2021 році вже налічувалося - 532 учнівських лісництв, в яких набували компетентностей з лісівництва понад 17 тис. дітей, у 2022 році – за неповними даними - 423 учнівських лісництва.

Внаслідок війни постраждав лісовий фонд України а учнівські лісництва не можуть повноцінно функціонувати в деяких областях і відповідно відбулося скорочення їх діяльності та кількості. Станом на серпень 2024 року налічується лише 195 діючих учнівських лісництв , в яких задіяно 4789 учнів (без врахування даних східних областей) а також без врахування окупованих територій південних областей та тих лісництв які призупинили свою діяльність через бойові дії (північні області та Слобожанщина).

Успішна співпраця закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування та фахівців лісового господарства забезпечується через теоретичні і практичні заняття з основ лісівництва, проведення науково-дослідницької та експериментальної роботи з біології, екології та лісового господарства, залучення юних лісівників до лісогосподарських робіт та сприяння самовизначенню майбутньої професії.

Незважаючи на військові дії в Україні прикладаються зусилля не лише для збереження мережі учнівських лісництв. а і для покращення їх роботи. З метою підтримки та розвитку мережі учнівських лісництв, підвищення фахового рівня керівників учнівських лісництв, а також сприяння співпраці закладів освіти, органів державної влади, громадських організацій в поліпшенні ефективності роботи учнівських лісництв, еколого-натуралістичні центри

залучають до роботи з учнями працівників лісових господарств, проводяться семінари, семінари-практикуми, профільні курси підвищення кваліфікації для керівників учнівських лісництв, щорічно організовується та проводиться Всеукраїнський зліт учнівських лісництв.

Однією із форм екологічного виховання підростаючого покоління є учнівське лісництво. Слід наголосити, що саме участь дітей в учнівських лісництвах впливає на свідомий вибір майбутньої професії.

Сьогодні все більша увага приділяється екологічному спрямуванню діяльності учнівських лісництв, поглибленому вивченню проблем лісового господарства та охорони довкілля, розвитку дослідницьких навичок учнів.

НЕНЦ спільно із Міністерством освіти і науки України, Національним університетом біоресурсів та природокористування України, Навчально-науковим інститутом лісового і садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України за підтримки ДП «Ліси України» та Товариства лісівників України організовує і проводить щорічну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Відтворимо ліси разом».

Метою заходу є привернення уваги державних та громадських організацій до проблем збереження біологічного різноманіття лісових екосистем, відтворення та розширення площі високопродуктивних стійких насаджень; підвищення фахового рівня керівників учнівських лісництв, а також сприяння співпраці навчальних закладів, органів державної влади, громадських організацій в поліпшенні ефективності роботи учнівських лісництв.

2026 рік є ювілейним роком для Дендрологічного парку місцевого значення «Юннатівський» НЕНЦ (рішення Київської міської ради від 9 березня 2006 року), відзначаємо 20-річчя.

Тож, щиро вітаю учасників науково-практичної конференції, присвяченої актуальним питанням лісознавства. Бажаю вам плідної роботи, змістовних дискусій, нових наукових ідей та професійного натхнення.

Нехай ця конференція стане для вас джерелом цінного досвіду, майданчиком для обміну знаннями та початком нових наукових співпраць.

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ,
директор Національного еколого-натуралістичного
центру учнівської молоді МОН України, доктор
педагогічних наук, професор,

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції «Відтворимо ліси разом»!

Цей захід зібрав на одній платформі лісівників – практиків та науковців, викладачів лісівничих закладів вищої освіти, працівників ботанічних садів, дендропарків, керівників та вихованців учнівських лісництв.

Тематика цієї зустрічі для Товариства лісівників України є значущою. Перш за все це подальший розвиток партнерства у діяльності учнівських лісництв і лісових господарств. Також хочу відмітити важливість запропонованого в рамках конференції науково-практичний діалогу присвяченого дендропаркам перш за все як інноваційному освітньому простору, який сприяє формуванню екологічної культури суспільства і молоді та сприяє інтеграції наукових досягнень в освітній процес.

Серед пріоритетних завдань Товариства лісівників України є сприяння формуванню екологічної свідомості шляхом поширення знань про ліси, просвітницька і профорієнтаційна робота серед молоді, одним із напрямків якої є діяльність учнівських лісництв.

Я хочу подякувати керівникам учнівських лісництв, педагогам, викладачам за невтомну працю, яка допомагає дітям пізнавати навколишній світ, любити природу, вивчати ліс й обирати професію.

В нинішній дуже важкий час – час війни руйнуються цілі міста і села, випалюються і знищуються ліси. І нам, нашим дітям та онукам все це потрібно буде відбудувати, відновлювати, створювати.

Я бажаю вам плідно попрацювати і сподіваюсь, що ця спільна важлива справа, яку роблять лісівники разом з освітянами, сприятиме розвитку мережі учнівських лісництв України, формуванню нових поколінь висококваліфікованих лісівників, збереженню і відновленню знищених війною лісів у всіх куточках нашої країни.

*Щиро, з повагою
і вірою у нашу перемогу
Голова Товариства лісівників України,
завідувач кафедри ботаніки, дендрології
і лісової селекції НУБіП України
Юрій МАРЧУК*

**Частина I. НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ВІДТВОРИМО ЛІСИ РАЗОМ»**

**УЧАСТЬ У ПРОЦЕДУРАХ ЛІСОВОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ
ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЯК ОДИН З АКТУАЛЬНИХ НАПРЯМКІВ
ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ**

Чорней Ілля Ілліч, д. б. н., професор

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Лісові екосистеми одні з найбагатших на біорізноманіття на нашій планеті, зокрема, вони є домівкою для багатьох раритетних видів флори і фауни. Тому його збереження в умовах ведення лісового господарства є одним із пріоритетів сучасної екологічної політики України. Лісогосподарська діяльність у нашій країні регламентується низкою законодавчих документів, правил, положень, інструкцій. Багато з них спрямовані на підтримку і збереження біорізноманіття (Бондарук, Кагало, Проценко та ін., 2013). Зокрема, згідно статті 85 Лісового кодексу України (1994) збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом:

«1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розвитку екологічної мережі;

2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо);

3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;

4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;

5) створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах - зон визначеної конфігурації (форми) та розміру, у межах яких встановлюється режим ведення лісового господарства, що забезпечує довгострокове збереження: об'єктів Червоної книги України; об'єктів, внесених до переліків рідкісних або таких, що мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, що підлягають особливій охороні на відповідній території; типових та унікальних природних комплексів і об'єктів; місць розмноження диких тварин; найстаріших або визначних дерев та їх груп; інших місць, важливих для збереження біорізноманіття у лісах.»

Згідно основних напрямків реалізації «Концепції природоохоронної освіти в Україні (складова позашкільної освіти)» (Вербицький, 2025) її практичний напрям спрямований на розвиток у дітей та молоді навичок реальної екологічної дії, зокрема участі у моніторингу стану навколишнього середовища. Позакласна та позашкільна робота є вагомим напрямом, який дозволяє здобувачам освіти застосовувати знання на практиці, тобто перетворити теоретичні знання на конкретні дії.

Наше повідомлення стосується двох документів, які регламентують лісогосподарську діяльність в Україні і одночасно спрямовані на підтримку і збереження лісового біорізноманіття і можливостей участі в їх реалізації членів учнівських лісництв. Це процедури лісової сертифікації та оцінки впливу на довкілля.

Лісова сертифікація — це добровільна незалежна процедура оцінки того, що лісове господарство ведеться відповідально, екологічно безпечно, соціально вигідно та економічно життєздатно, тобто підтверджує, що лісове господарство ведеться у спосіб, що **зберігає біологічне різноманіття** та приносить користь життю місцевих жителів і працівників, забезпечуючи при цьому його економічну життєздатність (Лісова сертифікація..., 2021).

Як зазначено у Лісовому кодексі України (стаття 56): *«Лісова сертифікація - оцінка відповідності системи ведення лісового господарства встановленим міжнародним вимогам щодо управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку»*

Одна з основних систем лісової сертифікації, яка належить до найпоширеніших у світі та Україні є Лісова опікунська рада **FSC** (Forest Stewardship Council). Існує десять принципів, яких необхідно дотримуватися щоб отримати сертифікат FSC (Посібник..., 2021). Ці принципи охоплюють широкий спектр питань, від підтримки особливих цінностей для збереження до відносин з громадами та прав працівників, а також моніторингу екологічного та соціального впливу ведення лісового господарства: принцип 1: Дотримання законодавства; принцип 2: Права працівників та умови працевлаштування; принцип 3: Права тубільних народів (такі народи відсутні в Україні); принцип 4: Стосунки з громадами; принцип 5: Вигоди від лісів; принцип **6: Цінності довкілля та впливи**; принцип 7: Планування господарювання; принцип 8: Моніторинг та оцінювання; принцип **9: Особливі цінності для збереження**; принцип 10: Виконання господарських заходів.

Збереження лісового біорізноманіття регламентують два принципи – шостий і дев'ятий. Згідно шостого принципу лісгосподарське підприємство має підтримувати, зберігати та/або відновлювати послуги екосистем та цінності довкілля на своїй території, а також має уникати негативних впливів на довкілля, виправляти або пом'якшувати такі впливи. До цінностей довкілля (Environmental values) належить комплекс елементів біофізичного середовища та середовища проживання людини, що зокрема включає: функції екосистем; **біотичне різноманіття**; водні ресурси; ґрунти; атмосфера.

FSC також передбачає низку **критеріїв**, пов'язаних з кожним принципом задля забезпечення практичної можливості встановлення фактів їх дотримання.

Критерій 6.1 регламентує забезпечити систему відстежування наявності **цінностей довкілля** та їх оцінювання на території підприємства і пов'язаних суміжних територіях,

Критерій 6.4 – забезпечити на території підприємства систему належних заходів для **збереження рідкісних видів та тих, що перебувають під загрозою**, враховуючи екологічні вимоги цих видів також і на пов'язаних інших територіях.

Критерій 6.6 – забезпечити підтримання існування аборигенних видів та генотипів, що трапляються природно, та **запобігання втратам біорізноманіття, застосовуючи підходи менеджменту оселищ**; застосовувати заходи, спрямовані на відновлення корінних деревостанів на місці похідних.

Зокрема, **підприємство має показати**, що:

1. Використовує найкращу доступну інформацію для визначення рідкісних видів та видів, що перебувають під загрозою, і їх оселищ на своїй території та поруч з нею.

2. Визначає впливи господарської діяльності на ці види і коригує діяльність для уникнення негативних впливів.

3. Влаштує належні зони збереження, охоронні території, забезпечується їх сполученість тощо.

4. Розробляє й упроваджує програми відновлення пошкоджених чи знищених природних оселищ вказаних вище видів, наприклад, на місцях прокладених трельовальних волоків, територій, пройдених пожежами тощо.

Згідно дев'ятого принципу підприємство має підтримувати та/або збагачувати **особливі цінності для збереження (ОЦЗ)** в межах своєї території шляхом застосування запобіжних підходів

До «Особливих цінностей для збереження» (ОЦЗ, High Conservation Value, HCV) зокрема належать будь-яка з таких цінностей:

ОЦЗ 1: Видове різноманіття. Концентрації біологічного різноманіття, включно з ендемічними, рідкісними видами і видами, що перебувають під загрозою, або зникають, які є істотними на світовому, регіональному або національному рівнях.

ОЦЗ 2: Екосистеми та їхні мозаїки ландшафтного рівня. Цілісні лісові ландшафти, великі екосистеми ландшафтного рівня та мозаїки екосистем, які є істотними на світовому, регіональному або національному рівнях та містять життєздатні популяції переважної більшості природно притаманних їм видів, з природними структурами їх розповсюдження та рясності.

ОЦЗ 3: Екосистеми та оселища. Рідкісні й такі, що перебувають під загрозою або зникають екосистеми, оселища або рефугіуми.

ОЦЗ 4: Критичні послуги екосистем. Основні послуги екосистем у критичних ситуаціях, включно із захистом водозборів і запобіганням ерозії вразливих ґрунтів і схилів.

ОЦЗ 5: Потреби громади. Ділянки та ресурси, визначальні для задоволення основних потреб місцевих громад.

ОЦЗ 6: Культурні цінності. Ділянки, ресурси, оселища та ландшафти світового або національного культурного, археологічного або історичного значення та/або критичної культурної, екологічної, економічної чи релігійної/священної важливості для традиційних культур місцевих громад, визначені шляхом залучення цих місцевих громад.

До критеріїв, що пов'язані з дев'ятим принципом задля забезпечення практичної можливості встановлення фактів його дотримання належать:

Критерій 9.1 – ідентифікація територій у межах лісового фонду підприємства, де наявні **ОЦЗ**, та оцінювання таких цінностей. Підприємству на виконання вимог критерію необхідно:

Розробити документ «Перелік виявлених під час оцінювання **ОЦЗ**, місць їхнього розташування та стану» у вигляді таблиці. Підставами для розробки цього документу є:

- ✓ інформація про виявлені цінності довкілля;
- ✓ охоронні зобов'язання щодо об'єктів ПЗФ в межах лісового фонду;
- ✓ паспорти генетичних резерватів;
- ✓ перелік і картографічні матеріали об'єктів Смарагдової мережі;
- ✓ перелік і картографічні матеріали пралісів, квазіпралісів і природних лісів;
- ✓ матеріали співпраці зі сторонами/які зацікавлені у збереженні **ОЦЗ**;
- ✓ матеріали залучення експертів та/або сторін, зацікавлених у збереженні **ОЦЗ**.

Критерій 9.4 – запровадження на підприємстві системи моніторингу особливих цінностей для збереження.

Оцінка впливу на довкілля (ОВД) - це процедура, спрямована на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів у процесі прийняття рішень про здійснення планованої діяльності, зокрема і лісогосподарської. В Україні процедура ОВД регламентується Законом України «Про оцінку впливу на довкілля», що набув чинності 18 грудня 2017 року. Згідно цього закону оцінці впливу на довкілля підлягають, зокрема, наступні види планованої діяльності у галузі лісового господарства: усі суцільні та поступові рубки головного користування та суцільні санітарні рубки на площі понад 1 гектар; усі суцільні санітарні рубки на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ). У зв'язку з цим в Україні підготовлено «Методичні рекомендації з розробки звіту з оцінки впливу на довкілля в галузі лісового господарства», які затверджено наказом Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 02.03.2020 р. № 224/41569 (Методичні..., 2020).

Згідно зазначених Методичних рекомендацій звіт за результатами ОВД повинен складатися з 13 розділів. Три з них безпосередньо стосуються стану біорізноманіття та оцінки можливого впливу планованої діяльності на біорізноманіття. Це розділ 3. «Опис поточного стану довкілля (базового сценарію) та опис його ймовірної зміни без здійснення планованої діяльності», розділ 4. «Опис факторів довкілля, які ймовірно зазнають впливу з боку планованої діяльності та її альтернативних варіантів» та розділ 5. «Опис і оцінка

можливого впливу на довкілля планованої діяльності». Кожен з цих розділів включає підрозділи, що стосуються флори, фауни та біорізноманіття (Методичні..., 2020). Варто відзначити, що різниця між розділами 3 і 4 полягає в тому, що 3 розділі характеризують найбільш загальні риси природи та соціально-економічного середовища регіону, у якому планується лісгосподарська діяльність, на поточний період, тоді як у розділі 4 визначають лише ті об'єкти, явища або властивості факторів довкілля, які зазнають впливу, тобто будуть порушені, знищені або неодмінно зміняться внаслідок планованої діяльності.

У Методичних рекомендаціях наголошується, що необхідно завчасно планувати дослідження за участю відповідних фахівців-біологів (зоологів та ботаніків). Проводити прямі обстеження, у відповідні для цього фенологічні строки, на наявність об'єктів, важливих для збереження біорізноманіття, а саме – видів флори та фауни, які підлягають охороні та збереженню згідно чинних документів регіонального, національного та міжнародного значення, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, природних оселищ (біотопів), що підлягають збереженню, середовищ існування, що є важливими для розмноження і міграцій у тварин, дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, у першу чергу, для вразливих груп тварин (кажанів, птахів, які гніздуються у дуплах, хижих птахів, чорного лелеки, рідкісних видів комах тощо), а також дуплясті і найстаріші дерева, насінники і плюсові дерева, ліси, що є особливо цінними для збереження, а саме: а) у складі природно-заповідного фонду; б) ліси з деревостанами віком старше 120 років.

Необхідно навести відомості про природоохоронні території та об'єкти на території підприємства, що включають таку інформацію: існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду; території, що резервуються з метою наступного заповідання; території та об'єкти, щодо яких підготовлені або схвалені клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ; ділянки, щодо яких підготовлений висновок про належність конкретної лісової ділянки або її частин до пралісів, квазіпралісів чи природних лісів, а також лісові ділянки, які потенційно відповідають критеріям визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів або природних лісів; території, включені до Смарагдової мережі; репрезентативні та особливо цінні для збереження лісові ділянки, згідно з вимогами стандарту ведення лісового господарства Лісової опікунської ради (англійською «FSC») (якщо передбачена сертифікація в системі FSC).

У розділі 4 звіту методичними рекомендаціями передбачено складання переліків видів флори і фауни, що особливо важливі для збереження (з Червоної книги України, з додатків до Бернської Конвенції та її Резолюції № 6 або інших міжнародних договорів, ратифікованих від імені України, з переліків регіональної охорони) і зазнають значного впливу, тобто, їхні популяції потрапляють повністю або частково до території запроектованих суцільних або поступових рубок чи розташовані на ділянках, що безпосередньо межують з територією планованої діяльності.

Члени учнівських лісництв можуть бути залученими до виконання таких робіт пов'язаних виконанням процедур лісової сертифікації та оцінки впливу на довкілля спрямованих на збереження біорізноманіття.

Підготовка переліків:

- видів флори та фауни, які підлягають охороні та збереженню: включені до Червоної книги України, додатків Бернської Конвенції з інших міжнародних договорів, ратифікованих Україною, з переліків регіональної охорони;
- рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України;
- природних оселищ (біотопів), що підлягають збереженню, - це типи оселищ з додатку 1 Резолюції 4 (1998) до Бернської Конвенції;
- середовищ існування, що є важливими для розмноження і міграцій у тварин, в тому числі місця гніздування хижих птахів, занесених до Червоної книги України, та чорного лелеки, місця токовищ глухарів, тетеруків;

➤ дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, у першу чергу, для вразливих груп тварин (кажанів, птахів, які гніздуються у дуплах, хижих птахів, чорного лелеки, рідкісних видів комах тощо), а також дуплясті і найстаріші дерева, насінники і плюсові дерева;

➤ лісів, що є особливо цінними для збереження, а саме:

а) у складі природно-заповідного фонду;

б) ліси з деревостанами віком старше 120 років.

Збір та узагальнення інформації про:

➤ існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду;

➤ території та об'єкти, щодо яких підготовлені або схвалені клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ;

➤ ділянки, щодо яких підготовлений висновок про належність конкретної лісової ділянки або її частин до пралісів, квазіпралісів чи природних лісів, а також лісові ділянки, які потенційно відповідають критеріям визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів або природних лісів;

➤ території, включені до Смарагдової мережі;

➤ проведення післяпроектного моніторингу.

Участь членів учнівських лісництв у реалізації наведених вище природоохоронних заходів сприятиме набуттю ними навичок реальної екологічної дії та використання соціальних мереж громадянської науки (iNaturalist), формуванню екологічної культури, відповідального ставлення до природи, стимулюють емоційно-позитивне сприйняття навколишнього світу, забезпечують поширення екологічних знань, налагодження співпраці з природоохоронними організаціями та громадськими екологічними ініціативами.

Список використаних джерел

Бондарук Г.В., Кагало О.О., Проценко Л.Д., Артов А.М., Проць Б.Г. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісовому секторі України: Аналіз та перспективи розвитку. Львів, 2013. 266 с.

Вербицький В.В. Концепція природоохоронної освіти в Україні (складова позашкільної освіти) // Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Випуск 20. Серія: Педагогічні науки. Новації позашкільної освіти в умовах воєнного стану. 2025. № 2. К.: "НЕНЦ". С. 5-11.

Лісовий кодекс України, Введено в дію Постановою ВР № 3853-ХІІ від 21.01.94, ВВР, 1994, № 17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.

Лісова сертифікація за вимогами FSC національного стандарту для України: можливості для зацікавлених сторін. Посібник. Київ, 2021. 48 с.

Посібник з питань практичної реалізації FSC® національного стандарту системи ведення лісового господарства для України (загальна редакція В.П. Кравець). Київ, 2021. 178 с.

Методичні рекомендації з розробки звіту з оцінки впливу на довкілля в галузі лісового господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/pdf/metodichni_rekomendacii_z_rozrob-3-476500.pdf

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ Н4 ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО У СТОРОЖИНЕЦЬКОМУ ЛІСОВОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ

Погрібний Олег Миколайович

Сторожинецький лісовий фаховий коледж

У сучасну епоху розвитку суспільства проблема збереження природного навколишнього середовища набуває все більшого глобального значення, зокрема і на теренах нашої держави. Людство повсякденно стикається з типовими екологічними викликами, як зміна клімату, деградація лісових угруповань, забруднення навколишнього середовища, а саме повітря та водних ресурсів, зникнення типового для певної території лісового біорізноманіття. У цих складних екологічних умовах надзвичайно важливим є формування екологічної свідомості сучасної молоді, яка у майбутньому матиме змогу визначати напрям розвитку нашого суспільства та держави у цілому. Особливу роль у цьому важливому процесі повинні відігравати заклади освіти, зокрема профільні, такі як Сторожинецький лісовий фаховий коледж, де готують фахівців для лісового господарства та природоохоронної діяльності.

Яке розуміння терміну «екологічна свідомість здобувачів фахової передвищої освіти» — це цілий комплекс отримання певних, не тільки професійних, знань, переконань, цінностей і норм поведінки здобувачів освіти у суспільстві щодо відношення до природи і навколишнього природного середовища, який визначає ставлення до оточуючого нас природного середовища, а також здійснення певної практичної діяльності здобувачів освіти у коледжі. Вона включає розуміння всебічних взаємозв'язків у природньому середовищі, усвідомлення особистої відповідальності за його стан, а також готовність приймати певні рішення з метою його збереження. Формування такої екологічної свідомості у здобувачів освіти коледжу є значно тривалим і у цілому комплексним процесом, що охоплює не тільки освітній процес, а також повинен включати і виховні заходи і зазвичай практичне навчання здобувачів фахової передвищої освіти.

У Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі екологічне виховання здобувачів освіти є невід'ємною складовою всього освітнього процесу особливо на спеціальності Н4 лісове господарство. Основна мета такого виховання полягає не лише у передачі теоретичних знань при вивченні спецдисциплін, а й у формуванні екологічної культури та відповідального ставлення до природи.

Освітній процес у коледжі базується на вивченні основних та вибіркових спеціалізованих освітніх компонентів, таких як екологія, лісівництво, охорона природи, ґрунтознавство, дендрологія, лісозахист, лісові культури, лісова таксація і лісовпорядкування, деревинознавство і лісове товарознавство, озеленення населених місць, недеревні ресурси лісу, основи мисливствознавства, основи тепличного господарства, ботаніка. Завдяки цьому здобувачі освіти отримують глибокі теоретичні знання про функціонування природних екосистем, вплив біотичних, абіотичних та антропогенних факторів та шляхи мінімізації негативних наслідків людської діяльності. Важливим аспектом є інтеграція екологічних знань у всі загальноосвітні предмети, що сприяє формуванню цілісного бачення проблем стану довкілля.

Однією з основних переваг навчання у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі є поєднання теоретичних занять з проведенням навчальних, технологічної та виробничої практик. Здобувачі освіти активно залучаються до різноманітних видів практичної діяльності, що безпосередньо пов'язані з природоохоронною роботою. Серед них:

- участь у лісовідновлювальних роботах (посадка дерев і чагарників у дендропарку так і на ділянках лісогосподарських підприємств, догляд за лісовими культурами та рослинами у учбовому лісовому розсаднику, проведення лісогосподарських заходів на території лісових масивів базових лісогосподарських підприємств);
- догляд за деревно-чагарниковими породами та газонами на території дендропарку «Сторожинецький»;
- проведення навчальних практик спеціальних освітніх компонентів на території дендропарку, учбового лісового розсаднику, а також до початку воєнного стану і на території лісових масивів базових лісогосподарських підприємств;
- проведення виробничої практики здобувачами освіти випускних курсів на базі лісогосподарських підприємств, природоохоронних організаціях та установах;
- проведення санітарних заходів у дендропарку «Сторожинецький»;
- очищення природних прилеглих територій та дендропарку «Сторожинецький» від побутового сміття;
- прибирання та очищення струмків та водойм на території парку «Сторожинецький» та руслу річки Сирет;
- участь у різноманітних природоохоронних акціях та екологічних кампаніях.

Така діяльність сприяє формуванню практичних навичок та екологічної відповідальності за прийняті рішення та проведені заходи. Здобувачі освіти не лише отримують знання, а й бачать результати своєї праці, що підвищує рівень їхньої мотивації та усвідомлення значущості власного внеску у збереження та примноження природного лісового та природного середовища.

Важливу роль у формуванні екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі відіграє виховна робота. У коледжі регулярно проводяться різноманітні заходи екологічного спрямування: конференції, семінари, круглі столи, конкурси, виставки, тематичні вечори, дні відкритих дверей, зустріч з випускниками минулих ювілейних років тощо. Такі заходи сприяють розширенню світогляду здобувачів освіти, розвитку їхнього критичного мислення та екологічної культури.

Особливе значення мають екологічні дні, присвячені актуальним проблемам сучасності, наприклад: День Землі, День працівників лісу, День довкілля, День води, День охорони природи, Міжнародний день птахів, День. У рамках цих заходів здобувачі освіти фахового коледжу мають змогу представити власні дослідження, проекти та ідеї щодо покращення стану навколишнього природного середовища.

Ще одним важливим напрямом є залучення здобувачів освіти фахового коледжу до науково-дослідної роботи, різних конкурсів зокрема на виготовлення штучних гнізд та шпаківень. Вони беруть участь у написанні наукових робіт, досліджують стан лісових екосистем, вивчають вплив господарської діяльності на довкілля. Це сприяє розвитку аналітичного мислення, формуванню наукового підходу до вирішення екологічних проблем та підвищенню рівня професійної підготовки.

Коледж активно співпрацює з місцевими громадами, лісогосподарськими підприємствами та природоохоронними організаціями. Така взаємодія дозволяє здобувачам освіти брати участь у реальних екологічних проектах, отримувати практичний досвід та усвідомлювати значення своєї майбутньої отриманої професії для держави та суспільства у цілому.

Незважаючи на значні досягнення, процес формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі має певні труднощі. Серед них — недостатній рівень екологічної культури у суспільстві і на рівні держави, обмежені ресурси для реалізації екологічних проектів, а також вплив негативних соціально-економічних факторів, теперішня ситуація з запровадженням військового стану, обмеження проведення різного рівня олімпіад, конкурсів, заходів в очному їх проведенні.

Водночас також існують значні перспективи для подальшого розвитку екологічної освіти в закладах освіти. Впровадження сучасних технологій, запровадження онлайн спілкування та проведення різноманітних екологічних конференцій, зустрічей тощо, розвиток міжнародного співробітництва, участь у грантових програмах та проєктах можуть суттєво підвищити ефективність екологічного виховання здобувачів фахової передвищої освіти зокрема і у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі.

Таким чином, формування екологічної свідомості у Сторожинецькому лісовому фаховому коледжі є комплексним і багатовекторним освітнім процесом. Він охоплює навчальну, практичну, виховну та наукову діяльність здобувачів освіти у першу чергу спеціальності Н4 лісове господарство так і інших спеціальностей коледжу. Завдяки такому підходу майбутні фахівці не тільки лісового господарства отримують не лише професійні знання, а й формують відповідальне ставлення до оточуючої нас природи, що є запорукою збереження природного навколишнього довкілля для майбутніх поколінь на теренах не тільки нашої держави, а і по за її межами.

УЧНІВСЬКІ ЛІСНИЦТВА – ПРОФОРІЄНТАЦІЙНИЙ МАЙДАНЧИК ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ЛІСІВНИЧОЇ СПРАВИ

Кузьмінська Валентина Василівна,
Хлус Лариса Миколаївна

Комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної
творчості учнівської молоді»

У сучасному світі, де екологічні проблеми набувають все більшої актуальності, питання підготовки фахівців лісової галузі стає надзвичайно важливим. У цьому контексті учнівські лісництва відіграють ключову роль, виступаючи не лише осередками екологічного виховання, але й ефективними освітніми просторами для професійної підготовки молоді.

Проблема професійного виховання підлітків та молоді завжди є актуальною. Поєднання навчального процесу, дослідницької та практичної роботи, культурно-дозвілєвої та просвітницької діяльності з цього напрямку в учнівських лісництвах сприяє розвитку особистості, підготовці її до життя.

На сучасному етапі учнівські лісництва відіграють значну роль у закладанні основ професійного становлення особистості. Практична спрямованість діяльності учнівських лісництв передбачає набуття шкільними допрофесійних знань, умінь і навичок, орієнтацію на професійну діяльність у ринкових умовах, їх розширення та розвиток, впровадження в життя інноваційних педагогічних технологій за умов інтеграції з наукою і виробництвом.

Професійне виховання – довготривалий процес, який сприяє моделюванню професійно важливих якостей і функцій майбутнього спеціаліста.

Програма діяльності учнівських лісництв, гуртків юних лісівників має на меті здійснити професійне виховання за двома напрямками:

1. Допомогти учневі оволодіти професійно важливими навичками.

2. Сприяти розвиткові компетентностей продуктивної творчої діяльності, самоосвіти соціальної, комунікативної особистості.

Юні лісівники успішно використовують знання, уміння, навички, набуті під час навчання в лісництвах:

- у трудовій та природоохоронній діяльності;
- у громадській роботі;
- у навчальній діяльності;
- у домашньому господарстві;
- у спілкуванні з друзями.

Профорієнтаційна спрямованість є однією з ключових переваг учнівських лісництв. Участь у роботі лісництва дозволяє молоді ознайомитися з різноманітними професіями лісової галузі: лісничий, таксатор, еколог, науковий співробітник. Вони мають можливість спілкуватися з досвідченими фахівцями, брати участь у наукових дослідженнях та практичних проектах, що сприяє усвідомленому вибору майбутньої професії.

Учніські лісництва – унікальні майданчики, де здобувачі освіти мають можливість на практиці ознайомитися з основами лісового господарства. Тут вони не лише вивчають теоретичні аспекти лісової справи, але й безпосередньо беруть участь у висаджуванні дерев, догляді за лісом, вивченні лісової флори та фауни. Такий підхід дозволяє формувати у молоді глибоке розуміння важливості збереження лісових ресурсів та відповідальне ставлення до природи.

На сьогоднішній день у Чернівецькій області функціонує 5 учнівських лісництв та 3 гуртки юних лісівників, до роботи в яких залучено понад 300 вихованців. Ретроспективний

аналіз ситуації показав, що у період з 2000 до 2017 року спостерігалась позитивна тенденція розширення мережі учнівських лісництв; їх кількість збільшилась з 10 до 36. У зв'язку із реформуванням лісової галузі, браком фахових педагогічних кадрів – керівників учнівських лісництв, переходом на дистанційне навчання у 2021 році в області діяло вже лише 12 учнівських лісництв, за якими було закріплено 650 га лісу. В 2022 році через агресію Росії призупинили роботу ще декілька учнівських лісництв.

Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, філія «Подільський лісовий офіс» державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» та Чернівецька обласна організація товариства лісівників України об'єднали зусилля аби відновити діяльність окремих учнівських лісництв та сприяти створенню нових, на базах закладів освіти та лісових господарств, де є для цієї роботи належні умови і можливості. З цією метою 18 березня 2026 року було підписано меморандум про співпрацю і сформовано спільну дорожню карту, яка визначає конкретні кроки та пріоритети розвитку учнівських лісництв.

Одним з кращих учнівських лісництв, які успішно здійснюють підготовку учнівської молоді до вибору майбутньої професії є *учнівське лісництво «Лісова казка» Полянського опорного закладу Клішковецької сільської ради* – одне з найперших у Чернівецькій області (створене в 1969 році). Для вивчення лісової справи у школі створені кабінет лісового господарства і профорієнтаційний зал, дендрарій, впроваджено теоретичний курс «Основи лісового господарства» (за авторською програмою З.Ф. Банарь). Саме в цьому лісництві вперше на Буковині було створено постійно діючу екологічну стежину протяжністю 3 км, на якій здійснюється не тільки навчальна і виховна робота, а також значна і вагома дослідницько-експериментальна діяльність.

За всі роки діяльності лісництва понад 1500 учнів пройшли в ньому трудове загартування. З них – 338 учнів закінчили вищі і середні лісотехнічні заклади освітнім, 448 випускників працюють в даній галузі в різних куточках нашої України і в країнах ближнього зарубіжжя. Лише в Клішковецькому лісництві до реформування лісової галузі 38 із 42 працівників – колишні юні лісівники. В Хотинському держлісгоспі теж працювало 9 інженерів лісового господарства – колишніх вихованців учнівського лісництва. Слід зазначити, що нинішній керівник Полянського учнівського лісництва Дмитро Сергійович Мельник – колишній його вихованець.

Значну роль у підготовці учнівської молоді до вибору майбутньої професії відіграє організація дослідницько-експериментальної роботи. Вона має особливо важливе значення, як найбільш ефективний метод поєднання навчання з виробничою працею. Адже в процесі проведення дослідів з лісовими культурами в учнів виробляються певні трудові вміння та навички вирішувати низку екологічних завдань. Учні не тільки надають своєю працею допомогу лісовому господарству, але й пропагують нові досягнення науки і передової практики з лісівництва.

Сьогодні, реалізацію профорієнтаційних завдань через дослідницьку діяльність успішно здійснюють вихованці учнівського лісництва «Мрія» Куликівської гімназії Герцаївської міської ради (керівник – Тодерян А.І.), учнівського лісництва «Лісова казка» Полянського опорного закладу Клішковецької сільської ради (керівник – Мельник Д.С.), учнівського лісництва «Паросток» Романковецького ліцею імені академіка К.Ф. Поповича Сокирянської міської ради (керівник – Лиса К.Д.), учнівського лісництва «Лісова вярта» Горошовецького закладу загальної середньої освіти Юрковецької сільської ради (керівник – Фуштей І.Д.) та учнівського лісництва Стрілецькокутського опорного закладу загальної середньої освіти Мамаївської сільської ради (керівник – Боднарюк О.М.). Про результати своїх досліджень юні лісівники щорічно доповідають на різноманітних конкурсах, зльотах обласного та всеукраїнського рівнів і є їх неодноразовими переможцями та призерами.

Учнівські лісництва тісно співпрацюють з лісовими господарствами краю, провідні спеціалісти яких залучаються до проведення практичних занять з основ лісівництва,

спільних семінарів та свят. Лісгоспи надають учнівським лісництвам посадковий матеріал, сприяють в обладнанні кабінетів, проведенні екскурсій.

Для ведення навчально-практичної роботи за учнівськими лісництвами закріплені лісові площі: Полянське учнівське лісництво «Лісова казка» – 450 га лісу; Куликівське учнівське лісництво «Мрія» – 50 га; Горошовецьке учнівське лісництво «Лісова варта» – 3,9 га, 0,06 га – розсадник та 1,0 га дендропарку «Юннатський» біля школи; Романковецьке учнівське лісництво «Паросток» – 22 га; Стрілецькокутське учнівське лісництво – 10 га лісу та 0,9 га дендропарку біля школи.

З метою широкого залучення учнівської молоді до природоохоронної роботи, вдосконалення профорієнтації та формування надійного резерву кадрів лісгосподарської галузі в області розроблено низку заходів та завдань, і є вже відчутні результати. У багатьох учнівських лісництвах традиційними стали свята до Дня працівників лісу, зустрічі з фахівцями та ветеранами лісового господарства, викладачами Навчально-наукового інституту біології, хімії та біоресурсів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і Сторжинецького лісового коледжу, науково-практичні конференції, участь у масових заходах, спрямованих на розвиток конкретних справ вихованців учнівських лісництв з оздоровлення навколишнього природного середовища тощо.

Проведення всеукраїнських конкурсів та акцій під егідою Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді та ДП «Ліси України» надають друге дихання діяльності юних лісівників. Щороку проводяться обласні зльоти учнівських лісництв, під час яких юні лісівники обмінюються досвідом роботи, презентують свої досягнення в лісовій справі і обирають кращих, які представляють область на Всеукраїнських зльотах учнівських лісництв. Результатом цієї роботи є неодноразові перемоги юних лісівників Чернівецької області на всеукраїнському рівні.

В процесі виконання такої важливої природоохоронної та дослідницької роботи в галузі лісового господарства, спілкування з природою, у вихованців учнівських лісництв мимоволі зароджується відчуття причетності і відповідальності за екологічний стан лісової флори та фауни і викликає у більшості випадків бажання оволодіти фахом лісівника, щоб зробити свій внесок у розбудову України.

Досвід показує, що більшість молодих спеціалістів, колишніх вихованців учнівських лісництв, закріплюються на роботі в лісовій галузі за місцем проживання. Для багатьох юних лісівників захоплення лісом переростає в улюблену професію, справу їхнього життя.

ПРОЄКТ «ЛісОСВІТА: НАВЧАЙ-НАДИХАЙ-ЗАХИЩАЙ!» ЯК МОДЕЛЬ ПАРТНЕРСТВА УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ І ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Пахомова Інна Андріївна

Комунальний заклад Київської обласної ради
«Центр творчості дітей та юнацтва Київщини»

У сучасних умовах глобальних екологічних змін особливого значення набуває екологічна освіта як інструмент формування нового покоління громадян із високим рівнем екологічної культури та практичних природоохоронних компетентностей. Вона розглядається як безперервний процес формування системи знань, цінностей і практичних навичок, спрямованих на збереження довкілля та раціональне природокористування.

Теоретичними засадами екологічної освіти є:

- міждисциплінарність;
- практикоорієнтованість;
- діяльнісний підхід;
- локальність і зв'язок із реальними природними об'єктами;
- партнерство між освітою та виробництвом.

Учнівські лісництва в Україні є ефективною формою позашкільної освіти, що поєднує освітню, науково-дослідницьку та практичну діяльність. Їх функціонування сприяє професійній орієнтації молоді, формуванню екологічної культури та розвитку відповідального ставлення до лісових ресурсів.

Водночас сучасні екологічні та соціальні виклики зумовлюють потребу в оновленні змісту й методів роботи учнівських лісництв, посиленні їхньої взаємодії з лісогосподарськими підприємствами, науковими установами та територіальними громадами.

Методологічною основою діяльності є концепція навчання через діяльність (learning by doing), відповідно до якої практична участь учнів у вирощуванні садивного матеріалу, догляді за молодняками, проведенні інвентаризацій та екологічного моніторингу забезпечує формування стійкої екологічної свідомості.

Всеукраїнський просвітницько-інформаційний проєкт «ЛісОСВІТА: навчай–надихай–захищай» спрямований на підвищення професійної компетентності керівників учнівських лісництв, упровадження інноваційних освітніх підходів та розвиток партнерства з лісогосподарськими підприємствами, науковими установами й громадами.

Розробниками та координаторами проєкту є Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України спільно з Комунальним закладом Київської обласної ради «Центр творчості дітей та юнацтва Київщини». Цільовими аудиторіями визначено керівників і вихованців учнівських лісництв України, гуртків лісівничого профілю та фахівців державних лісових господарств

У процесі реалізації проєкту «ЛісОСВІТА: навчай–надихай–захищай» ключову роль відіграє партнерська взаємодія як провідний організаційно-педагогічний механізм. Визначальною умовою його ефективності є налагоджена системна співпраця між закладами освіти, державними лісогосподарськими підприємствами, закладами вищої освіти, природоохоронними установами та територіальними громадами.

Така міжсекторальна взаємодія створює умови для проведення спільних польових досліджень, залучення фахівців лісового господарства до наставницької діяльності, забезпечення доступу учнівської молоді до реальних виробничих практик, а також сприяє формуванню їхніх професійних орієнтацій у галузі лісівництва та природоохоронної діяльності.

Партнерську основу проєкту становлять Державне підприємство «Ліси України», Товариство лісівників України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Білоцерківський національний університет, Дендрологічний парк «Олександрія» НАН України.

Проєкт реалізується через систему тематичних майданчиків екологічних практик, що забезпечують поєднання теоретичної підготовки та практичної діяльності. Основні напрями роботи:

- лісознавство та догляд за лісом (опанування методик інвентаризації, вивчення молодняків, проведення рубок догляду на навчальних ділянках);
- цифровізація лісівничої діяльності (використання GPS-навігації, цифрових карт, мобільних застосунків для польових досліджень);
- науково-дослідницька робота (закладання пробних площ, фенологічні спостереження, моніторинг біорізноманіття);
- практична діяльність (вирощування садивного матеріалу, створення лісових культур, догляд за насадженнями);

- Екопросвітництво та громадська участь (проведення акцій, екоівентів, інформаційних кампаній);
- STEM-орієнтовані дослідження (дослідження ґрунтів, мікроклімату, біорізноманіття з використанням цифрових інструментів).

У межах проєкту учнівські лісництва виступають як майданчик для формування дослідницьких умінь, середовище розвитку екологічного мислення, простір для набуття практичних навичок (інвентаризація насаджень, догляд за молодняками, вирощування садивного матеріалу). центр екологічної просвіти громади.

Особлива увага приділяється використанню цифрових інструментів, що підвищує мотивацію учнів і сприяє розвитку їхніх компетентностей у сфері геоінформаційних технологій.

До інноваційних складових проєкту належать:

- цифровізація польових досліджень;
- інтеграція мистецьких і культурних практик у лісівничу діяльність;
- сторітелінг як інструмент екопросвіти;
- використання онлайн-платформ для обміну досвідом;
- створення цифрових довідників учнівських лісництв.

Проєкт має вагомe виховне значення, оскільки формує в молоді відповідальність за відновлення природних ресурсів України, усвідомлення ролі лісу як чинника екологічної стійкості та національного відродження, а також навички екологічно безпечної діяльності. В умовах воєнного часу діяльність учнівських лісництв набуває особливої актуальності як складова відновлення екосистем.

Реалізація проєкту сприятиме підвищенню професійної компетентності педагогів, створенню банку методичних матеріалів, активізації дослідницької діяльності учнів, зміцненню партнерства між закладами освіти та лісовими господарствами; залученню молоді до відтворення лісів.

Отже, проєкт «ЛісОСВІТА: навчай-надихай-захищай!» репрезентує ефективну модель сучасної екологічної освіти, що ґрунтується на партнерстві, практичній діяльності та використанні цифрових технологій. У цій моделі учнівські лісництва виступають осередками формування екологічно свідомого покоління, здатного до науково обґрунтованого природокористування та відновлення лісових екосистем.

Подальший розвиток таких проєктів сприятиме інтеграції освіти, науки й виробництва як необхідної умови сталого розвитку лісового господарства України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Концепція екологічної освіти України / затв. колегією Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 № 13/6-19.
6. Бондар О. І. Екологічна освіта для сталого розвитку: навчально-методичний посібник. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 152 с.
7. Пустовіт Г. П. Позашкільна екологічна освіта та виховання: теорія і практика. Київ : Педагогічна думка, 2013. 272 с.
8. Кучерявий В. П. Лісівництво. Львів : Світ, 2008. 496 с.

9. Генсірук С. А. Ліси України. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2002. 496 с.
10. Основи лісової таксації : навчальний посібник / за ред. О. В. Швиденка. Київ : Арістей, 2011. 224 с.
11. Освітні технології STEM у природничій освіті : методичні рекомендації / уклад. Н. І. Морзе. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 96 с.
12. Навчально-дослідницька діяльність учнів у системі МАН України : методичний посібник / за ред. С. О. Довгого. Київ : НЦ «Мала академія наук України», 2019. 140 с.
13. FAO. Forest Education for Sustainable Development. Rome : FAO, 2017. 64 p.
14. UNECE. Learning for the Future: Competences in Education for Sustainable Development. Geneva : UNECE, 2012. 48 p.

МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРІВ

Олексійчук Аліна

Пліщинська гімназія з дошкільним підрозділом Шепетівської міської ради

***Анотація.** В статті висвітлена методична діяльність педагогічного колективу Пліщинської гімназії як основа формування наукового світогляду школярів через класно-урочну, позакласну та позашкільну системи навчання, що трансформує учня школи у вченого. Показано роль матеріально-технічної бази у покращенні якості освітнього процесу, підвищенні кваліфікаційного рівня педагогів, вплив партнерських відносин із ЗВО, НАН і НАПН України, природоохоронними закладами на удосконалення методики викладання і проведення позакласних заходів. Практично доведено, що методична робота сільського малокомплектного навчального закладу дозволяє створити партнерські стосунки із вищими навчальними закладами країн Західної Європи*

***Ключові слова.** Методична діяльність, науковий світогляд, біологізація, партнерські відносини, екологічна стежина, дендропарк, науково-дослідна робота, МАН, Мала лісова академія, наукові статті, навчально-методичні посібники, науково-популярна література, розклади занять, планування уроків.*

Село Пліщин розташоване в зоні Малого Полісся і з трьох боків оточене сосновими та мішаними лісами. Густі лісові масиви не тільки створювали неповторний мікроклімат, а й забезпечували населення паливом, харчовими продуктами рятуючи селян від голоду, а в роки епідемій лікували їх. В грізні періоди війн слугували укриттям. У місцевій школі, яка діє в селі з 1855 року, вчителі завжди приділяли особливу увагу лісівничому напрямку виховання, бо ще старожили розповідали, як у дорадянські та й у радянські часи юні жителі села допомагали працівникам лісового господарства, за завданнями лісівників сумлінно виконували всі визначені їм обсяги робіт: збирали насіння деревних та кущових видів рослин, садили ліс, проводили догляд за культурами, прибирали ліс від захаращень.

Минули сторіччя, але й сьогодні спостерігається тісне партнерство здобувачів освіти й місцевого лісового господарства. За роки незалежності школярі посадили 68 га лісу, доповнили його на площі 6,4 га. Постійно проводили догляд за насадженнями, збирали насіння листяних та хвойних порід. Лісівники також не стояли осторонь від освіти. Саме при їх сприянні покращилася матеріально-технічна база, активізувалася навчальна та науково-дослідна робота

Населений пункт має власні традиції, результати і перспективи його селянських родин у науковій діяльності. Мабуть, в Україні небагато таких сіл, де б за кілька десятиліть сільські вчителі навчали й виховали для вітчизняної науки майбутніх вісьмох учених, з них

четверо - доктори наук. Це говорить про високий науковий рівень проведення пошукової, дослідницької і науково-дослідницької роботи школярів.

Педагогічний колектив на високому рівні пропагував досягнення школи, що призвело до підвищеного інтересу вивчення природничих дисциплін. Враховуючи цей аспект дирекція школи і педагогічний колектив з'ясували нахили учнів і вирішили створити на землях Пліщинської сільської ради навчальну екологічну стежку.

Опрацювавши рекомендації на засіданнях шкільних методичних об'єднань, учителі внесли пропозиції, на основі яких розроблено і затверджено методiku її прокладання. При цьому, враховуючи потреби і можливості молодших школярів, визначили маршрут, місця розміщення зупинок та станцій. Пропагуючи розроблену методiku серед шкіл, затвердили її на методичних засіданнях району, переслали матеріали в НЕНЦ, методисти якого визнали їх зразковими. Дирекція НЕНЦ нагородила колектив малокомплектної школи Почесною Грамотою.

Для зацікавлення школярів всіх вікових груп, а також населення, по всьому маршруту вибиралися змінний ландшафт, урочища з багатою історією, флорою, рослинністю, рельєфом, тваринним світом. На маршруті екологічної стежини, використовуючи міжпредметні зв'язки, проводилися уроки, і не тільки з природничих дисциплін, екскурсії, пошукова, дослідницька і наукова робота в рамках МАН та Малої лісової академії, активізувалася позакласна і позашкільна діяльність.

Методика прокладання екологічних стежок, яка удосконалювалася постійно, принесла свої результати: створене заповідне урочище, знайдені червонокнижні рослини і рослини Бернської конвенції, вона використовувалася для створення таких локацій у лісогосподарських підприємствах і НПП. Методична діяльність на екологічній стежині позитивно вплинула на формування наукового світогляду школярів. Така активна діяльність допомогло вчительському колективу у створенні дендропарку.

Робота шкільних методичних об'єднань активізувалася у вигляді створення буклетів, написання наукових статей, програм, науково-методичних матеріалів, науково-популярних видань тощо.

Відрадно, що різнорівневі Програми гуртка «Юні лісівники» схвалено і затверджено не тільки на рівні засідання педагогічних спільнот школи та громади, а й засіданням Науково-методичної комісії з позашкільної освіти МОН, рекомендовано кафедрою методики позакласної та позашкільної роботи НЕНЦ як експериментальну авторську розробку, що дало можливість користуватися ними всім освітнім закладам України.

Високий рівень методичної роботи гімназії підтверджує навчально-методичний посібник на допомогу керівникам гуртків «Юні лісівники – майбутні господарі лісів Батьківщини», передмову до якого написав академік В.Г. Кремінь. Думку Василя Креміня підтвердив у післямові професор, директор НЕНЦУМ Володимир Вербицький. При цьому розширилася географія спілкування, обміну досвідом методичної роботи із ЗЗСО України.

Жодні стаття чи посібник не проходили без обговорення на засіданнях шкільної педради. Перед «випуском у світ» враховувалися зауваження і побажання опонентів. Так виникли нариси про природні лісові багатства краю «Живі смарагди Шепетівщини», науково-популярне видання «Ліси Хмельниччини», «Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини», розділ якої під назвою «Природоохоронні об'єкти лісогосподарських підприємств ОУЛМГ» створювався у Пліщині. Ця література користується попитом не тільки в Україні. Екземплярами цих видань користуються студенти університетів Німеччини, Польщі, Словаччини, що підтверджено відповідними документами.

Навчальні програми, наукові статті, навчально-методичний посібник, науково-популярну літературу створював вчитель хімії, керівник зразкового учнівського лісництва «Пліщинське» Микола Зведенюк.

Сьогодні, в період реформування національної системи освіти та виховання приділяється значна увага проблемам оновлення її змісту, формуванню і методичній організації освітнього процесу на державному рівні. Прийняті державні документи

визначили стратегію розвитку освіти через наскрізну систему виховання молодого покоління, наповнили навчання і виховання гуманістичним змістом, біологізацією освітніх програм орієнтованим на безпосередній розвиток людини і відповідає завданням відродження національної культури, утвердження і розвитку української держави.

Методична робота колективу Пліщинської гімназії продовжувала удосконалюватися. На засіданнях педагогічних спільнот розглядалися і розглядаються питання виконання державних стандартів освіти, вивчення й реалізація основних положень нормативних і директивних документів про освіту, опрацювання методичних рекомендацій щодо вивчення базових дисциплін, методика організації та проведення сучасного уроку, використання інтерактивних технологій як засіб підвищення ефективності уроку, формування предметних компетентностей учнів, робота з творчо обдарованою молоддю та ін.

Втілюючи у практику державні стандарти, враховуючи матеріально-технічну базу, на засіданні чергової педради визначилися впроваджувати у практичну діяльність процеси біологізації, що включають насичення змісту навчальних дисциплін біологічними знаннями, прикладами та фактами, спрямовані на формування в учнів екологічної свідомості, розуміння фундаментальних законів природи та ціннісного ставлення до життя в усіх його проявах. Врахували, що цей комплексний підхід об'єднує природничі науки, технології і такі елементи STEAM-освіти як Музичне мистецтво та Мистецтво і уже використовувався при роботі на екологічній стежині та в шкільному дендропарку у формі міжпредметних зв'язків.

Проте, кожен навчальний заклад, окрім матеріально-технічної бази має свою специфіку. Тому, на засіданні педагогічних спільнот гімназії та Центру професійного розвитку вчителів Шепетівського міського управління освіти опрацювали основні складові біологізації освітніх процесів. Вчителі Пліщинської гімназії розробили власні методичні рекомендації, включивши такі складові: змістовно-методичну, діяльнісно-практичну, просторово-предметну та інші. Учителі школи однією із основних складових вважають управлінсько-кадрову, що включає підвищення кваліфікації педагогів з питань екології та біологізації.

Для втілення у практику процесів біологізації розроблені предметні методики, складений розклад проведення уроків, практичних занять, дослідницьких робіт у зеленому класі дендропарку і на станціях екологічної стежини. Передбачено виконання практичних робіт на землях ДЛФ, закріплених за учнівським лісництвом.

Згідно із введенням у класно-урочну систему елементів біологізації та STEM - освіти складаються і відповідні плани-конспекти занять. Наприклад, перший урок Музичного мистецтва у п'ятому класі на тему «Як виникла музика» проводиться в зеленому класі. Тут вивчаються звуки природи: шум вітру, спів птахів, плескіт хвиль місцевої водойми. Використовуючи знання і вміння, отримані на уроках технології, школярі виготовляють сопілки із стебел очерету, формують уявлення про перші музичні інструменти, слухають музику. Так, музичне мистецтво інтегрується із предметами «Я досліджую світ» і «Технології». Отже, інтеграція природничих предметів чітко простежується в процесі вивчення природничих дисциплін, до яких долучилися Технології, Мистецтво, Музичне мистецтво.

Науково обґрунтована методична діяльність позитивно впливає не тільки на формування наукового світогляду місцевих школярів, а й учнів шкіл, з якими ми ведемо діалог. З метою підвищення кваліфікації педагогів з питань екології та біологізації продовжуємо співпрацювати із ЗВО, науково-дослідницькими установами, відділеннями НАН НАПН України та промисловими підприємствами лісогосподарського комплексу. При плануванні методичної роботи враховуємо рекомендації вчених та виробничників, щоб ефективніше готувати школярів до майбутнього життя в сучасному світі.

Література

1. Вербицький В.В. Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю: методичний посібник/ Володимир Вербицький. Київ: НЕНЦ, 2025. 403 с.
2. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#sent/KtbxLzGHgDGMkbSnfGbNGnZDHjDQHwhzsB?projector=1&messagePartId=0.1>
3. ЕКОЛОГІЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. [навчально-методичний посібник /за заг. ред. д-ра пед. наук В.В. Вербицького] – К.: «НЕНЦ», 2013. – 291 с.
4. Методика проведення науково-дослідницької роботи із старшокласниками (еколого-натуралістичний напрям) [збірка / за заг. ред. д-ра пед. наук В.В. Вербицького] – Київ, НЕНЦ, 2013. – 149 с.
5. КОНЦЕПЦІЯ позашкільної еколого-натуралістичної освіти на основі компетентнісного підходу. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/kkr.pdf>
6. Зведенюк М.А. Юні лісівники - майбутні господарі лісів Батьківщини. Навчально-методичний посібник на допомогу керівникам гуртків юних лісівників. - Київ - Хмельницький: ТЗОВ «Поліграфіст», 2019. - 752 с.
7. Зведенюк М.А. Ростимо зміну висококваліфікованих фахівців лісового господарства.// Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимоліси разом». (Тези учасників конференції 21-22 березня 2016). - Київ, 2016. -с.129-140.
8. Зведенюк М.А. Формування наукового світогляду учнів через систему позакласної та позашкільної роботи учнівського лісництва загальноосвітньої школи (Хмельницька область). // Концептуальні ідеї трудового виховання та сучасна освітньо-виховна практика в контексті педагогічної системи В.О.Сухомлинського. Збірник матеріалів педагогічних читань. - Черкаси, 2016. - с.106-114.
9. Навчання біології учнів основної школи / Матяш Н.Ю., Коршевнік Т.В., Рибалко Л.М., Козленко О.Г.: методичний посібник /. — К.: КОНВІ ПРІНТ, 2019. — 208 с. ISBN 978-617-7724-38-3
10. Голобородько В.В. Наукова робота учнів / В.В. Голобородько. Програма організації науково-дослідницької роботи учнів/В.М. Гнедашев, - Х: Вид. Група «Основа», 2005, - 208 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип 5 (29))
11. Корсак К. «Людина – функції - інструмент»: освітній контекст//Директор школи. – 2003. - №35.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНІ СВІДОМОСТІ ВИХОВАЦІВ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Дулеба Уляна

Тернопільський обласний центр еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді

*«У дитини, яка вихована в умовах дефіциту спілкування з природою,
розвивається емоційна глухота, агресивність у ставленні як до
людей, так і до об'єктів природи»
В. Сухомлинський*

Одним із стратегічних напрямків розвитку сучасної системи освіти у нашій країні є формування екологічної культури особистості, виховання у кожного здобувача освіти позитивного ставлення до навколишнього світу.

Основними завданнями екологічного виховання є накопичення в людини екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства та формування вмінь і навичок природоохоронної діяльності.

Мета екологічної освіти і виховання – формування системи наукових знань, поглядів і переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища

Екологічне виховання - систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури.

Важливою умовою успішного формування екологічної культури є практична діяльність, бо саме в ній виявляються і закріплюються ті позитивні якості особистості, які визначають потяг до життя в гармонії з природою. Бережливе ставлення до природи є необхідною умовою розвитку суспільства. Знання й дотримання правил природоохоронної поведінки – це важливий показник рівня культури народу, кожної людини.

Екологічна освітньо-виховна діяльність є одним з найбільш помітних для пересічної людини напрямків діяльності установ природно-заповідного фонду.

Зокрема, природний заповідник «Медобори» – справжня перлина не тільки Тернопільщини, а й цілої України. Він розташований на теренах Подільських Товтр, гряда яких простягається з північного заходу на південний схід від с. Підкамінь Львівської області, через Тернопільщину, Хмельниччину аж до Румунії. Товтри є унікальним геолого-геоморфологічним та палеогеографічним феноменом національного і міжнародного значення.

Тому важливою ланкою еколого-просвітницької діяльності є залучення фахівців до наставництва та консультативної роботи, проведення практичних занять, екскурсій і навчальних заходів на території заповідника «Медобори», отримання закріпленої ділянки лісу за учнівським лісництвом, що сприяє забезпеченню посадковим матеріалом, інформаційними та навчальними ресурсами, реалізацію спільних освітніх та природоохоронних ініціатив.

Така робота щорічно проводиться з вихованцями учнівського лісництва Калагарівської гімназії Гримайлівської селищної ради Чортківського району (керівник учнівського лісництва Анастасія Цимбаліста). Науковці практикують аудиторні, освітні та виховні заходи: інформаційні уроки-зустрічі, «круглі столи», бесіди, лекції, семінари з метою залучення молоді до участі у природоохоронній діяльності та дослідницькій роботі, ознайомлення з основами лісівничих професій.

Для проведення екскурсій, згідно «Положення про природний заповідник «Медобори», організовано три еколого-пізнавальні стежки – «Бохіт», «До пущі Відлюдника», «Гостра». Вони характеризуються необхідною інформативністю та знайомлять з найцікавішими в науковому, природоохоронному і естетичному відношенні об'єктами природи Подільських Товтр, з історією краю.

Юні природолюби Калагарівського учнівського лісництва проводили обліки шиверекиї подільської (*Schivereckia podolica*) та горицвіту весняного (*Adonis vernalis*), рослин, що занесені до Червоної книги України, з метою вивчення стану їх популяції. Протягом кількох років проводиться дослідницька робота на тему «Природне поновлення бука лісового (*FAGUS SYLVATICAL*) у вікових деревостанах природного заповідника «Медобори» під керівництвом наукового керівника Оксани Мурської.

Тема екологічного виховання в наш час дуже актуальна. Це пов'язано з тим, що у своїх стосунках з природою людина дійшла крайньої межі, коли головним питанням стало не просто забруднення і знищення природи, навіть можливість подальшого існування людської цивілізації.

Тому в нинішній час залучення вихованців учнівських лісництв до різноманітних екологічних акцій, наприклад: «Первоцвіти Тернопілля», «Птах року», «Парки – легені міст і сіл», «Посади дерево», «Замість ялинки – зимовий букет», «День зустрічі птахів», «Гуманне ставлення до тварин», «Збір макулатури та пластикових пляшок», День Довкілля, День Землі, «До чистих джерел» сприяють становленню нових орієнтирів у взаємодії з природою та відповідального до неї ставлення. Таким чином, підтверджується той факт, що екологічна свідомість і екологічна культура особистості формуються тільки шляхом тривалого й поступового пізнання природи.

Найкращий спосіб виховання – це конкретні справи, такі як посадка лісів і садів, створення лісосмуг, озеленення міст і сіл, заліснення пісків та ярів, захист берегів річок і водойм, а також охорона лісів від пожеж, шкідників і браконьєрів. З часом учасники лісництв переконуються, що лісова справа – це складне і відповідальне завдання, яке вимагає широких знань, натхненної та напруженої праці. Ліс – це велике чудо природи, яке відкриває свої таємниці лише тим, хто є терплячим, допитливим і наполегливим.

Формування екологічної свідомості у молоді є важливим кроком на шляху до сталого майбутнього. Екологічна освіта, участь у природоохоронних акціях, вплив сім'ї та суспільства, а також використання сучасних технологій дозволяють прищепити молодому поколінню любов і повагу до навколишнього середовища. Однак цього недостатньо, якщо не змінюватиметься загальний підхід до екологічних проблем. Важливо, щоб держава, громадські організації та бізнес спільно працювали над розвитком екологічної культури, впровадженням сталих технологій і підтримкою екологічних ініціатив. Лише спільними зусиллями можна зберегти планету для майбутніх поколінь.

Отже, учнівські лісництва є ефективним інструментом екологічного виховання, що поєднує наукові знання, практичну діяльність та творчий підхід до розуміння природи. Такі ініціативи допомагають молоді усвідомити важливість збереження лісів, формують екологічну відповідальність активну громадянську позицію щодо охорони довкілля, сприяють підготовці майбутніх фахівців у сфері природокористування.

МОНІТОРИНГ ТА СТРАТЕГІЯ ВІДТВОРЕННЯ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОСМУГ ШИШАЧЧИНИ В СИСТЕМІ ПАРТНЕРСТВА «ШКОЛА – ГРОМАДА – ЛІСОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА»

Тумко Марина Дмитрівна

Опорний заклад «Яреськівська загальноосвітня школа І-ІІІ ст. імені Ф.П. Борідька Шишацької селищної ради Полтавської області», Миргородська філія Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді»

Актуальність теми. Полезахисні лісові смуги (ПЛС) є стратегічним ресурсом сталого розвитку агроландшафтів Полтавщини. Вони виконують роль «екологічних каркасів», що забезпечують захист ґрунтів від ерозії, регулюють мікроклімат та виступають основними резерватами спонтанного біорізноманіття в умовах інтенсивного землеробства [3]. Проте на сучасному етапі стан ПЛС Шишацької громади є критичним: більшість насаджень досягли вікової межі або перебувають у стадії деградації через відсутність системного догляду [2].

Особливого значення ПЛС набувають як об'єкти високої природоохоронної цінності, що здатні нівелювати наслідки техногенних катастроф та кліматичних аномалій. Спільна

діяльність учнівської молоді та лісгосподарських підприємств у напрямі моніторингу цих насаджень є не лише освітнім проєктом, а й необхідною умовою для формування професійних стратегій лісовідновлення [5].

Мета дослідження: на основі комплексного моніторингу оцінити сучасний еколого-меліоративний стан ПЛС Шишацької громади та розробити стратегію їх відтворення через механізми партнерської взаємодії «школа – громада – лісове господарство».

Методика та об'єкти дослідження. Дослідження охоплювало період 2024–2025 рр. Об'єктами виступали ПЛС на територіях ПАТ «Федунка», ФО «Росток» та зони, прилеглі до промислових об'єктів (НПК «Пасіпол»). Використовувалися методи польових обстежень, метод пробних площ, аналіз конструктивних параметрів насаджень та фотофіксація біорізноманіття [7; 8]. До роботи були залучені вихованці екологічних гуртків, що дозволило провести масштабну інвентаризацію насаджень громади.

Результати моніторингу. У ході дослідження було проаналізовано стан 10 полезахисних лісосмуг у межах двох сільськогосподарських підприємств громади.

Конструктивна деградація та ризику. Встановлено, що понад 60% ПЛС громади мають щільну конструкцію, яка через відсутність рубок догляду та природне розростання чагарників втратила свою аеродинамічну ефективність. Згідно з нашими розрахунками, ігнорування проблеми призведе до втрати 20–25% врожаю через посилення вітрової ерозії та дефіцит вологи в ґрунті.

Фітосанітарна ситуація. За активної участі здобувачів освіти було ідентифіковано осередки масового розмноження непарного шовкопряда (*Lymantria dispar* L.), поширення якого стимулювалося аномально високими температурами останніх років. Вчасне виявлення шкідника учнівським моніторингом дозволило надати рекомендації господарствам щодо оздоровлення насаджень для підвищення їх біологічної стійкості.

Бар'єрна роль та біорізноманіття. Дослідження підтвердили, що ПЛС є ефективними фільтрами, здатними осаджувати токсичні аерозолі в зонах техногенного навантаження. Окрім того, лісосмуги ідентифіковані як «коридори життя» для корисних комах-ентомофагів, що є природною альтернативою хімічному захисту рослин [3; 6].

Стратегія відтворення в системі партнерства. Нами запропоновано проєкт програми розвитку та оптимізації полезахисного лісорозведення в умовах Шишацької територіальної громади на 2026–2030 рр., яка базується на тристоронній взаємодії [5].

Технологічний аспект. Обґрунтовано перехід до створення лісосмуг продувної конструкції з використанням стійких аборигенних видів (*Quercus robur* L., *Tilia cordata* Mill. та *Acer platanoides* L.) [4; 7].

Економічний аспект. Доведено, що витрати на створення ПЛС окупаються вже в перші роки експлуатації за рахунок збереження родючості ґрунтів та підвищення врожайності [1].

Освітній аспект. Створення на базі Опорного закладу «Яреськівська загальноосвітня школа І–ІІІ ст. імені Ф.П. Борідька Шишацької селищної ради Полтавської області» молодіжного загону «Еко-Варта Шишаччини», який проводитиме регулярний нагляд за станом молодих насаджень та залучатиметься до акцій із лісовідновлення. Це забезпечить сталість результатів та виховання екологічно відповідального покоління [2; 6].

Висновки. Спільна діяльність учнівської молоді, освітян та фахівців лісової галузі є ключем до збереження полезахисних лісосмуг як об'єктів високої природоохоронної цінності. Моніторинг, проведений за участі здобувачів освіти, надає верифіковані дані для прийняття управлінських рішень, а розроблена стратегія відтворення забезпечує екологічну безпеку та сталий розвиток Шишацької громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична нотатка щодо правового статусу полезахисних лісосмуг. Аналітичний центр Аграрного союзу України. URL: <http://www.auu.org.ua/> (дата звернення: 11.01.2026).

2. Лобченко Г. О. Просторова оптимізація системи полезахисних лісових смуг. Науковий вісник НУБіП України. 2014. Вип. 198. Ч. 2. С. 182–190. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Lis/article/view/3642> (дата звернення: 11.01.2025).

3. Назаренко В. Чому полезахисні лісосмуги нікому не потрібні? URL: <https://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/37379-chomu-polezahisni-lisosmugi-nikomu-ne-potribni.html> (дата звернення: 20.03.2025).

4. Пилипенко О. І., Юхновський В. Ю., Дударець С. М., Малюга В. М. Лісова меліорація : підручник. Київ : Аграрна освіта, 2010. 282 с.

5. Тумко М. Д. Програма розвитку та оптимізації полезахисного лісорозведення в умовах Шишаччини. Відтворимо ліси разом : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квіт. 2023 р.). Київ : НЕНЦ, 2023. С. 30–34.

6. Тумко М. Д., Бочковська В. В. Лісосмуги як осередки збереження спонтанного біорізноманіття. Професійний розвиток школярів заради майбутнього : зб. мат. І Наук.-практ. конф. (Київ, 21 лист. 2024 р.). Київ : НЦ МАНУ, 2024. С. 64–66.

7. Тумко М. Д., Корнієнко В. Р. Конструктивно-функціональні особливості полезахисних лісових смуг. Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : Астроя, 2017. С. 72–74.

8. Юхновський В. Ю. Наукові засади та шляхи вирішення проблем лісорозведення на землях сільськогосподарського призначення. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2009. Вип. 7. С. 24–30.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Біла Аліна Михайлівна

заклад позашкільної освіти «Центр національно-патріотичного виховання,
краєзнавства та туризму учнівської молоді» Нетішинської міської ради

Учнівське лісництво – це організована форма діяльності вихованців, яка має на меті вивчення природи, ознайомлення з лісовими екосистемами, розвиток екологічних знань, вмінь та навичок через практичну діяльність. Роль учнівських лісництв є вкрай важливою формою в екологічній освіті, які чітко за мету ставлять формування екологічної свідомості в молоді. Адже, саме учнівські лісництва дають змогу вихованцям не лише отримувати теоретичні знання про природу та її складові, а й застосовувати їх на практиці.

Напередодні Міжнародного дня запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів працівниця Національного природного парку «Мале Полісся» провела тематичне освітнє заняття. Слухачами стали вихованці еколого-натуралістичних гуртків Нетішинського учнівського лісництва закладу позашкільної освіти «Центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства та туризму учнівської молоді» Нетішинської міської ради.

Основною темою зустрічі стала розмова про вплив воєнних конфліктів на довкілля. Фахівчиня Парку розповіла про катастрофічні наслідки, які спричиняє війна для природи: руйнування екосистем, забруднення ґрунтів і вод, загибель тварин, знищення лісів та природних територій. Діти переглянули тематичне відео, обговорили, як можна берегти довкілля навіть у найскладніші часи, і зробили спільний висновок: природа потребує нашого захисту завжди — особливо під час війни. Щемливою та емоційною стала розповідь одного з учнів - вимушеного переселенця з Енергодару, який поділився своїми жахливими спогадами

про те, як був свідком підриву Каховської ГЕС. Його слова глибоко зворушили всіх присутніх і нагадали, наскільки тісно пов'язані доля людини та доля природи.

Також діти дізналися про діяльність НПП "Мале Полісся" та його основні завдання. Вони спробували себе у пізнавальній грі «Познач дерево та його назву», під час якої вчилися розпізнавати види дерев і визначати їх за насінням.

Далі на дітей чекала справжня «зелена подорож». Спочатку вони відвідали декоративні розсадники, які доглядаються Ізяславським надлісництвом. Екскурсія продовжилася у Хмельницькому лісорозсаднику філії «Лісові репродуктивні ресурси» ДП «Ліси України», де юні натуралісти на власні очі побачили процес вирощування майбутніх лісів - від насіння до молодих саджанців, що згодом прикрасять українські ліси. Зустріч залишила у дітей безліч вражень, нових знань і щирих емоцій.

Фахівчиня Національного природного парку «Мале Полісся» провела еколого-просвітницький урок, темою зустрічі стала фауна нашого рідного краю - дивовижний і багатий світ тварин, який оточує нас у межах Малого Полісся.

Діти дізналися, які звірі мешкають у лісах, біля водойм нашого краю, як вони пристосовуються до різних умов існування, яку роль відіграють у природних екосистемах. Окрема увага була приділена рідкісним і зникаючим видам, занесеним до Червоної книги України - адже саме вони потребують нашої найбільшої турботи та захисту.

У класі «Лісової школи» на дітей чекала справжня подорож у світ дикої природи. Вихованці із захопленням переглядали унікальні відео з фотопасток, встановлених працівниками Парку, на яких можна побачити сарн, кабанів, лося, журавля та інших мешканців лісу в їх природному середовищі.

Ці кадри викликали щире захоплення і допомогли відчувати магію живої природи, яку зазвичай не побачиш на власні очі.

А далі настала черга творчості. Діти взяли участь у майстер-класі з декупажу на зрізах дерев - створювали власноруч чудові декоративні вироби із зображенням лисички, одного з найулюбленіших і найвідоміших мешканців Малого Полісся. Кожен учасник вклав у свою роботу частинку душі, фантазії та любові до природи.

Заняття пройшло у теплій, дружній атмосфері, наповненій дитячими усмішками, щирими емоціями та бажанням дізнаватися більше про світ навколо.

У рамках екологічної ініціативи Президента України «Зелена країна», Нетішинське учнівське лісництво, ЗПО «ЦНПВКТУМ» Нетішинської міської ради спільно з філією «Подільський лісовий офіс» Ізяславського надлісництва, лісничий Андрій Ткачук, Державного підприємства «Ліси України» висадили 1500 саджанців сосни звичайної на ділянці 0.3 га, квартал 38, виділ 27. Покращуємо стан довкілля, дбаємо про майбутнє.

А ми продовжуємо освітньо-пізнавальні активності, які стимулюють інтерес вихованців закладу позашкільної освіти до навчання та пізнання.

Вихованці учнівського лісництва взяли участь у еко-челенджі «Зроби годівничку – врятуй пташину».

Цей челендж – про турботу, людяність і любов до життя.

Про маленькі добрі справи, які навчають берегти біорізноманіття, поважати природу і відчувати відповідальність за тих, хто поруч. Змайстрували еко годівнички, розмістили їх там, де птахам найбільше потрібна допомога. Зараз для них непростий час. Дякуємо кожному, хто долучився! Дякуємо ЗСУ за можливість жити, навчатися та мріяти на своїй землі!

Разом ми змінюємо світ на краще! Бережімо природу та допомагаймо тим, хто цього потребує!

Первоцвіти Малого Полісся: краса, яку потрібно зберегти"

З метою підтримки Всеукраїнської природоохоронної акції «Збережемо первоцвіти» начальник відділу екоосвіти та рекреації НПП «Мале Полісся» Оксана Верцеха завітала до вихованців учнівського лісництва.

Зустріч пройшла у теплій, пізнавальній атмосфері та стала справжнім зануренням у світ ранньовесняної природи. Діти дізналися, що первоцвіти - це не просто перші весняні квіти, а важлива частина екосистеми, яка потребує особливої охорони. Під час заняття учасники відкрили для себе дивовижні факти про ці ніжні рослини: як вони пристосовуються до ще прохолодних умов, чому зацвітають одними з перших та яку роль відіграють у природі.

Особливу увагу було приділено видам первоцвітів, які зростають у нашому регіоні, і багато з яких занесені до Червоної книги України. Обговорили і важливу тему: чому не можна зривати первоцвіти та купувати їх.

Не обійшлося й без творчості. Наприкінці заходу відбувся майстер-клас зі створення декоративної композиції «Первоцвіти». Діти з радістю поринули у процес, створюючи власні весняні композиції. Кожна робота була унікальною і сповненою щирих емоцій.

Юні учасники не лише здобули нові знання, а й отримали натхнення та гарний настрій. Свої вироби вони з особливою гордістю понесли додому, вже плануючи подарувати їх найріднішим.

Вихованці учнівського лісництва Центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства та туризму відвідали дільницю біомеліорації Хмельницької АЕС. Діти дізнавалися, як сучасні технології можуть взаємодіяти з природою.

У технологічній водоймі ХАЕС мешкають спеціальні види риб - коропи, товстолоби, білі амури. Вони поїдають водорості та дрібних молюсків, очищаючи воду. Такі "помічники" називаються біомеліораторами. Завдяки ним поліпшується якість води у водоймі-охолоджувачі, що підвищує надійність роботи обладнання електростанції.

Учні дізналися й про інкубаційний цех, де рибу вирощують у спеціальних умовах. Та головне - переконалися, що атомна енергетика дружна до довкілля.

Вивчати природу, дізнаватися про атомну енергетику цікаво й важливо. Адже сталий розвиток починається з розуміння простих речей.

Нещодавно мальовнича екостежка «Перлина Славутчини», розташована на території Національного природного парку "Мале Полісся", знову стала місцем захопливої подорожі у світ природи.

Екскурсію для юних природолюбів провела працівниця НПП «Мале Полісся», яка з ентузіазмом знайомила гостей з особливостями місцевості, багатим світом флори і фауни Парку та його природоохоронною місією.

Під час подорожі зупинками екостежки діти дізналися чимало цікавого про лісові екосистеми, їх мешканців та унікальні рослини. Та найбільше захоплення викликала розповідь про бобрів — невтомних "інженерів" природи, які змінюють ландшафти, створюючи водні міні-екосистеми.

А щоб знання краще закріпилися, для дітей було проведено веселу та пізнавальну вікторину «Чи добре ти знаєш бобрів?». Учасники не тільки відповідали на питання, але й активно ділилися власними спостереженнями та враженнями.

Приємним бонусом стала несподівана зустріч із ящіркою, яка викликала справжній фурор серед юних дослідників! Така близькість до дикої природи подарувала незабутні емоції та ще більше зміцнила зв'язок із навколишнім світом.

Екологічні екскурсії – це не просто прогулянка лісом. Це шлях до формування глибокої поваги до природи, виховання екологічної культури та бажання берегти все живе довкола.

З метою пізнавальних активностей вихованці учнівського лісництва відвідали Шепетівський міський центр еколого натуралістичної творчості учнівської молоді. Діти пройшлися дендрологічним парком, де розміщується п'ять видів Червонокнижних рослин та колекції хвойних, декоративних дерев, кущів. Відвідали виставкові зали з акваріумістики та орнітології, куточок живої природи, зовнішній вольєр для утримання декоративних птахів, майстер-клас на кінологічному майданчику. Вдячні організаторам за море незабутніх вражень, яке вони подарували дітям. Було дуже круто.

Традиційно, навесні, проводиться Всеукраїнська акція «За чисте довкілля». Учніське лісництво активний учасник з проведення заходів щодо покращення довкілля Нетішинської

МТГ. Спільно з філію «Подільський лісовий офіс» Ізяславського надлісництва, Нетішинського лісництва (лісничий Андрій Ткачук) Державного підприємства «Ліси України» привели у належний стан територію площею 2,0 га, кварталу 2, виділів 4; 32; очистили від сміття територію навколо обвідного каналу, здійснили прибирання території біля закладу, впорядкували клумби, висадили квіти. Спостерігайте за природою, прямуйте шляхом, який вона вказує, будьте вдячні **ЗСУ** за можливість крокувати дорогою життя.

Хліб - це шкідлива нездорова їжа для диких водоплавних птахів, яка може призводити до серйозних проблем зі здоров'ям. Він не має жодної поживної цінності.

Вихованці учнівського лісництва провели флешмоб «Не Годуй Лебедів Хлібом», закликаючи усіх годувати пернатих лише правильною їжею. Бережімо цих прекрасних птахів, і вони будуть й надалі взимку радувати нас та нагадуватимуть, що весна вже близько! Продовжуємо дарувати хвилини щастя, приємні відчуття для вихованців, незважаючи на складне сьогоднішнє.

Чи знаєте ви, що родина Ігоря та Світлани Кравців із села Мощаниця, що на Острожчині, одна із перших в Україні почала використовувати землю для розвитку квітникарства? Хочете отримати релакс для душі? Завітайте до квітково-тепличного господарства, як це зробили вихованці учнівського лісництва. Потрапляєте на подвір'я Кравців, ніби в райський сад.

Квіткові оранжереї вражають своєю небаченою красою. Відразу проходять всі хвороби, заряджаєтесь позитивними емоціями від мистецького витвору рук і серця привітних господарів.

Майстерка у салоні квітів «Маргаритка» для вихованців гуртків. Генеруємо нові ідеї, творчо підходимо до проведення занять, вчимося створювати унікальні флористичні композиції.

Дякуємо майстрам своєї справи за мотивацію дітей до пізнання та взаємодію з оточуючим світом. Особлива подяка за подарункові композиції кожній дитині.

Співпраця з краєзнавчим музеєм Нетішинської гімназії «Гармонія» - це щось живе і дотичне до української ідентичності та збереження національних традицій

Традиційно, у закладі позашкільної освіти «ЗПО "ЦНПВКТУМ"», освітні активності – найпопулярніші серед вихованців. Вихованці учнівського лісництва, стали учасниками музейного заняття «Привіт, музей!», що пройшов у краєзнавчому музеї. Вихованці мали змогу відвідати культурний простір з просвітницькою та освітньою метою, доторкнутися до історичної пам'яті Нетішинської громади, розвивати уявлення про світ, уміння спостерігати та генерувати інформацію. Унікальні знахідки, що відображають напрями історії, археології, етнографії, природи Хмельниччини, залишили значний слід у душах дітей.

Продовжуємо працювати над формуванням ключових компетентностей щодо впровадження STEAM-освіти.

Найщиріші вітання вихованкам учнівського лісництва – переможцям та призерам конкурсів з природоохоронної діяльності: Богдані Ткачук - найкращій дослідниці з охорони, поширення та збільшення чисельності та видового різноманіття перелітних птахів, яка посіла I місце у Всеукраїнського конкурсу «День зустрічі птахів», номінація «Найщедріша годівничка»; Камалії Ярмольчук яка посіла II місце у обласному етапі Всеукраїнського конкурсу дитячого малюнка «Зоологічна галерея».

Взяли участь та посіли призове місце у обласному етапі Міжнародного конкурсу еколого-валеологічної спрямованості на тему: «Голос душі», номінація «Екологічна сумка з мотивами природних об'єктів». Вдячні за оригінальність, фантазію, високу майстерність виконання виробу. Бажаємо натхнення і надалі створювати речі з природних компонентів, екологічних, естетичних, корисних у повсякденному житті.

Також взяли участь та здобули перше місце у обласному конкурсі-захисті дослідницьких проєктів здобувачів освіти 6-8 класів «Перший крок у науку». Бажаємо впевнено рухатися шляхом перемог. Досліджувати, популяризувати природу рідного краю, доносити до людей її мудрість. Віри у власні сили, наукових успіхів і насаги. Нехай перемога стане першим кроком до ще більших досягнень у майбутньому.

Бажаємо і надалі допомагати тваринам, розповідати про видове різноманіття перелітних птахів рідного краю, розуміти і вивчати природу України. Нам є чим пишатися! Попри війну, кожному варто знати і пам'ятати, чим славиться Україна.

Лісівники завжди щиро радіють перемогам підопічних. Важливо пам'ятати, що досягнення та успіхи учнівських лісництв – це результат копіткої праці вихованців, наставників, учителів та лісівників. Саме завдяки такій тісній співпраці виховується любов до лісу, до природи, підвищується екологічна свідомість підростаючого покоління.

Учнівські лісництва є важливим елементом системи екологічної освіти та професійної підготовки молоді. Їхня діяльність сприяє формуванню майбутнього покоління фахівців, здатних ефективно управляти лісовими ресурсами та забезпечувати їхнє стале використання.

Вони не лише надають молоді необхідні знання та навички, але й формують у них екологічну свідомість та відповідальне ставлення до природи.

ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ ЯК ПРІОРІТЕТНИЙ НАПРЯМ СПІВПРАЦІ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ І ФАХІВЦІВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ

Храпата Любов Миколаївна

Світанківська гімназія Лосинівської селищної ради Ніжинського району
Чернігівської області

Світанківська гімназія фруктами не займається, хоча має невеличкий плодовий сад. Але в районі, в області і навіть у столиці відомий заклад як постачальник розсади декоративних дерев і кущів. А це додатковий стимул учням краще і старанніше працювати на земельній ділянці, адже отримує школа від реалізації посадкового матеріалу кошти на ремонт класних кімнат, придбання спортивного інвентарю та проведення різноманітних свят.

З пробудженням природи від зимового сну розпочинаються і турботи у закладі — заздалегідь готується ґрунт, перевіряється на схожість насіння декоративних квітів та дерев (туї, сосни, ялини) та проводиться висів у теплицю та відкритий ґрунт. Навесні та влітку під керівництвом учителів біології та технологій школярі поливають молоденькі рослини та знищують бур'ян.

Більше 10 років практикується вирощування туї та ялівцю звичайного методом живцювання.

Загалом на шкільній земельній ділянці вирощується розсада сосни, ялини, туї, самшиту, ялівцю звичайного, ялівцю козацького.

Компост власного виробництва використовується і при пересаджуванні у свіжий ґрунт кімнатних рослин, які служать не тільки окрасою шкільних кабінетів та коридорів, але й відіграють важливу роль в очищенні повітря.

Компост багатий на різноманітні поживні речовини, а отже рослинам є достатні умови для росту і розвитку.

Екологічна освіта та виховання школярів передбачає не тільки одержання учнями певної суми інформативного матеріалу про довкілля, вивчення властивостей предметів природи та явищ, засвоєння правил поведінки у природі, а й встановлення взаємозв'язків між предметами та явищами, тобто провідною ідеєю при вивченні природничого оточення повинна бути ідея єдності природи. Усвідомлення учнями цієї ідеї значною мірою забезпечується здійсненням систематичних цілеспрямованих спостережень у природі, особливо фенологічних спостережень. Не менш ефективним є використання досліду, як

методу навчання.

Дослідницька робота учнів з фізіології рослин – один з ефективних шляхів поєднання навчання в закладі з практикою лісового господарства, розкриття учням значення наукових досліджень для виробництва.

Правильно поставлена дослідницька робота формує в учнів спостережливість, уміння самостійно проводити нескладні дослідження й робити висновки, привчає до творчих пошуків, застосування знань у практичній діяльності.

У процесі досліду вихованці гуртка виконують багато різних операцій догляду за рослинами. Безпосередньо стикаючись з об'єктом праці, дістаючи факти про нього, учні приходять до висновку, що застосування цих операцій є обов'язковим і виконувати їх треба у точно визначені строки.

Активна участь гуртківців у підготовці до проведення досліду є необхідною передумовою розвитку інтересу до цієї роботи, свідомого виконання її із застосуванням наукових знань, виховання самостійності, ініціативи й творчого ставлення до праці. Вибираючи теми дослідів, потрібно дотримувати такого дидактичного принципу в навчанні, як наступність і послідовність.

У процесі підготовки до проведення дослідів потрібно прищепити учням культуру праці, навчити їх планувати й організовувати свою роботу. Підготувати до цього і виробити в них такі уміння можна різними шляхами. Один з них – залучення до вибору теми, розроблення плану і методики проведення досліду, його технології.

У дослідницькій роботі учнів, як і в інших видах людської діяльності, дуже важливою є його мета. Від мети, а також від характеру порад і рекомендацій учителя та фахівців лісового господарства щодо залежить хід і наслідок роботи учнів. Це слід брати до уваги педагогічним працівникам під час організації дослідництва з учнями різних вікових груп.

Вегетативне розмноження хвойних рослин

Дослід №1

Живці найкраще нарізати з молодих рослин, що активно ростуть, так як вони дають найкращий приріст. Для живцювання краще використовувати пагони з верхньої частини рослини. Живці з нижніх пагонів часто виростають у нетипові для даного виду рослини зі специфічними розмірами і нерідко ростуть у горизонтальній площині. Пагони хвойних рослин дуже різняться характером свого росту. Виділяють головні (осьові) пагони, що визначають ріст гілки; бічні пагони (також з досить сильним ростом) і слабкі бічні пагони з обмеженим ростом.

Для живцювання надзвичайно важливо відібрати пагони з непошкодженою, нормально розвинутою верхівковою точкою росту. Ось чому для цього не підходять слабкі бічні пагони. Якщо верхівкова точка росту відсутня, то живці розвиваються у рослини, що сильно кущиться.

Хвойні живці простіше, хоч і довше, вирощувати у холодному парнику. Перед нарізкою живців для них готують грядку – ретельно сплужують ґрунт, попередньо змішаний з компостом.

Щоб отримати живець з «п'ятою», рухом донизу пагін відламують від материнської рослини, обережно підрізаючи гострим ножем кінчик більш старої деревини на «п'ятці». Ножем або руками в нижній третині живця видаляють усі листочки, не чіпаючи верхівкової точки росту, і висаджують у підготовлений ґрунт у парник. У відкритий ґрунт саджанці висаджуються наступної весни.

Переважа такого способу вирощування розсади: дочірні рослини повністю відповідають материнській формі (100 % спадковість); зменшується час вирощування рослин до кондиційного розміру (3-4 роки)

Дослід №2

Розмноження хвойних рослин насінням

Насіння хвойних рослин збирається восени у суху, теплу погоду. Під деревами розстеляють плівку і струшують на неї насіння. Насіння зиму зберігається у сухому прохолодному місці, а навесні висівається у підготовлений ґрунт у парник. Восени розсада висаджується у відкритий ґрунт.

Недоліки розмноження рослин через насіння: подовжені терміни вирощування; дочірні рослини можуть мати відхилення від материнської форми (інший тип крони, забарвлення, гіллястість тощо).

Вирощування самшиту

Самшит вічнозелений – дуже популярна декоративна рослина, що використовується для влаштування різноманітних огорож: обрамлення клумб, відмежування паркових зон, присадибних ділянок, влаштування «живих» парканів.

Висока декоративність самшиту не тільки влітку, а й взимку приваблює до себе увагу завдяки різноманітності форм крони, забарвлення, розмірів. Адже видів і сортів самшиту багато. Серед них є висотою до 3-х метрів і карликові, що використовуються для обрамлення квітникових клумб. У деяких з них чисто зелене листя, а в інших – з жовтими плямами.

Особливості вирощування і догляду

Самшит добре розмножується напівздерев'янілими живцями влітку у холодному парнику. У відкритому ґрунті завдяки своїй посухо – і морозостійкості (до мінус 30 градусів) ця рослина почуває себе комфортно.

Щоправда, самшит може страждати від нестатку вологи, протестуючи проти цього пожовтінням країв листків. До якості самого ґрунту він не особливо вимогливий, хоча перед садінням у посадкову ямку рекомендується добавляти листову землю або зрілий компост.

Для успішного укорінення зелених живців необхідно *дотримуватись таких умов:*

- звести до мінімуму випаровування води живцями;
- регулювати світловий режим;
- забезпечити вільний доступ кисню до поверхні укорінення;
- субстрат (ґрунт) повинен бути з оптимальними умовами аерації;
- обережне зрізування живців.

Для створення вічнозеленого бордюру саджанці висаджуються у два ряди у шаховому порядку з відстанню між рослинами в ряду від 0,3 до 0,5м.

Після того, як рослини зімкнуться, проводиться необхідна обрізка. Оптимальною для фігурної стрижки вважається останній тиждень липня. У період росту можна підрівнювати кущі, у крайньому випадку, один раз на місяць. Але все це можливе лише при правильному підживленні рослин: чим частіше їх підстригають, тим більше поживних речовин їм потрібно. Для підживлення рекомендується використовувати повне мінеральне добриво тривалої дії, наприклад, нітрофоску. З органічних добрив найкраще зарекомендував себе компост.

Озеленення вулиць та присадибних ділянок

В усіх землеробських народів можна віднайти сліди культури матері-землі. Українці з давніх-давен шанували землю, називаючи її «мати, свята земля», «мати, сира земля»,

«годувальниця наша»; землею клялися – і це була найвірніша клятва.

Землю уявляли живою істотою, яка відчуває біль, наругу, занедбаність. Нею не можна нехтувати, її не можна ображати. Казкові богатирі втрачали силу, якщо відривалися від землі і, навпаки, міць поверталася у стократ сильнішою, тільки-но герой припадав до її до її зболених грудей. Цей мотив звучить глибоко символічно, закликає всіх людей бережливо ставитися до землі-годувальниці, шанувати її, повертатися на землю своїх батьків-матерів, бо там, у ріднім краї, людина буває найщасливішою.

Люблять, бережуть і прикрашають свою землю світанківці. Тільки нинішнього року вона збагатилася новими зеленими насадженнями. Так, 23 березня учні школи разом зі своїми вчителями зібралися біля подвір'я школи, де висадили близько 15 саджанців дуба та ялини. Кожен клас обрав собі певне місце, спроектував і дбайливо висадив молоді рослини. Хлопці готували посадкові ямки, підносили воду для поливу, дівчатка обережно висаджували ялинки та дубки під керівництвом своїх класних керівників.

Після того, як кожен клас засадив свою ділянку, всім учасникам акції схотілося посадити окремо, осторонь, своє деревце, щоб колись, через багато років навідатись до навідатись до нього і пригадати дитинство, шкільних товаришів, цю весну і цей день, свою згуртованість і спільне бажання хоч чимось покращити своє село, зробити його чистішим, охайнішим, адже всім хотілося, щоб пустир поблизу гімназії перетворився на парк.

Навесні і шкільні ділянки поповнилися молоденькими зеленими «мешканцями». Поруч із кількарічними деревцями та кушиками було висаджено на вільній площі 50 штук розсади пірамідальної і колоновидної туї, ялівцю звичайного і козацького. Не образили молодих рослин і органічним добривом, адже їм треба час для адаптації у відкритому ґрунті після затишних умов теплиці. А тут, на ділянці, створюватимуть їм затишок «старші» родичі: захищатимуть від вітру та надмірних сонячних променів. А вони у свою чергу радуватимуть дбайливих учнів своїм швидким ростом та красою гілочок, листя, хвої.

ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТА І ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ

Фуштей Ілля Дмитрович

Горошовецький заклад загальної середньої освіти Юрковецької сільської ради
Чернівецької області

У сучасному світі людство стикається з серйозними екологічними проблемами. Вирубування лісів, забруднення довкілля, зміна клімату та зменшення кількості видів рослин і тварин — усе це загрожує природному балансу. І саме сьогодні, як ніколи, важливо не залишатися осторонь. Особливу роль у збереженні природи відіграє молодь.

Учнівське лісництво — це не просто гурток за інтересами. Це справжній центр екологічної діяльності, де кожен може зробити свій внесок у захист і відновлення природи. Горошовецьке шкільне лісництво «Лісова варта» об'єднує учнів, які небайдужі до довкілля та готові діяти.

Наше лісництво розпочало свою діяльність у 2004 році. За юними лісівниками закріплено ліс площею 1,8 га.

Для вивчення лісової справи у закладі створено кабінет лісового господарства, шкільний дендрарій, розсадник та постійно діючі екологічні стежини.

На сьогоднішній день учнівське лісництво нараховує 32 учні. Найактивніші його члени є вихованцями гуртка «Лісознавство з основами лісівництва», секцій виїзної очно-

заочної біологічної школи Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, яка працює у нас з 2011 року.

Юннати тісно співпрацюють з працівниками лісового господарства. Ми заключили договір про співпрацю з філією «Подільський лісовий офіс» державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України».

Основною метою нашої діяльності є охорона лісів і формування екологічної свідомості. Ми не лише вивчаємо природу, а й активно працюємо: висаджуємо дерева, доглядаємо за молодими насадженнями, беремо участь у прибиранні лісових територій, проводимо екологічні акції та дослідження.

За останні 10 років на територіях, прилеглих до села, відтворено лісові культури на площі близько 23 га.

Членами гуртка створено три екологічні стежини. Юні лісівники, окрім отримання теоретичних знань про ліс та його мешканців, на практичних заняттях знайомляться із впровадженням новітніх технологій в практику ведення сучасного лісового господарства. Так, працівники Чорнівецького лісництва ознайомили нас із застосуванням електронної вилки для відведення лісосік під рубки головного користування, з електронним обліком зрубаної деревини. Особливо актуальним, на нашу думку, є облік зрубаної деревини із використанням КПК, який повністю контролює рух деревини від лісосіки до споживача.

Разом з мисливцями та єгерями юннати періодично беруть участь у спостереженнях за переміщенням лісових звірів: козуль, кабанів, зайця сірого.

Основні напрями нашої роботи – практична, дослідницька, просвітницька, профорієнтаційна.

Практична робота полягає у створенні на території закладу юннатівського парку, підтриманні шкільного дендрарію, роботі у розсаднику нашого учнівського лісництва, участі у посадці дерев з метою відновлення вирубаних лісових масивів, допомозі птахам і ссавцям у проходженні зимового періоду, очищенні довкілля від сміття.

У 2011 році заклали дендрарій. Усього впродовж 14-ти років у шкільному дендрарії ми висадили понад 450 саджанців сосни звичайної та 100 саджанців дуба черешчатого.

У жовтні 2018 року, для зміцнення матеріальної бази Горошовецького учнівського лісництва було закладено розсадник площею 0,06 га для вирощування деревних та чагарникових культур.

У квітні 2019 року ми заклали в розсаднику шкільку модрини європейської. Посадковий матеріал нам надали співробітники Заставнівського держспецлісництва АПК, Ще через тиждень ми посіяли у розсаднику шкільку дуба звичайного. Насінний матеріал – жолуді ми збирали восени у навколишніх лісах.

У квітні 2024 року, під час відкриття меморіальних дошок загиблим в українсько-російсько війні випускниками школи була посаджена калинова алея пам'яті.

У 2025 році ми підсаджували рослини у нашому парку. Навесні у розсаднику посіяли жолуді дуба звичайного.

• У листопаді 2022 р., в рамках реконструкції пришкільних зелених зон, ми заклали юннатівський парк на честь нашої майбутньої перемоги. Перспективний план насаджень включає формування трьох алей: модринової, соснової та дубової. Восени юннати висадили модринову алею – 68 чотирирічних саджанців, вирощених власноруч у розсаднику. Навесні, в рамках обласної акції «Буковині на згадку», юні лісівники підготували ґрунт під посадку алей сосни звичайної та дуба черешчатого, а пізніше висадили соснову і дубові алей.

Посадковий матеріал для дубової алеї був вирощений у розсаднику з жолудів, зібраних у навколишніх лісах.

Частину посадкового матеріалу дуба юні лісівники висадили у сільському сквері на честь загиблих односельчан в рамках екологічної акції «Шевченко єднає Україну». Кожного року члени учнівського лісництва є активними учасниками акції «За чисте довкілля». Учні старших класів висадили саджанці бука та клена. Бук і клен садили у парку.

У шкільному розсаднику висадили саджанці ясена. У квітні 2025 року висадили 500 штук бука, 200 клена і 300 ясена і 80 штук горіха чорного.

Цього року у березні року юні лісівники вже висадили 1000 штук дуба на площі 1,6 га в урочищі Голяк – Чорнівського лісництва.

З метою захисту сільськогосподарських угідь від засух і ерозій ґрунтів юні лісівники продовжують працювати над створенням шляхозахисної лісосмуги на межі сіл Боянчук та Юрківці. Зокрема, у 2022-2023 н. р. нами було підсаджено по 80 саджанців дуба черешчатого та сосни звичайної. В ході акції «Буковині на згадку» до Дня Землі – ще близько 200 (150 – сосна, 50 – дуб).

Разом з працівниками Заставнівського лісництва нами було засаджено в урочищі «Біля Зірки» (с. Боянчук) 3,5 га дубом черешчатим і кленом гостролистим.

Щорічно восени ми допомагаємо лісникам збирати жолуді – насіння дуба черешчатого. Восени 2025 року ми зібрали 5 мішків жолудів.

У березні 2025 – висадили саджанці клена гостролистого та насіння дуба на площі 0,8 га в урочищі Жорнище поблизу села Боянчук.

Активно готувалися юні лісівники і до приходу зими – безкормного періоду для наших птахів і ссавців. Ми зібрали та висушили 20 кг глоду для підгодівлі зимуючих птахів, заготовили віники з гілок для копитних, які передали єгерям.

Щороку з листопада по березень ми підготовуємо лісових звірів сіном, кукурудзою, картоплею на годівниці для підгодівлі косуль в урочищі «Біля Зірки». Регулярно заповнювали також солонці та годівнички для птахів. Ми долучилися до акції «Наша допомога птахам – 2016», яку щорічно проводить Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта».

Юннати здійснюють заходи по очищенню та охороні довкілля. Вихованці гуртка «Лісознавство з основами лісівництва» ініціювали акцію «Ми – за чисте довкілля!», долучилися до Всеукраїнської акції «Зробимо Україну чистою разом!».

З 2011 року у Горошовецькому ЗЗСО працюють секції «очно-заочної біологічної школи Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді. У навчальному процесі істотне місце займають практичні заняття та лекції-екскурсії, значна частина яких проводиться в урочищі «Ліс біля Микити». Вивченню флори і фауни урочища присвячені дослідницькі роботи слухачів.

Для організації дієвої охорони як окремих видів, так і флористичних та фауністичних комплексів, юні лісівники та вихованці ОЗБШ разом з викладачами під час екскурсійно-лекційних і практичних занять виявляють місця зростання раритетних рослин, місця перебування рідкісних та зникаючих видів тварин, складають таблиці спостережень, наносять місця виявлення на схематичні карти, проводять оцінку щільності населення та аналізують причини зміни чисельності окремих видів.

Юннати-зоологи впродовж десяти років працюють над темою «Фауна пластинчастовусих Буковини». Встановлено перебування в околицях Горошівців (включаючи підніжжя та схили гір Коцюба й Бердо) близько 50-ти видів пластинчастовусих. Ми проаналізували їх біотопічну приуроченість та екологічні преферендуми, зібрали ентомологічну колекцію, більшу частину якої передали до фондів Зоологічного музею ЧНУ ім. Юрія Федьковича.

Відомо, що фауністичні комплекси вусачів можуть бути використані як своєрідні біоіндикатори стану оточуючого середовища.

З огляду на це, юннати-зоологи розпочали дослідження регіональної фауни вусачів. На даний час встановлено перебування на території близько 30-ти видів.

У вільний від занять час виготовляємо поробки з природних матеріалів. У 2022-2026 роках продаємо їх на благодійних ярмарках, а зароблені кошти перераховуємо на

Юні лісівники активно ведуть *просвітницьку роботу*. Учні 5-8 класів організували захід «Свято зимуючих птахів», у ході якого розповіли про різні види зимуючих птахів, звернувши увагу на необхідність їх охорони та підгодівлі у зимовий період. У грудні 2024 р.

провели пізнавальну гру для молодших школярів «Аукціон народної мудрості» та загальношкільне свято «Пернаті друзі чекають нашої допомоги».

Відомо, що найкращі результати дає поєднання теорії з практикою. З огляду на це, ми проводимо *просвітницько-практичні акції*. Восени 2025 року ми провели захід «Ліс – легені планети». На свято були запрошені працівники лісництва, разом з ними ми провели підсадження сосни звичайної у шкільному дендрарії. В грудні старшокласники провели для молодших школярів та вихованців дошкільної групи майстер-клас по виготовленню годівничок. Щорічно беремо участь в акції «Майбутнє лісу у твоїх руках».

Велика увага приділяється *профорієнтаційній роботі*. З часу заснування учнівського лісництва його випускниками стали 265 учнів. 16 випускників школи обрали професію лісівника, з них 6 – випускники шкільного лісництва; ще 10 стали біологами чи здобувають біологічну освіту.

Робота в учнівському лісництві сприяє вихованню у підростаючого покоління шанобливого ставлення до природи та безпосередньої участі дітей у створенні нових насаджень. Ми маємо змогу доторкнутися до природи рідного краю і отримати приємне відчуття задоволення від здійснення доброї справи та зрозуміти, що стан навколишнього середовища залежить від кожного з нас.

Завдяки таким ініціативам ми допомагаємо відновлювати ліси, які є «легенями планети». Вони очищують повітря, зберігають вологу, захищають ґрунти та є домішкою для багатьох видів тварин і рослин. Кожне посаджене дерево — це маленький, але важливий крок до здорового майбутнього.

Спільна праця учнів у «Лісовій варті» має велике значення для них. Ми вчимося працювати в команді, бути відповідальними, приймати рішення та дбати про навколишній світ.

Це неоціненний досвід, який допомагає нам стати свідомими громадянами. Наше лісництво — це місце, де слова перетворюються на дії. Ми переконані, що навіть невеликі справи, зроблені разом, можуть призвести до великих змін. І кожен із нас може вплинути на стан довкілля вже сьогодні.

Отже, учнівське лісництво «Лісова варта» — це справжній центр екологічної дії, де формується нове покоління захисників природи. І ми пишаємося тим, що є частиною Горошовецького шкільного лісництва «Лісова варта».

Пам'ятаймо: майбутнє нашої планети залежить від кожного з нас. Тож бережімо природу разом!

БОТАНІЧНІ САДИ, ДЕНДРОПАРКИ ТА ЕКОЛОГІЧНІ СТЕЖКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Зведенюк Микола Андрійович

Пліщинська гімназія Шепетівської міської ради, зразкове учнівське лісництво
«Пліщинське» «Шепетівського надлісництва» філії «Подільський лісовий офіс»
ДП «Ліси України»

Анотація. В статті висвітлено питання формування природознавчої компетентності учнів та студентів ЗВО через удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності

шляхом реалізації нового змісту освіти, становлення у них цілісного наукового світогляду на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво.

Показано значення екологічних стежок, дендропарків, ботанічних садів в системі позашкільної та вищої освіти у формуванні вмінь застосовувати знання на практиці і самостійно здобувати їх через діяльність гуртків, факультативів, неформальних учнівських об'єднань, розвивати навички дослідницької та науково-дослідницької роботи, узагальнювати їх у наукових роботах МАН, курсових та дипломних проєктах. Формувати вміння, на науковій основі, прокладати екологічні стежки, планувати і створювати дендрологічні парки. Червоною ниткою проходить тема використання в освітній діяльності творчих ідей педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, співпраці із аграрними, лісогосподарськими і промисловими підприємствами та науковцями ЗВО під час виконання учнями та студентами науково-дослідницьких робіт, курсових і дипломних проєктів і проведення з ними профорієнтації.

Ключові слова: матеріально-технічна база, шкільні дендропарки, екологічні стежки, учнівські лісництва, ботанічні сади, НПП, природознавчі компетентності, навчально-пізнавальна діяльність, наукові роботи, новий зміст освіти, освітня система В.О. Сухомлинського, лісова педагогіка, промислові підприємства, ЗВО, застосування знань, втілення результатів дослідів у виробництво, профорієнтація.

На сучасному етапі розвитку національної системи освіти та виховання приділяється значна увага проблемам оновлення її змісту, формуванню і методичній організації навчально-виховного процесу на державному рівні.

Концепція національного виховання, Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ ст.)», Закон України «Про освіту» визначили стратегію розвитку освіти в державі через наскрізну систему виховання молодого покоління, наповнили навчання і виховання гуманістичним змістом, біологізацією освітніх програм орієнтованим на безпосередній розвиток людини і відповідає завданням відродження національної культури, утвердження і розвитку української держави.

Одним із основних завдань закладів позашкільної і вищої освіти є становлення в учнів та студентської молоді цілісного наукового світогляду на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво. Особливо важлива роль у цьому процесі природничих дисциплін.

Формування природознавчої компетентності молодого покоління через удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності шляхом реалізації нового змісту Державного стандарту базової, повної середньої і вищої освіти певною мірою відображені в програмах не тільки з цих предметів, а й у таких, як «Математика», «Технології», «Здоров'я і фізична культура» та ін. В них чітко сформульовано мету й завдання, визначено коло світоглядних знань, що їх мають засвоїти учні та студенти, зміст переконань, які в них формуються. Зазначено принципи організації навчально-виховного процесу й методичні засоби, які підвищують його ефективність, сформульовано вимоги до знань учнів і вмінь їх застосування, що є важливим орієнтиром для вчителя при плануванні і проведенні виховної роботи.

Важливим є формування вмінь застосовувати знання на практиці і самостійно здобувати їх.

Ці завдання в нашій гімназії реалізуються через класно-урочну систему, систему факультативних занять та позашкільля

Значна роль у розв'язанні проблем відводиться використанню творчих ідей педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, який у свій час зазначав про необхідність навчати молоде покоління відчувати красу природи, виховувати в них «розум і дар бачення заповідних таємниць».

З метою оволодіння учнями і студентами науковими знаннями і вміннями з вивчення довкілля, ознайомлення із формами рельєфу і ландшафту, рослинністю та тваринним світом своєї місцевості, проведення теоретичних і практичних занять із природничих

дисциплін, екскурсій, вивчення історичного минулого й топоніміки краю, привернення уваги до проблем охорони навколишнього середовища, безпосередньої участі у природоохоронних заходах та акціях, на території сільської ради була прокладена екологічна стежка «У барвистім дивосвіті». Це позитивно вплинуло на покращення формування в учнів та студентів бережливого ставлення до навколишнього середовища, лікарських, рідкісних і зникаючих видів рослин, червонокнижних та зникаючих тварин, проведення з ними пропагандистської, навчальної, пошукової, дослідницької і науково-дослідницької роботи.

Здобувачі освіти та студенти ЗВО, що працюють на екологічній стежині виконуючи науково-дослідницькі, курсові і дипломні роботи дотримуються правил безпечної поведінки в природі та дбайливо ставляться до власного здоров'я. Для роботи на станціях і проведення екскурсій, - постійно готуємо екскурсіводів різного рівня. Екскурсії ведуться на основі написаних рефератів. Крім екскурсій, тут проводяться уроки з природничих дисциплін, виховні години, трудові десанти, змагання, ігри тощо. На кожній станції встановлені інформаційні щити та аншлаги. Протяжність екологічної стежини – 15 км, тому екскурсії для учнів проводяться як по всьому маршруту так і на окремих станціях, де вони виконують відповідні завдання напротязі календарного року. Також екологічна стежка використовується для навчально-методичної роботи зпедагогами.

Воєнний стан, трагічні втрати зумовили потребу створити на станції №1 «Алею пам'яті» героям-односельчанам, що віддали своє життя за майбутнє України. Щоденно учні гімназії та гості віддають їм шану і повагу.

Унікальна природна лабораторія зацікавила вчених ЗВО, наукових працівників НПП «Мале Полісся», регіональних парків, ботанічних садів (ім. М. Гришка, Мельник В.І., ботанічного саду ДПУ, м. Камянець-Подільський, Овчарук В.І., Хомовий М.М., ботанічного саду Хмельницького національного університету, (Казимірова Л.П., Міронова Н.Г.), НЛТУ України, (Миклуш С.І. Осадчук Л.С. та ін).

Саме наукова робота сприяла створенню на одній із станцій екологічної стежки заповідного урочища «Адамове Займисько». Для того, були проведені дослідження на тему «Вивчення флористичного складу та рослинності урочища «Адамове Займисько» з метою створення заповідника», складена карта-схема території, виконані відповідні розрахунки.

В результаті діяльності на екологічній стежині активізуалася робота не тільки школярів і студентів, а й місцевого населення. Почалося активне озеленення берегів водойм та річок, створення штучних насаджень тощо.

Учні школи, працюючи над науковими дослідженнями, ставали переможцями обласних, Всеукраїнських і міжнародних конкурсів, а також конференцій, симпозиумів. Такі досягнення відігравали велику профорієнтаційну роль. Випускники школи вибирали природничі спеціальності і ставали студентами ЗВО.

Діяльність навчального закладу у сфері навчально-дослідницької та природоохоронної роботи привабила місцевих лісівників. При їх сприянні було створено учнівське лісництво «Пліщинське». Дирекція ДП «Шепетівський лісгосп» допомагала у формуванні матеріально-технічної бази, забезпеченні спеціальною літературою. Учніське лісництво працювало, на високому рівні стабільно і ритмічно, виконуючи завдання згідно плану, погодженого із дирекціями школи та лісгоспу.

Словацький лісівник та вчений Мадас Ласло зазначив, що «ліс є єдиною бібліотекою в світі, в якій, щоб отримати знання, потрібно мовчки, з відкритими очима пройти нею». Юні лісівники, студенти-практиканти Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка, НЛТУ України, Хмельницького національного університету не тільки проходилися цією бібліотекою з відкритими очима, а посилено працювали, відкриваючи лісівничі тайни і світ природи. Важка праця увінчалася успіхом. У 2009 році вихованці учнівського лісництва стали переможцями Всеукраїнського лісівничого конкурсу, що дало їм змогу випробувати свої сили в VI Міжнародному юніорському лісівничому конкурсі. Учні були здивовані тим, що в його Програмі вказувалися виступи студентів університетів Японії,

Кореї, Бразилії, Польщі та інших держав світу. Проте і тут юні лісівники Хмельниччини показали себе з кращого боку завоювавши третє призове місце. Після цієї перемоги виникла ідея створення дендропарку учнівського лісництва. Так у практику роботи ввійшло поняття «лісової педагогіки».

Оскільки територія, на якій було заплановано створити дендропарк, спускається до ставка, ми вирішили відвідати шедевр світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII початку XIX століття Національний дендрологічний парк «Софіївка», дендрофлора якого нараховує 3300 видів дерев і кущів та розташований він обабіч річки Кам'янки. Із дендрофлори виділили кипарис болотний, сосну Веймутова, тюльпанне дерево, гінкго, а ще - ялівці, ліани, різні види троянд та ін. Від вчених «Софіївки» отримали відповідні рекомендації і весною. 2010 року дендропарк площею 3,5 га був створений.

Він став не тільки базою для навчання і виховання учнівської і студентської молоді, а й місцем для проведення екскурсій, фотосесій, обласних і всеукраїнських семінарів, виконання науково-дослідницьких робіт. Дендропарк це не тільки окраса села, а й територія, створена для культивування різних видів дерев, кущів та ліан у відкритому ґрунті. Це «жива колекція» рослин, яка поєднує функції науково-дослідного ботанічного саду, місця для відпочинку та естетичної насолоди, з рідкісними екзотичними видами. Сьогодні паспорт шкільного дендропарку включає 98 видів ендемічних, реліктових, зникаючих, лікарських рослин, які завозилися із різних куточків України, Середземномор'я, Східного Сибіру, Канади тощо. Великого значення надаємо й аборигенним видам. А ще, співпрацюючи із вченими «Софіївки», нам пощастило здійснити обмін посадковим матеріалом і придбати саджанці різних видів яворів, які використали для закладки в дендропарку, який створювали педагоги, лісівники, учні школи, спеціалісти обласного еколого-натуралістичного центру, вчені Хмельницького національного університету. яворової алеї. Участь школярів у процесі закладки й упорядкування території дендропарку дала змогу їм поглибити знання з природничих дисциплін, удосконалити вміння і навички роботи на заповідних територіях. З великим інтересом вони вивчали дендрологічні особливості гінкго дволопатевого, барбарису звичайного й Тунберга, ялини канадської (глауки), сосни сибірської кедрової, яку привезли юні лісівники із Ханті-Мансійська та ін.

Як пам'ятки історії села у дендропарку вас величаво зустрінуть 522-річна липа серцелиста, 380-річний каштан кінський, величавий 235-річний дуб звичайний. 400-річна сосна кримська. Саме ці багатовікові велетні спростовують дату першої згадки про село (1648 рік). Топоніми стверджують про його заснування в 1379 році. Цей матеріал значущий не тільки для лісівників, а для істориків.

Велике значення мають і географічні особливості розміщення території. Експозиції розташовані не тільки на рівнинній місцевості, а й на північному і східному схилах. На заході дендропарк межує із ставком, який впливає на мікроклімат місцевості й дає можливість вивчати різноманітний тваринний світ.

Сьогодні дендропарк Пліщинської школи, яка вже стала гімназією, доглядається і продовжує розширюватися.

Поряд із Національними природними парками ключову роль у збереженні біорізноманіття відіграють ботанічні сади. Вони діють не тільки як природоохоронні території видів, що зникають, а й виконують функції наукових центрів для їх вивчення, культивування, та акліматизації. Ботанічні сади виконують і функції банків насіння. Важливого значення надають освітній та просвітницькій місіям.

Вихованці учнівського лісництва відвідали з екскурсіями ботанічні сади НЛТУ України, Хмельницького національного університету, державного Подільського університету. Налагоджені тісні зв'язки із вченими Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка, ботанічного саду НУБіП та іншими.

Важливим у діяльності ботанічних садів є планування дендропарків та розробка озеленення населених пунктів. Так, при створенні дендропарку учнівського лісництва «Пліщинське» вагому допомогли при складанні плану і ландшафтних композицій та

сучасного видового складу надала директор ботанічного саду ХНУ, кандидат біологічних наук Людмила Казимірова. Вона ж подарувала саджанці катальпи чудової, барбарису Тунберга, спіреї японської.

Справжньою науково-дослідною та навчально-просвітньою лабораторією для вихованців учнівського лісництва став єдиний в Україні ботанічний сад лісівничо-ботанічного спрямування Національного лісотехнічного університету, в якому на 26-гектарній площі зростають представники 348 таксонів деревно-чагарникових рослин. З них 258 видів, 6 різновидів, 84 декоративних відмін. Колекція представлена 119 родами, які належать до 53 родин. Тут школярі вперше побачили такі рідкісні види як амброве дерево американське, ліщину турецьку, тамарикс галузистий, хурму звичайну, ясен пенсильванський, бузок карпатський, тис ягідний, магнолію кобус, катальпу бігнієподібну, гіркокаштан червоний, платан кленолистий, магнолію суланжу, багрянник японський, тую велетенську, дуб болотний та ще багато представників ендемічного і реліктового світу.

Як науково-дослідна лабораторія ботанічний сад отримав підтвердження при відборі вихованцями учнівського лісництва зразків для виконання науково-дослідницьких робіт, теми яких затверджувалися на засіданні кафедри ботаніки, деревинознавства та недеревних ресурсів лісу НЛТУ України.

Результатами співпраці учнівського лісництва і Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка стали поповнення бібліотеки науковою, науково-популярною та науково-методичною літературою, якою забезпечив нас д.б.н. професор, завідувач відділу природної флори цієї установи В.І. Мельник та активізація науково-дослідницької діяльності в рамках Малої лісової академії та МАН України.

Вивчивши рослинність і флору заповідного урочища Віктор Іванович запропонував досліджувати відкасник осотовидний (*Carlina cirsioides* Klok.) як рідкісний вид Європи. Виявили, що *Carlina cirsioides* має вузьку екологоценотичну амплітуду і на Хмельниччині зростає лише в заповідному урочищі «Адамове Займисько».

Протягом трьох років досліджень нам вдалося вивчити не тільки ботанічні та еколого-біологічні особливості виду, а й розмножити цю рослину Бернської конвенції в агрокультурі. Зібране насіння, посадковий матеріал, методика вирощування були передані у відділ природної флори Національного ботанічного саду, на території якого він успішно укорінився і вегетував.

Окремі частини відкасника (коріння, стебла, листки, суцвіття і насіння) були відправлені в лабораторію медичної ботаніки Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка для проведення відповідних досліджень. Аналізувавши рослини на БАР, завідувачка лабораторії Надія Джуренко та старша наукова співробітниця Інна Коваль виявили в рослинах інсулін, що підтвердило можливість культивування рослини для фармакологічної промисловості.

На цьому співпраця школярів і вчених НАН України не припинилася. Так, для ремонтних робіт у шкільному дендропарку Віктор Мельник запропонував скласти список інвазійних видів Шепетівщини. Цей створений список дав можливість вилучити із території дуб червоний, робінію звичайну, різні підвиди павловнії, черемху пізню, клен ясенелистий.

На сьогодні співпраця із дендропарками, регіональними парками, Національними природними парками, ботанічними садами продовжується, адже вона відіграє значну роль у формуванні природознавчої компетентності не тільки учнів і студентів, а й дорослого населення.

Проте, політичні події, реформування лісгосподарського комплексу та галузі освіти негативно вплинули на напрацьовані відносини. В результаті частих тривог зменшилися можливості проведення стаціонарних екскурсій, відвідування ботанічних садів і музеїв природничого спрямування. Тісно пов'язано це і з географією закладів. У зв'язку із реорганізацією середніх шкіл у гімназії переломним став і віковий поріг. 14-15-річні здобувачі освіти проявляють менший інтерес до пошукової, дослідницької і науково-

дослідної роботи, особливо в природничій сфері. В зв'язку з цим щорічно фіксуються великі недобори на природничі факультети.

Тому ми, вчителі, працівники позашкілля і, мабуть, науковці, прикладаємо максимум зусиль для зацікавленості підростаючого покоління до вивчення законів природи, біолого-екологічної освіти. Для цього проводимо віртуальні екскурсії по об'єктах природно-заповідного фонду, знайомимо з буклетами, банерами, працюємо на станціях екологічної стежки, у заповідному урочищі, шкільному дендропарку. Беремо активну участь у різних природничих акціях, прибираємо ліси від захаращень, озеленюємо береги річок і територію населеного пункту, чистимо джерела.

Але головним вважаємо продовження співпраці із ботанічними садами, дендропарками та ЗВО. Нас підтримують науковці із НУБіП, НЛТУ України, Хмельницького національного університету, державного Подільського університету, Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка та ін..

Оскільки Пліщинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів реорганізована в гімназію - ставимо завдання організувати співпрацю із ЗВО ІІ рівня акредитації.

Головним партнером і керівником вважали і вважаємо Національний еколого-натуралістичний центр, колектив якого відзначає 20-річчя власного дендропарку – навчально-дослідницької, рекреаційної та відпочинкової баз.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом», 21-22 березня: [збірник тез / за заг. ред. д.п.н., професора В.В. Вербицького]. - Київ, «НЕНЦ», 2016. - 164 с.
2. Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах і школах. Пустовіт Г.П. / Методичний посібник за редакцією доктора педагогічних наук А.Й. Сиротенко/. - Київ-Хмельницький: «Поліекспрес», 1996. - 128 с.
3. Енциклопедія лісового господарства Хмельниччини. - Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. - 248 с.: іл.
4. Живі смарагди Шепетівщини. Нарис про природні багатства краю, здобутки діяльності лісогосподарського підприємства та учнівських лісництв /За редакцією М. А. Зведенюка, керівника зразкового учнівського лісництва «Пліщинське», вчителя хімії Пліщинської ЗОШ І-ІІІ ступенів Шепетівського району/. - Шепетівка: ФОП Фрейліхман З. Ю., 2016. - 136 с.
5. Збірник матеріалів педагогічних читань ІХ Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв загальноосвітніх і позашкільних закладів «Реалізація завдань сучасного трудового виховання неповнолітніх в контексті педагогічної системи В.О.Сухомлинського» (збірник статей). - Хмельницький: «Поліграфіст», 2015. - 180 с.
6. Зведенюк М.А. Юні лісівники - майбутні господарі лісів Батьківщини. Навчально-методичний посібник на допомогу керівникам гуртків юних лісівників. - Київ - Хмельницький: ТзОВ «Поліграфіст», 2019. - 752 с.
7. Зведенюк М.А. Ростимо зміну висококваліфікованих фахівців лісового господарства.// Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом». (Тези учасників конференції 21-22 березня 2016). - Київ, 2016. -с.129-140.
8. Зведенюк М.А. Формування наукового світогляду учнів через систему позакласної та позашкільної роботи учнівського лісництва загальноосвітньої школи (Хмельницька область). // Концептуальні ідеї трудового виховання та сучасна освітньо-виховна практика в контексті педагогічної системи В.О.Сухомлинського. Збірник матеріалів педагогічних читань. - Черкаси, 2016. - с.106-114.
9. Зведенюк М.А. Учнівські лісництва Шепетівщини – школа юних охоронців лісу та кузня майбутніх лісогосподарських кадрів рідного краю.// Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом». (Тези учасників конференції 14-15 березня 2017). – Київ, 2017. –с. 149–154.

10. Зведенюк М.А., Зотова О.В. Лісова педагогіка як один з аспектів трудового та екологічного виховання підростаючого покоління в шкільних учнівських лісництвах.//XI Всеукраїнський зліт учнівських лісництв загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. Тези учасників 27-29 2017. – Житомир 2017 – с. 50-57.

11. Організація діяльності учнівських лісництв на базі закладів освіти і лісогосподарських підприємств. (Збірник методичних розробок і документів на допомогу керівникам і педпрацівникам закладів освіти, керівникам учнівських лісництв, гуртків юних лісівників, профільних учнівських творчих об'єднань), виправлений і доповнений. - Хмельницький, 2020. – 226 с.

12. Ліси Хмельниччини. Науково-популярне видання. Тимощук О. О., Зведенюк М. А., Климчук В. В. – Хмельницький: ТзОВ «Поліграфіст», 2017. – 264 с. іл.

ОРНІТОЛОГІЧНИЙ ЗАКАЗНИК ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «ЖОРНІВСЬКИЙ» ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО- ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Роценюк Наталія Володимирівна

Відокремлений підрозділ «Боярська лісова дослідна станція»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Комунальний заклад Київської обласної ради
«Центр творчості дітей та юнацтва Київщини»

Збереження біорізноманіття та формування екологічної свідомості населення належать до пріоритетних завдань сучасної природоохоронної діяльності та розглядаються як важлива складова сталого розвитку суспільства. Біорізноманіття забезпечує стабільність екосистем, їхню здатність до саморегуляції та відновлення, а також виконання екосистемних послуг. У цьому контексті особливого значення набувають природоохоронні території, які виступають осередками збереження видового та генетичного різноманіття, а також базою для наукових досліджень і екологічної освіти.

Важливу роль у реалізації зазначених завдань відіграє орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Жорнівський», який поєднує природоохоронну, науково-дослідну та еколого-освітню функції. Територію заказника створено у 1974 році з метою охорони унікальної колонії сірої чаплі (*Ardea cinerea* L.), що щорічно гніздується у високоповночних соснових насадженнях Відокремленого підрозділу «Боярська лісова дослідна станція» Національного університету біоресурсів і природокористування України. Збереження колоніальних видів птахів є важливим показником екологічного стану лісових екосистем, оскільки вони чутливо реагують на зміну умов середовища та антропогенний вплив.

Заказник виступає не лише об'єктом охорони орнітофауни, а й базою для організації системної еколого-просвітницької роботи. Одним із ключових напрямів є залучення здобувачів освіти до польових спостережень і дослідницької діяльності, що відповідає сучасним компетентнісним підходам у позашкільній та загальній середній освіті. Дослідження сприяють формуванню екологічного мислення, розвитку навичок спостереження, аналізу та узагальнення отриманих даних.

Зокрема, вихованці шкільного лісництва «Лідер» (учні Боярського ліцею «Лідер» Боярської міської ради) здійснюють моніторинг колонії сірої чаплі, аналізують динаміку чисельності популяції та досліджують фактори, що визначають умови її існування.

Результатом такої діяльності стала науково-дослідницька робота Попруженка Олега, присвячена вивченню впливу воєнних дій на стан орнітологічного заказника «Жорнівський». Дослідження антропогенних чинників, зокрема наслідків воєнних дій, дозволяє оцінити рівень трансформації природних комплексів та визначити пріоритетні напрями їх відновлення.

Отримані матеріали презентуються на обласних екологічних заходах, зокрема під час лісівничих івентів «Forest-LAB: бережемо, відновлюємо, пропагуємо!», «Вартов лісу: освітня місія - 2025», екологічного форуму «Київщина екологічна: злочини війни», конкурсу колективів екологічної просвіти «Земля наш спільний дім» та інших. Така діяльність сприяє розвитку дослідницьких компетентностей, формуванню навичок наукової комунікації та популяризації природоохоронних знань серед учнівської молоді.

Важливим компонентом еколого-просвітницької роботи є проведення навчальних екскурсій для здобувачів освіти. Практико-орієнтований характер таких заходів забезпечує поєднання теоретичних знань із безпосереднім спостереженням за природними об'єктами, що є ефективним засобом формування екологічної культури та відповідального ставлення до довкілля. Під час екскурсій учасники ознайомлюються з біологічними особливостями сірої чаплі та інших видів птахів, їхньою роллю у функціонуванні лісових екосистем і значенням природоохоронних територій.

Перспективним напрямом розвитку еколого-освітньої інфраструктури заказника є створення еколого-освітньої стежки протяжністю 0,7 км, яка стала інтерактивним майданчиком для вивчення місцевої флори та фауни. Уздовж маршруту розміщені орнітологічні інформаційні стенди з відомостями про видовий склад птахів та їхні екологічні особливості, що сприяє розвитку навичок ідентифікації видів за морфологічними ознаками та голосами.

Крім того, на маршруті облаштовано просвітницький куточок з будиночками для кажанів і комах, що має на меті підтримання популяції корисних комахоїдних видів і популяризацію знань про їхню роль у підтриманні екологічної рівноваги. Розроблені інформаційні матеріали щодо значення лісових екосистем у збереженні біорізноманіття та пом'якшенні наслідків кліматичних змін сприяють формуванню системного розуміння екологічних процесів.

Таким чином, орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Жорнівський» є ефективною платформою для поєднання природоохоронної діяльності з еколого-просвітницькою роботою. Залучення учнівської молоді до досліджень, організація освітніх заходів та розвиток еколого-освітньої інфраструктури сприяють формуванню екологічно відповідального світогляду та популяризації природоохоронних знань. В умовах посилення антропогенного навантаження на природні екосистеми такі ініціативи набувають особливої актуальності та забезпечують підготовку нового покоління громадян, здатних до активної природоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Т. Л., Онищенко В. А. Заповідна справа в Україні : навч. посіб. Київ : Фітосоціоцентр, 2004. 256 с.
2. Білик Г. І. Основи екології : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 368 с.
3. Конвенція про біологічне різноманіття від 05.06.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (дата звернення: 20.02.2026).
4. Марисова І. В. Орнітологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 336 с.
5. Одум Ю. Екологія : у 2 т. Київ : Либідь, 2001. Т. 1. 424 с.
6. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 20.02.2026).
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 20.02.2026).

8. Матеріали Відокремленого підрозділу «Боярська лісова дослідна станція» Національного університету біоресурсів і природокористування України (фондові та інформаційні дані).

ПОЛЯНСЬКЕ УЧНІВСЬКЕ ЛІСНИЦТВО – ТЕРИТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАЙБУТНЬОГО

Мельник Дмитро Сергійович

ОЗО «Полянський ЗЗСО I–III ступенів – ЗДО» Дністровського району Чернівецької області

У сучасних умовах глобальних екологічних викликів, зокрема деградації лісових екосистем, зменшення біорізноманіття та посилення антропогенного навантаження на довкілля, особливої актуальності набуває формування екологічної свідомості та екологічної культури учнівської молоді. Важливим завданням сучасної освіти є розвиток ключових компетентностей у сфері сталого розвитку, раціонального природокористування та відповідального ставлення до природних ресурсів.

Ефективною формою реалізації зазначених завдань є діяльність учнівських лісництв як складової неформальної екологічної освіти, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичної діяльності у сфері лісового господарства.

Полянське учнівське лісництво «Лісова казка» було засноване у 1969 році з ініціативи Банар Зінаїди Філімонівни та Масана Миколи Олександровича. На початковому етапі до його складу входило 14 учнів, за якими було закріплено 3 га лісових насаджень.

На сучасному етапі розвитку учнівське лісництво функціонує як багатофункціональний освітньо-дослідницький осередок, що поєднує навчальну, практичну, дослідницьку та природоохоронну діяльність. За лісництвом закріплено 450 га лісових угідь, де здійснюються заходи з лісгосподарського догляду, лісовідновлення та елементів лісовпорядкування.

Освітній процес у межах діяльності лісництва забезпечується через реалізацію авторської програми курсу «Основи лісового господарства», що має практико-орієнтований характер. Важливою складовою навчально-методичного забезпечення є спеціалізований кабінет лісового господарства, який використовується для проведення теоретичних занять, дослідницької роботи та підготовки до практичної діяльності.

Значну роль у формуванні практичних навичок відіграє навчально-дослідна база, що включає дендрологічний парк, екологічну стежку та лісовий розсадник. У дендропарку представлено понад 40 видів деревних і чагарникових рослин, що створює умови для вивчення біорізноманіття, інтродукції видів та проведення дендрологічних спостережень. Колекція дендропарку, щорічно доповнюється новими екземплярами.

Лісовий розсадник виконує функцію «зеленої лабораторії», де учні набувають практичних умінь у сфері вирощування садивного матеріалу, догляду за сіянцями та організації лісокультурного виробництва.

Пріоритетним напрямом діяльності є практична робота, спрямована на відтворення та збереження лісових екосистем. Учні виконують комплекс лісгосподарських заходів, зокрема:

- створення та догляд за лісовими культурами;
- заготівлю насіння деревних порід;
- розчищення кварталних просік;

- встановлення штучних гніздівель для птахів;
- охорону ентомофауни (зокрема мурашників);
- проведення інвентаризації лісових насаджень.

Щорічно вихованці лісництва здійснюють посадку 2–3 га лісових культур дуба черешкового (*Quercus robur*), що є важливим елементом відтворення лісових ресурсів регіону. Загалом за період функціонування лісництва створено близько 200 га нових лісових насаджень.

Окремим напрямом є дослідницька діяльність, яка передбачає проведення польових спостережень, збір і аналіз емпіричних даних, формування навичок наукового пізнання. Зокрема, було здійснено обстеження дубових насаджень, уражених поперечним раком, результати якого використано при плануванні лісгосподарських заходів.

У процесі навчання учні також ознайомлюються із сучасними технологіями лісового господарства, зокрема із системами електронного обліку деревини, що сприяє формуванню цифрової компетентності.

Важливою складовою діяльності є природоохоронна робота та біотехнічні заходи. Учнівське лісництво бере участь у всеукраїнських та регіональних акціях («Майбутнє лісу у твоїх руках», «Чисте довкілля», «Ліси для нащадків», «Годівничка»), здійснює підгодівлю диких тварин у зимовий період, виготовлення та встановлення штучних гніздівель.

Особливе місце займає екологічна стежка «Стежина дитячого добра», яка є формою організації еколого-освітньої діяльності, спрямованої на популяризацію знань про природні екосистеми та формування екологічної культури.

Ефективність діяльності лісництва забезпечується також через співпрацю з лісгосподарськими підприємствами (Клішківське та Рухотинське лісництва) та закладами вищої освіти (Чернівецький національний університет), що сприяє професійній орієнтації учнів та формуванню їхніх професійних інтересів.

Важливим показником результативності роботи є професійне самовизначення учнів. За період існування лісництва його вихованцями стали понад 1500 учнів, з яких майже третина обрали професії лісгосподарського та екологічного спрямування.

Практична діяльність учнів має реальний екологічний ефект, що проявляється у створенні значних площ лісових насаджень, збереженні біорізноманіття та підвищенні рівня екологічної культури місцевої громади.

Отже, діяльність Полянського учнівського лісництва є ефективною моделлю практико-орієнтованої екологічної освіти, що забезпечує:

- формування екологічної компетентності учнів;
- розвиток дослідницьких умінь і навичок;
- здійснення реального внеску у відтворення лісових ресурсів;
- професійну орієнтацію молоді у сфері лісового господарства.

Поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю сприяє формуванню екологічно свідомої особистості, здатної до відповідального природокористування та активної участі у збереженні довкілля.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ БЕЗПОРЕДНЮ УЧАСТЬ У ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДАХ

Іванова Оксана Ярославівна

Ліцей №173 м. Київ

Анотація: в статті висвітлені методи формування екологічної свідомості молоді, розкриті види природоохоронних заходів для різної вікової категорії, способи їх проведення та творча діяльність здобувачів освіти.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, екологічна свідомість, екологічне виховання, охорона лісів, екологічний баланс, природно-заповідний фонд, збереження біорізноманіття.

Природоохоронна діяльність-це комплекс заходів (правових, економічних, технологічних) спрямованих на збереження, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, захист довкілля від забруднення та екологічної небезпеки, вона забезпечує екологічний баланс, збереження біорізноманіття, здоров'я людини та сталий розвиток суспільства[1, с. 35].

Мета природоохоронної діяльності:

- Збереження біорізноманіття (захист рідкісних тварин і рослин, а також унікальних екосистем через створення заповідників і заказників);
- Відновлення природи (заходи з рекультивації земель, відновлення лісів, очищення водних об'єктів);
- Раціональне використання ресурсів (забезпечення сталого природокористування, запобігання надмірній експлуатації природних багатств);
- Наукове та освітнє значення (вивчення природних процесів, моніторинг стану довкілля та підвищення екологічної свідомості);
- Екологічна безпека (зниження та ліквідація негативного антропогенного впливу на довкілля, включаючи очищення викидів)[2, с. 80].

Природоохоронна діяльність здійснюється на міжнародному, державному та регіональному рівнях. Наприклад, на державному рівні через природно-заповідний фонд України-ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси, які мають особливу природоохоронну, науково-естетичну, рекреаційну, та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду рослинного та тваринного світу, підтримання загального екологічного балансу, та збереження фонового моніторингу довкілля[3, с. 110].

Охорона лісів України є критично важливою для збереження біорізноманіття та збереження екологічного балансу. Ліси запобігають змінам клімату, поглинаючи вуглекислий газ з атмосфери, чим зменшують ризик парникового ефекту, впливають на вологість повітря, регулювання режиму водозбору, водостоку, покращують якість води. Ліси впливають на зайняту ними, а також навколишню територію, збільшуючи річну кількість опадів.

Формування екологічної свідомості молоді-це довготривалий процес виховання відповідального ставлення до природи, що передбачає набуття екологічних знань, цінностей та звичок, спрямованих на сталий розвиток.

Основними методами екологічного виховання є інтерактивні заходи, екскурсії, тренінги, акції, природоохоронна діяльність.

Здобувачі освіти 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, ліцеїв активно беруть участь у підготовці та виступах екологічних агітбригад на теми: «Хай же щастя на планеті і краса вирує! На Землі людина мудро хазяйнує!», «Українські ландшафти-бережи їх і дбай і красу цю нащадкам своїм передай!», «Моя мала Батьківщина!», ці природоохоронні

заходи допомагають привернути увагу до екологічних проблем місцевості, розвивають навички сталого розвитку та спонукають до активних дій щодо захисту довкілля через творчу форму (Рис.1. Виступ екологічної агітбригади).

Рис. 1. Виступ екологічної агітбригади

Участь у Всеукраїнських конкурсах, в яких здобувачі освіти готують проекти, наприклад, «Казкові ліси України» дав змогу розкритись учням та відтворити головні питання про збереження лісів України у своїх творчих роботах (презентації, казки, поезія, легенди, оповідання, малюнки та ін.).

Під час проведення класних годин здобувачі освіти пропонують способи очищення довкілля, відновлення та збереження лісів (Рис.2. Класна година «Відновимо ліси разом»).

Рис.2. Класна година «Відновимо ліси разом»

Охорона лісів є фундаментальною основою екологічної безпеки. Основне значення лісу: екологічне, біологічне, економічне та оздоровче. Ліси є безцінним біологічним ресурсом, який забезпечує екологічний баланс. Збереження лісів є критично необхідним для всього живого на Землі, це не лише екологічне завдання, а й необхідність для сталого майбутнього людства.

Ліси України

Ліси України – дарунок із неба,
 Нам кращого краю у світі не треба,
 Це радість, життя, свіжий подих людини,
 Це гордість, багатство моєї країни.

Це щастя, достаток дарунок та доля!..
 Почуй мову лісу-це радість та воля!
 До свіжості розуму всіх закликаю!
 Ліси-просто рай, насолода, я знаю!

Іванова О.Я. (вересень, 2023 рік)

Список використаних джерел

1. Генсірук С.А. «Ліси України», праця 2002 р., с. 35
2. Белей Лесь «Книга про ліс», лісові екосистеми, 2016 р., с. 80
3. Хрик В.М., Кімейчук В.І. «Лісництво», навчальний посібник, 2021 р, с.110

СПІЛЬНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ І ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ: ВІД ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО РЕАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ МОНІТОРИНГУ

Азімова Вікторія Степанівна
Лисий Максим Васильович
Житарюк Софія Миколаївна

Опорний заклад «Романковецький ліцей імені академіка К. Ф. Поповича»
Сокирянської міської ради Дністровського району Чернівецької області

Природа це неповторний загадковий світ, це непрочитана книга, гортаючи сторінки якої, ми дізнаємося багато нового і цікавого.

Як жити в гармонії з самим з собою та навколишнім середовищем? Як навчитися не лише споживацького способу життя, а й виховати в собі вміння віддавати природі повагу та любов. Саме членство в учнівському лісництві «Паросток» дає нам можливість вчитись самим і власним прикладом вчити інших усвідомлювати своє призначення в природі - бути справжнім, розумним господарем природного багатства.

У березні 2019 року було засноване наше учнівського лісництва «Паросток» опорного закладу «Романковецький ліцей імені академіка Костянтина Федоровича Поповича». За нами закріплено 22 га лісу та 1 га тимчасового розсадника.

Наразі у нас таке питання – екологічне виховання. Ми – вивчаємо, аналізуємо, інформуємо та свою роботу презентуємо.

Ми, юні природоохоронці, природолюбів, є активними учасниками усіх природоохоронних заходів, не стоїмо осторонь будь яких справ, до яких нас залучають працівники лісового господарства і не боїмося жодної роботи.

Мільйони гектарів українських лісів постраждали через війну, тому наші учні продовжують брати активну участь у осінній та весняній посадці лісу, долучившись таким чином до акції «Створюємо ліси разом» в рамках програми президента «Зелена країна». Разом з лісівниками та військовими, висаджували саджанці дуба звичайного із закритою кореневою системою у нашу родючу українську землю. Захищаємо, бережемо і примножуємо своє. Новим лісам бути, нашій перемозі бути. Любимо наші ліси і хочемо жити у мирній країні.

Спільно з Чернівецьким обласним управлінням лісомисливського господарства та керівниками Сокирянського, Чернівецького лісгоспів здійснили одну з планових посадок сіянця дуба звичайного із закритою кореневою системою на площі в 1 гектар Хотинського лісництва. Восени ми висадили 4336 саджанців на площі 2 га. Не стала виключенням і цьогорічна весна. На площі 0,6 га ми висадили 2147 саджанців дуба. Ми вклали частинку душі у кожен саджанець – майбутнє дерево.

Заготівля якісного насіння – основа міцного лісу та запорука успіху лісівників. Тому ми з вересня по листопад разом з працівниками лісгоспу заготовляємо посівний матеріал, який використовуватимуть для вирощування сіянців.

Збір жолудя – складний селекційний процес. Щоб заготовити лише якісне насіння, кожен жолудь ретельно оглядаємо, відбираємо найкращий: показний, важкий, добірний, крупний та, щоб не був пошкоджений.

Більшу частину зібраних жолудів після апробації висіваємо у розсаднику для отримання сіянців дуба. Другу частину висіваємо у масивах на лісових ділянках для відновлення дубових насаджень.

Як відомо, ліс починається з дерева, а дерево - з насінини. Для прискорення виконання посівних робіт жолудя ми радо надаємо допомогу лісівникам в цій відповідальній місії. Завжди із захоплення працюємо. Адже кожен з нас усвідомлює свою значимість у створенні майбутнього лісу. З легкої руки на хороші сходи молодих дерев.

Поки всі відпочивають, а ми, вихованці учнівського лісництва, активно працюємо у розсаднику. Для нас це не просто навчання, а справжня місія. Ми: доглядаємо за молодими сіянцями; заготовляємо якісний посадковий матеріал; готуємося до того, щоб невдовзі ці крихітки стали частиною великого лісу.

Кожне висаджене зернятко – це наш внесок у зелене майбутнє. Пишаємося тим, що власноруч створюємо нове життя!

Зима – сувора пора року для диких тварин. Багато джерел їжі вичерпуються, або засипаються снігом. Тому ми, разом із працівниками лісового господарства піклуємося про запаси харчів для мешканців лісу. Та постійно допомагаємо мисливцям у підгодівлі тварин.

Один із способів наблизитись до природи - це допомагати пташиному царству. Взимку, коли лютують морози у нас настає пора клопотів – підгодівля зимуючих птахів. Осінні місяці по традиції розпочинаємо відкриттям акції «Годівничка». Виготовляємо нові та ремонтуємо минулорічні годівниці. І систематично підгодовуємо зимуючих птахів.

З приходом весни з далеких країв повертаються наші пернаті друзі – птахи. Земля прикрашається, готується зустрічати їх. І ми, готуємося до приємної зустрічі з птахами, а саме разом з працівниками лісового господарства майструємо будиночки - шпаківні та розвішували їх у лісі.

Фазанорозведення у **Романковецькому** лісництві стартувало ще у 2018 році. З того часу ми є постійними помічниками лісівників у цій справі і вкотре переконуємося, що розведення фазанів – справа клопітка і важлива, бо щороку здійснюється збільшення популяції фазанів у дикій природі.

З метою збереження первоцвітів ми провели пошукову роботу по виявленню місцезростань цих рослин на території нашого району долучившись таким чином до акції «Буковинські первоцвіти».

Ми активно розповсюджуємо матеріали, листівки, проводимо екскурсії до лісу з метою охорони території на якій зростають первоцвіти.

Проводимо агітаційну роботу серед своїх ровесників та дорослих, закликаючи до збереження та охорони лісів. Організуємо заходи, де пропагуємо екологічні знання і вчимося любити природу. Завжди з великим успіхом проходять презентації «Моя улюблена рослина», «Ліс - легені планети»; бесіди «Збережемо природу рідного краю», «Стань природі другом, будь природі сином». Екологічне заняття «Життя без сміття», метою якого було привернути увагу підростаючого покоління до глобальної проблеми забруднення довкілля побутовими відходами.

Співпрацюючи з Сокирянським лісовим господарством ми долучалися до створення екологічної стежки, нашого спільного простору для навчання, відпочинку та пізнання природи. Це унікальний маршрут, який розкриває таємниці флори та фауни нашого краю.

Разом з працівниками лісгоспу, займаємося просвітницькою роботою: випускаємо стіннівки, екологічні вісники та газету «Лісові маршрути», де постійно висвітлюється

інформація про роботу лісівників та наша активність у акціях та результативність у конкурсах.

Науково-дослідницька робота займає особливе місце у нашій діяльності. Для отримання високоякісного посадкового матеріалу декоративних саджанців хвойних порід, ми працювали над дослідженням ефективності дії сучасних регуляторів росту на процес вкорінення та приживлюваність декоративних саджанців хвойних порід в умовах закритого ґрунту на базі розсадника GREEN – S, що на Сокирянщині. Результати дослідження презентували на зльоті учнівських лісництв.

Результати науково-дослідницької роботи «Кислотні дощі і навколишнє середовище» презентували перед учнями ліцею на екологічній конференції. Ще одне досить важливе наше дослідження, яке пов'язане з вирішенням проблеми з опалим листям, це науково-дослідницька робота «Компостування опалого листя, як важливий інструмент переходу до органічного та екологічного землеробства». З результатами дослідження ми виступаємо перед учнями ліцею та жителями села, організовуючи екологічні конференції. Як результат – деякі господарі села, за нашими рекомендаціями, почали компостувати опале листя.

Також на зльоті учнівських лісництв презентували результати трирічного дослідження відтворення насаджень дуба звичайного у лісах Сокирянщини садивним матеріалом із закритою кореневою системою. Роботу високо оцінило журі Всеукраїнського зльоту.

Також, вихованці учнівського лісництва взяли участь і стали переможцями у Всеукраїнському природоохоронному конкурсі школярів та учнівської молоді «Ліси для нащадків», «Парки – легені міст і сіл».

Ми є активними учасниками більшості заходів лісівників нашого краю. Плідно для нас завершився конкурс на кращий дитячий малюнок, який було організовано державним підприємством «Ліси України» на тему «Лісівник – найбільший лісу захисник». Ми здобули перемогу у цьому конкурсі.

Результативною стала і участь наших учнів у зборі юних зоологів-тваринників, аграрників, садівників, квітників-дизайнерів імені Василя Аксєніна в номінації «Квітництво». Відрадно, що і у конкурсі зовнішнього озеленення закладів освіти «Парад квітів біля школи» на Всеукраїнському етапі теж здобули перемогу.

Щороку ми беремо участь у конкурсі «Про що розповів осінній листок» номінації «Наша допомога довкіллю». Цей рік не став виключенням.

Щоб помилуватися красою природи рідного краю організуємо екскурсії, походи які є не тільки заходами відпочинку, а мають глибоку й серйозну освітню природоохоронну спрямованість. Завдяки екскурсіям ми дізнаємося все більше і більше про красу природи не віртуальну, а в дійсності спостерігаючи за її сезонними змінами, турбуючись про чистоту довкілля та допомагаючи його зберегти.

Спалювання опалого листя та гілок, випалювання трави – звична справа для господарів восени. Власники, що саме так вирішили боротися із залишками після осіннього прибирання двору чи саду, наражають на небезпеку і свій організм, і людей довкола, і завдають значної шкоди довкіллю.

Щоб людина цінувала все, що дала їй природа, потрібно закладати їй знання і цінності ще у малому віці. Для учнів ліцею ми проводимо екологічні заняття про значення лісу у нашому житті, про вплив диму від спаленого листя на атмосферу та людину; проводили агітаційно-роз'яснювальну роботу серед жителів села про небезпеку їхніх дій. Розвішували та роздавали інформаційні листівки, виявляли підпали та роз'яснювали альтернативні можливості спаленому листю. Серед учнів ліцею немає байдужих до проблем довкілля. Ми щороку наводимо лад на подвір'ї ліцею, у парку, у лісі. І до речі, опале листя ми компостуємо, бо це безпечний спосіб їх переробки та отримання органічного добрива. Прикопуємо і воно утилізується природним шляхом.

Подвір'я нашого ліцею відзначається оригінальністю, неповторністю, цікавими формами та ідеями. Це результат нашої активності у реалізації багаторічного соціально-педагогічного проєкту «Озеленення та ландшафтний дизайн подвір'я ліцею», у рамках якого було

сформовано 5 ландшафтних зон. Це: ландшафтна зона «Лелеки», «Центральний вхід», «Центральний майдан з квітниками», «Майдан для проведення урочистостей», «Алея туй».

Минулої осені ми створили ще одну рослинну зону. На честь Дня захисника України висадили вічнозелені рослини в знак вічної пам'яті про нашого випускника, односельця, мужнього захисника України Івана Гая.

Але ми не зупиняємося на досягнутому, ще на території ліцею ми висадили туї, сакури, клени.

З великим успіхом пройшов у нашому закладі родинний еко-пікнік «Дерево фест» ініційований громадською організацією «Пошук інновацій». У рамках заходу було проведено ряд активностей: учні малювали осінній ліс; - створювали осінню фотозону; виготовляли осінні композиції; - були активними учасниками тренінгу «Природа і я». Важливою частиною заходу стало облаштування рекреаційної зони: висадили 150 молодих кущів самшиту, 60 кущів барбарису, 80 – бересклету. А також подвір'я ліцею доповнилося молодими ялинами. Разом із відпочинком ми поєднали і благу справу - озеленення навколишньої території, яка стала ще затишнішою та креативнішою.

За підтримки лісників-наставників та стараннями працівників нашого ліцею створено клас учнівського лісництва. Це не просто клас, а справжня наукова лабораторія та осередок екологічного виховання. Тут ми, вихованці учнівського лісництва: вивчаємо будову дерев, вчимося розрізняти види насіння та розбиратися в екосистемах рідного краю. Працювати з картографічними матеріалами та таксаційними описами лісових масивів. Готуємо міні-проекти про відтворення лісів та захист природи. Зустрічаємося з професійними лісівниками та переймати їхній безцінний досвід.

Ми працюємо над тим, щоб кожен куточок кабінету був функціональним: маємо інформаційні стенди: про флору та фауну області, правила пожежної безпеки в лісі та етапи вирощування сіянців; колекції насіння, зразки деревини та гербарії.

Учнівське лісництво — це найперспективніший шлях до профорієнтації молоді. Саме тут виховуються майбутні господарі лісів Батьківщини, які знатимуть, як раціонально користуватися природними багатствами та як їх примножувати.

Природа - це казка, яку потрібно читати серцем.

Наше довкілля, рідна природа чарує нас в усі пори року. Ми, українці, маємо гордитися тим, що доля подарувала нам це диво - чарівну і неповторну красу природи.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ КУЛИКІВСЬКОГО УЧНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА «МРІЯ»

Тодерян Анжеліка Іванівна,
Апетрі Георгій Іванович

Куликівська гімназія Герцаївської міської ради Чернівецької області

Учнівське лісництво «Мрія» Куликівської гімназії створене в 2001 році і об'єднує в своїх рядах 50 учнів 5-9 класів. Головною метою діяльності цього учнівського об'єднання є прищеплення любові до природи рідного краю, формування практичних навичок по саджанню та догляду за лісом, а головне — виховання у дітей прагнення стати справжніми патріотами своєї справи.

Щорічно вихованці лісництва в рамках акції «Майбутнє лісу в твоїх руках» висаджують ліс і доглядають за ним. Зокрема, в 2020 році, ними посаджено 17764 саджанці,

в 2021 році — 7500, в 2022 році - 10000, в 2023 році — 11500, в 2024 році – 3000, в 2025 році – 17500, в березні 2026 року посаджено 2000 — саджанців лісоутворюючих порід.

На теоретичних і практичних заняттях школярі вивчають лісову флору та фауну, вплив густоти насаджень дерев на їх ріст, продуктивність та стійкість до несприятливих умов, агротехніку вирощування сіянців у теплиці. Вони вчаться також визначати вік дерев, їх розміри, придатність деревини до використання.

Кожного року учні приймають активну участь у різноманітних екологічних акціях: «Знай, люби, бережи», «Ліси для нащадків», «Квіти турбота школи», «Дерево життя», «Бережіть ялинку», «Квіти турбота школи», «Птахи наші друзі», «День землі», «Золота осінь», «Джерело», «Мурашники», «Ерозія», «Первоцвіт», «За чисте довкілля», «Охорона фауни». Юні лісівники взяли під свою опіку червонокнижні рослини (зозуліні черевички справжні, підсніжник білий, шафран Гейфелів, копитняк європейський та інші), 7 дубів-велетнів, яким понад 500 років та 38 мурашників. Активно працює ланка по збиранню насіння. Впродовж року вихованці збирають 15-20 кг насіння дуба черешкового та бука лісового. Збирають лікарську сировину.

Створена екологічна стежина протяжністю 5 км, наявні 10 видових точок: буковий ліс; дубовий ліс; птахи; мурашники; лікарські рослини; ерозія; рослини інтродуценти; охорона фауни; лісова водойма; джерело. Екологічна стежина обладнана інформаційними стендами і гаслами, на якій проводяться практичні заняття та екскурсії. На високому рівні поставлена експериментально-дослідницька робота, про результати якої свідчать призові місця на обласному та Всеукраїнському рівнях. Зокрема, в 2008 році вихованка учнівського лісництва Апетрі Лівія на II Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв, що проходив в м. Суми, посіла II місце в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт з темою «Вирощування лісових культур». В 2018 році вихованець учнівського лісництва Тодерян Олексій посів II місце на XII Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв, що також проходив в м. Суми. За роки існування учнівського лісництва було написано більше 50 наукових робіт з яких маємо 33 місць в обласному етапі та 17 місць у Всеукраїнському етапі.

Головне завдання учнівського лісництва — виховати не просто споживача природних ресурсів, а відповідального господаря. Учні вчаться розуміти взаємозв'язки в екосистемі: як ліс впливає на клімат, водні ресурси та біорізноманіття. Це формування етики поведінки в природі, яка залишається з людиною на все життя.

Чимало учнів – вихованців учнівського лісництва пішли шляхами своїх батьків, дідів, обравши почесну професію лісівника.

ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ ЯК ПРІОРІТЕТНИЙ НАПРЯМ СПІВПРАЦІ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ ТА ФАХІВЦІВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ.

Козирацький Денис,
Мартинюк Оксана Іванівна

Славутська гімназія №1 Славутської міської ради Хмельницької області

Ліс - це особливий, безкінечно-добрий і безкінечно щедрий організм, який не просить нічого для підтримки свого існування й великодушно розсипає продукти власної життєдіяльності; він бере під захист всі свої живі істоти і пропонує тінь навіть лісорубові, що губить його.

Будда

З давніх-давен природа була основою життя людини. У ній знаходила людина все для вдоволення своїх потреб: їжу, одяг, житло. Однією із складових частин природи є ліс. Ліс – невичерпне багатство нашої країни.

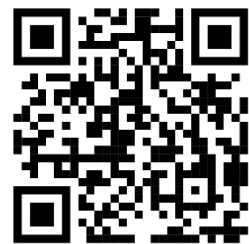
Ліси відіграють надзвичайно важливу роль у житті нашої планети. Вони очищують повітря, збагачують його киснем, регулюють клімат, зберігають вологу в ґрунті та є домівкою для багатьох видів рослин і тварин. Саме вони відіграють ключову роль у підтримці балансу природи та збереженні екосистеми.

Однак через проведення робіт із заготівлі деревини, виникнення лісових пожеж, пошкодження зелених насаджень шкідниками і хворобами лісу, зміни клімату а також в період військових дій багато лісових територій потребують відновлення. Тому одним із найважливіших завдань сучасного лісового господарства є лісовідновлення — процес створення нових лісів або відновлення тих, що були пошкоджені чи знищені. Основною метою цього процесу є збереження та примноження лісових ресурсів та підтримання екологічної рівноваги.

У реалізації цього завдання важливу роль відіграє співпраця між фахівцями лісової галузі та учнівськими лісництвами. Учнівське лісництво – це потужна сила у формуванні справжніх природолюбів, дбайливих господарів лісу. Саме молодь, яка бере участь у природоохоронній діяльності, допомагає зберігати та відновлювати ліси, формуючи відповідальне ставлення до природи. Робота юних лісівників з фахівцями лісової галузі будуватиметься на принципах доброзичливості, взаємної довіри, взаєморозуміння, цілеспрямованого просування вперед у ході одержання знань.

«Багато лісу - бережи, мало – не губи, а якщо немає лісу – посади» - це тільки одна із засад роботи учнівського лісництва, яка повинна бути близькою і для кожного громадянина нашої держави, знаючи, що у кожній квітці і маленькому деревцю є стільки любові і добра. Ми, гуртківці, активно долучились до першого етапу екологічного проекту започаткованого президентом України «Зелена країна», взяли участь в акції «Створюємо ліси разом». Попри війну ми продовжуємо відновлювати й берегти наші ліси, адже вони є основою екологічної стійкості.

Вирощування лісу починається із заготівлі насіння. Якісне насіння- основа лісогосподарського виробництва. Це майбутні здорові продуктивні ліси. Юні гуртківці з задоволенням допомагають в заготівлі насіння, відсортюванні та перевірці, оскільки від якості зібраного насіння залежить процес відтворення біологічно та високопродуктивного лісового насадження.

Відео про плогінг

Збір жолудів є не просто сезонною роботою, а важливим етапом лісовідновлення. Саме з цих маленьких плодів виростають майбутні дубові ліси, які через десятки років стануть домівкою для багатьох видів рослин і тварин, очищатимуть повітря та захищатимуть ґрунти. Беручи участь у збиранні жолудів, школярі роблять свій внесок у створення нового покоління лісу. Зібране насіння використовується для вирощування сіянців у лісових розсадниках, а згодом молоді дерева.

Лісовідновлення-це не лише висадка дерев –це і охайне привабливе природне місце. Вихованці учнівського лісництва прибирають лісові ділянки від сміття, доглядають за джерельцем- маленьким дивом природи. Але до цього ми підходимо нестандартно. Тут ми долучаємось до такої екологічної активності, як плогінг. Плогінг — це поєднання бігу або ходьби, виконанням фізичних вправ з прибиранням сміття. Це має важливе значення для лісових екосистем, адже сміття шкодить ґрунтам, рослинам і тваринам, а також може перешкоджати природному відновленню лісу.

Під час такого екоруху гуртківці не лише очищують території лісів, парків та зелених зон, а й формують корисні звички здорового та активного способу життя, сприяючи розвитку здоров'язберігаючих компетентностей поєднуючи фізичну активність і перебування на свіжому повітрі.

Юні лісівники з захопленням долучаються до природоохоронних заходів, які проводяться фахівцями екоосвіти НПП «Мале Полісся». Це і онлайн-зустрічі, які приурочені екологічним датам: «Зимуючі птахи», «Природа малого Полісся». Систематично відвідують клас «Лісова школа» де учні мають змогу прослухати цікаві пізнавальні лекції такі як: «Лікарські та ароматичні рослини: збереження здоров'я, спадщини та засобів до існування», «Вплив війни на екологію України, її наслідки та проблеми вирішення», «Голонасінні рослини: особливості будови, умови існування, поширення, видове різноманіття та значення у природі та житті людини». А також беруть участь у практичних заняттях та майстер-класах. Вихованню екологічної свідомості сприяють екскурсії, однією з яких є мандрівка екологічною стежкою «Перлина Славутчини». Такі зустрічі ще раз підтвердили: любов до природи народжується через знання, а бережливе ставлення- через особистий дотик до її краси.

Крім того, вихованці постійно беруть участь у багатьох екологічних акціях та природничих конкурсах: «Годівничка», «За чисте довкілля», «Посади дерево», «Джерело», «Збережемо первоцвіти». Значне місце в роботі гуртківців приділяється просвітницьким заходам. Члени лісництва виступають перед школярами з бесідами «Збережи ялинку», «Лікарські рослини – наші рятувальники», проводять цікаві вікторини, квести.

Учасники лісництва не лише беруть активну участь у практичній роботі з охорони та відтворення лісів, а й черпають у природі творче натхнення. Ліс має значний вплив на розвиток естетичного смаку, уяви та творчого мислення учнів. Спостерігаючи за красою лісу, його життям і змінами, вони відчувають глибокий зв'язок із природою. Саме ці враження спонукають юних лісівників до написання віршів, у яких вони передають свою любов до лісу та розуміння важливості його збереження.

Тільки в тісній співпраці можна досягти вагомих результатів у вихованні відданих, цілеспрямованих, ініціативних, творчих вартових природи, які збережуть та примножать зелене мереживо нашого краю.

Відтворюємо ліси
разом

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ПАРТНЕРСТВА УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ І ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ

Власюк Олена Анатоліївна,
Трусик Богдана

Славутська гімназія № 5 Хмельницької області

Сьогодні головним завданням освіти в Україні є створення умов для формування і розвитку свідомої особистості з громадською позицією, здатної розв'язувати проблеми сьогодення. Одна з найважливіших проблем виховання людини є здатність гармонійно

взаємодіяти з навколишнім середовищем. Останнім часом часто зустрічається поняття «екологічна освіта». Екологічна освіта – це безперервний процес навчання, виховання та формування свідомості, спрямований на здобуття знань про довкілля. А екологічна освіта і виховання в умовах партнерства учнівських лісництв і лісових господарств – це спільна діяльність вчителів, школярів та лісівників, спрямована на формування любові до природи, відповідального ставлення до неї та практичних умінь для її збереження.

Ліси високої природоохоронної цінності – це унікальні природні території, які слугують для збереження рідкісних видів рослин і тварин. Такі ліси часто залишаються малопорушеними або зовсім недоторканими людською діяльністю. Крім природоохоронної функції, ці ліси є важливою освітньою та дослідницькою платформою. Учні тут спостерігають природні процеси, вивчають рослинний і тваринний світ.

Ліси високої природоохоронної цінності є унікальними екосистемами, що слугують живою лабораторією для сталого лісокористування. Вони об'єднують учнівські лісництва та професійних лісівників для практичного навчання, моніторингу біорізноманіття, наукових досліджень та формування екологічної свідомості. Це платформа, де теоретичні знання поєднуються з практикою збереження лісу. А також беруть участь у цікавих екскурсіях, польових заняттях і дослідженнях, що допомагає краще засвоїти теоретичні знання.

Для фахівців лісової галузі ліси високої природоохоронної цінності є базою для наукових досліджень.

Особливої уваги варте партнерство між освітніми закладами та лісовими господарствами. Завдяки такій співпраці учні мають можливість брати участь у різних дослідженнях, поглиблювати свої знання про природу, а також дізнаватися нового про світ навколо. Відповідно виховується нове покоління екологічно свідомих громадян.

Основними напрямками використання лісів високої природоохоронної цінності як платформи є:

1. Освіта та профорієнтація. Тут діють учнівські лісництва, де школярі проходять практику, знайомляться з професією лісівника та беруть участь у заходах з охорони природи.
2. Наукові дослідження. Проведення моніторингу рідкісних видів, вивчення лісових екосистем, дослідження впливу змін клімату та розробка методів збереження лісів.
3. Практична охорона. Обмеження або заборона рубок, що є основою для практичного навчання фахівців з екологічного лісівництва.
4. Обмін досвідом. Організація спільних конференцій та семінарів для науковців, студентів, освітян, учнів та працівників лісового господарства.

Використання лісів високої природоохоронної цінності як освітньо-дослідницької платформи сприяє підготовці нового покоління фахівців, адже формує екологічну свідомість молоді. Особливо ефективним воно є тоді, коли учні не просто отримують знання у вигляді теоретичного матеріалу, а коли можуть застосувати на практиці інформацію, тобто беруть участь у природоохоронній діяльності. Адже коли знання застосовуються на практиці, тоді глибше починаєш розуміти мету своїх дій. Наприклад, під час таких заходів, учні залучають до висаджування дерев, прибирання територій, догляд за рослинами та тваринами. Це формує відповідальне та бережливе ставлення до природи, а також почуття любові і захоплення до неї.

Не потрібно оминати увагою і моніторингові заходи, як постійний процес спостереження, збору, обробки та аналізу інформації про той чи інший об'єкт. Учні ведуть спостереження за станом води, повітря, ґрунту, а також станом рослинного і тваринного світу. Школярі відчувають себе справжніми дослідниками, розвивають мислення, уважність та вчаться аналізувати. Згодом роблять висновки, бачать екологічні проблеми та намагаються шукати шляхи їх вирішення. Партнерська взаємодія між лісництвами і школами надає учням певну базу знань. Лісівники передають свій досвід, а учні, в свою чергу, отримують підґрунття для того, щоб згодом стати кваліфікованими фахівцями у цій сфері. Моніторингові заходи не лише наповнюють знання школярів, а й виховують активну життєву позицію – берегти природу.

Сучасні цифрові та моніторингові технології відкривають нові можливості для спільної еколого-освітньої діяльності учнівських лісництв і лісових господарств. Вони допомагають глибше вивчати та пізнавати природу, а також долучатися до її збереження. Наприклад, зараз існують мобільні додатки, за допомогою яких можна визначати види рослин і тварин, фіксувати їх поширення відповідно до змін природи і клімату. Завдяки навігвції школярі навчаються створювати карти лісових ділянок, позначати місця посадки молодих дерев і виявляти проблемні зони (засмічення, хвороби дерев).

З цікавістю учні вивчають використання безпілотних літальних апаратів (дронів), які в змозі обстежувати великі території лісу. З їх допомогою виявляють незаконну вирубку лісу, пожежі і пошкодження насаджень.

Також існують онлайн-платформи, де учні і лісівники обмінюються результатами спостережень, фотографіями та дослідженнями. Що сприяє розвитку екологічного мислення та формує відповідальність за стан довкілля.

За допомогою сучасних цифрових і моніторингових технологій учні мають можливість не тільки отримувати знання, а й ставати активними учасниками збереження природи.

Отже, екологічна освіта і виховання в умовах партнерства учнівських лісництв і лісових господарств є доволі актуальною в сучасних умовах. Ліси високої природоохоронної цінності виступають не лише як природні об'єкти, а й важлива дослідницька платформа для учнів і фахівців лісової галузі. Саме тут поєднуються теоретичні знання з практичним досвідом.

Природоохоронні та моніторингові заходи сприяють формуванню поняття про цінність природи та свідомого ставлення до неї. Сучасні цифрові і моніторингові технології роблять навчання доступним, зрозумілим і ефективним.

Таким чином, співпраця учнівських лісництв і лісових господарств створює умови для:

- ознайомлення із видовим складом місцевої флори і фауни, ландшафтом рідного краю;
- спостереження природою рідного краю;
- формування навичок самостійної натуралістичної роботи;
- накопичення життєвого досвіду та застосування знань на практиці;
- формування почуття любові до природи рідного краю та почуття прекрасного;
- пізнання рідного краю та пізнавальні інтереси до пошукової роботи;
- збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь;
- розвитку молодого покоління і формує екологічно грамотну особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачова М. Екологічне виховання школярів - актуальна проблема сьогодення. Сучасна школа України. 2009. №11(листопад). С. 16-18.
2. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія і охорона навколишнього середовища: Навч. посібник. – Суми, 2002. – 284 с.
3. Євчук О. П. Неформальна екологічна освіта як засіб інформування громадськості / О. П. Євчук, М. М. Орфанова. // Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища: Збірник наук. праць II-ої наук.-практ. конф. за міжнародною участю (Рівне, 21-23 жовтня 2015р. / Рівненський державний гуманітарний університет; за ред. Проф. Д. В. Липко [та ін.]. – Рівне: РДГУ, 2015. – С.66-67. 22
4. Концепція екологічної освіти в Україні // «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України». — 2002. — № 7.

РОЛЬ УЧНІВСЬКИХ ЛІСНИЦТВ ТА МОЛОДІЖНОГО ПАРТНЕРСТВА У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ЛІСІВ МАЛОГО ПОЛІССЯ

Власюк Олена Анатоліївна,
Чорна Вікторія

Славутська гімназія №5 Хмельницької області

ВСТУП

Ліси – це неоціненний скарб, легені нашої планети та запорука екологічної стабільності. Для нас, жителів Славутської міської територіальної громади, ліс є невід'ємною частиною життя. Наше місто оточене унікальними природними ландшафтами Малого Полісся – регіону, де природа зберегла свою первісну магію, незважаючи на сучасний техногенний вплив. Питання відновлення та збереження лісів сьогодні є одним із пріоритетних завдань не лише для дорослих фахівців, а й для молоді.

Метою даної роботи є дослідження потенціалу партнерства між учнівськими лісництвами та лісовими господарствами у справі моніторингу та охорони лісів високої природоохоронної цінності. Ми прагнемо показати, що учні 5-х класів можуть бути не лише спостерігачами, а й активними учасниками процесу відтворення лісів. Актуальність теми підкріплена необхідністю захисту реліктових екосистем, таких як заказник «Теребіжі», що є гордістю нашої громади.

1. УНІКАЛЬНІСТЬ ПРИРОДИ МАЛОГО ПОЛІССЯ ТА СЛАВУТЧИНИ

Національний природний парк «Мале Полісся» – це особлива територія на півночі Хмельниччини. Він був створений з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів. Тут гармонійно поєднуються соснові бори, піщані дюни та численні озера й болота. Таке різноманіття створює умови для життя багатьох рідкісних видів.

Для учнів Славутської гімназії №5 територія парку є справжнім природним підручником. Ми маємо можливість на власні очі бачити те, про що інші діти лише читають. Однак, такий статус накладає на нас і певні обов'язки. Кожен крок у лісі має бути відповідальним. Співпраця з лісівниками допомагає нам зрозуміти складну систему життя лісу: від маленької мурашки до могутнього дуба.

2. ПРИРОДНІ СКАРБИ ЗАКАЗНИКА «ТЕРЕБІЖІ»

Особливу наукову та естетичну цінність у нашому краї має загальнозоологічний та ботанічний заказник «Теребіжі». Це унікальний об'єкт природно-заповідного фонду, де збереглися сфагнові болота та рідкісні рослинні угруповання. Саме тут можна знайти справжні «живі копаліни».

На основі наукових джерел та досліджень, проведених у нашому регіоні, відомо, що в «Теребіжах» зростає Плаунець заплавий (*Selaginella selaginoides*). Ця рослина є унікальною тим, що вона існує на Землі вже мільйони років, з часів льодовикового періоду. Також заказник відомий такими видами, як Росичка круглолиста – цікава хижа рослина, та Шейхцерія болотна. Моніторинг таких місць зростання є критично важливим. Разом із лісівниками ми вчимося фіксувати стан популяцій цих рослин, що допомагає вчасно реагувати на негативні зміни в довкіллі.

3. УЧНІВСЬКЕ ЛІСНИЦТВО: ВІД ВОЛОНТЕРСТВА ДО ПАРТНЕРСТВА

Учнівське лісівництво на базі нашої гімназії є дієвим інструментом екологічного виховання. Наша співпраця з лісовими господарствами базується на принципах взаємодопомоги. Ми не просто відвідуємо ліс, ми працюємо в ньому.

Ключові напрямки нашої діяльності:

- Участь у щорічних акціях з лісовідновлення «Відтворимо ліси разом», під час яких ми висаджуємо сіянці сосни та дуба.

- Реалізація кампанії «За чисте довкілля», спрямованої на прибирання лісових масивів від побутового сміття, що залишають неспівомі туристи.
- Моніторинг першоцвітів та охорона рідкісних видів від незаконного збору.
- Встановлення годівниць для птахів та роз'яснювальна робота серед місцевого населення щодо правил поведінки в лісі.

Така партнерська взаємодія дозволяє лісівникам залучати молоду енергію до корисних справ, а нам – отримувати неоціненні знання та практичні навички.

4. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА СЛУЖБІ ЛІСУ

Ми живемо в епоху цифрових технологій, і вони стають нашими помічниками в охороні природи. Під час експедицій ми використовуємо смартфони для GPS-фіксації місць знаходження рідкісних рослин або виявлених порушень (наприклад, стихійних сміттєзвалищ).

Важливим елементом є інформаційна діяльність. На сторінках нашої гімназії у Facebook ми поширюємо результати нашої роботи, фотографії природи «Теребіжів» та заклики до збереження довкілля. Це допомагає формувати екологічну культуру не лише серед учнів, а й серед усієї Славутської міської територіальної громади. Науковий діалог, який ми ведемо, допомагає нам відчутти себе частиною великої спільноти захисників природи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження та наш практичний досвід підтверджують, що партнерство учнівської молоді та лісових господарств є ключем до сталого майбутнього наших лісів. Збереження біорізноманіття Малого Полісся – це завдання, яке вимагає єдності поколінь.

Ми, учні 5-Б класу Славутської гімназії №5, пишаємося тим, що можемо долучитися до справи відтворення лісів. Кожне посаджене дерево – це наш крок до чистої та зеленої України. Ми закликаємо всіх не бути байдужими, вивчати свій рідний край та дбати про його природні скарби, адже ліс – це наше життя!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ботанічний заказник «Теребіжі» // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Теребіжі_\(ботанічний_заказник\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Теребіжі_(ботанічний_заказник))
2. Сучасний стан і напрямки використання лісових ресурсів // Конференція ГеоЛуцьк. URL: <https://konfgeolutsk.wordpress.com/2020/04/05/сучасний-стан-і-напрямки-використан/>
3. Рослинний світ Хмельниччини: науковий дайджест Wow Nature. URL: <https://wownature.in.ua/naukovyy-daydzhest/>
4. Офіційний сайт Славутської міської територіальної громади. URL: <https://slavuta-mvk.gov.ua/archives/11998>
5. День створення НПП «Мале Полісся» // Всеукраїнська екологічна ліга. URL: <https://www.facebook.com/all.ukrainian.environmental.league/posts/7714065985335151/>
6. На півночі Хмельниччини знайшли рослину, якій мільйони років // Медіа-корпорація «Є». URL: https://ye.ua/syspilstvo/36200_Na_pivnochi_Hmelnichchini_znayshli_roslinu_yakiy_milyoni_rokiv.html
7. Матеріали газети «Перспектива» про екологію Славутчини. URL: <https://perspekt.org.ua/articles/918>

ОХОРОНА ТА ВІДТВОРЕННЯ УНІКАЛЬНИХ ЛІСОВИХ МАСИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

Власюк Олена Анатоліївна,
Маслюк Марина

Славутська гімназія №5 Хмельницької області

Розглянуто унікальність лісових масивів Національного природного парку «Подільські Товтри», що розташований на території Хмельниччини. Описано основні види дерев та рідкісних рослин, які потребують особливої охорони. Висвітлено проблеми, пов'язані зі зміною клімату та впливом людини на заповідні території. Здійснено аналіз сучасних методів охорони лісових масивів на вапнякових схилах та визначення ролі шкільних лісництв у їх відновленні. Запропоновано практичні кроки для молоді щодо відтворення лісів та збереження екологічного балансу нашого рідного краю.

ВСТУП

Ліси Хмельниччини — це не лише «легені» нашої області, а й складна екосистема, яка забезпечує життя тисячам видів рослин і тварин. Питання охорони лісів сьогодні стоїть дуже гостро через зміни клімату та діяльність людини. Одним із найцінніших об'єктів нашої держави є Національний природний парк «Подільські Товтри». Це унікальне природне утворення, яке за своєю геологічною будовою не має аналогів у Європі. Охорона цих лісів та їх активне відтворення є нашим обов'язком перед майбутніми поколіннями українців.

1. ЧОМУ ЛІСИ ТОВТР ТАКІ ОСОБЛИВІ?

Товтри — це залишки давнього бар'єрного рифу, який мільйони років тому був дном Сарматського моря. Сьогодні ці рифи перетворилися на мальовничі пагорби, вкриті густою зеленню. Унікальність місцевих лісів полягає в тому, що вони ростуть на вапнякових скелях. Це створює особливий мікроклімат: на південних схилах ростуть теплолюбні рослини, а на північних — ті, що люблять вологу та тінь.

Основними деревами тут є дуб черешчатий, граб звичайний, липа серцелиста та ясен. Але найбільше багатство ховається під їхніми кронами. Тут ростуть реліктові види рослин, які збереглися ще з давніх епох. Серед них — лісові орхідеї (зозулині черевички), які вражають своєю красою, а також сон-трава велика та горицвіт весняний. Кожна ділянка цього лісу — це живий музей природи, який ми маємо зберегти недоторканим.

Національний природний парк «Подільські Товтри» є об'єктом світової спадщини ЮНЕСКО, що робить питання його збереження міжнародним пріоритетом. Унікальні умови парку дозволяють досліджувати рідкісні види дерев та трав, які не зустрічаються в інших регіонах України.

2. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЛІСІВ

Попри заповідний статус Національного природного парку «Подільські Товтри», лісові екосистеми щодня стикаються з новими викликами. Найголовнішим негативним фактором сьогодні є глобальна зміна клімату, що виявляється у тривалих періодах засухи та різкому підвищенні літніх температур. Оскільки Товтри мають вапнякову основу, вода дуже швидко просочується крізь камінь углиб, залишаючи коріння дерев без вологи. Це призводить до «водного стресу» у старих дубів та грабів, вони втрачають силу та починають передчасно скидати листя.

Ослаблені засухою дерева стають легкою здобиччю для шкідників. Найбільшу небезпеку становить верхівковий короїд та дубовий вусач, які здатні за короткий час знищити цілі

лісові ділянки. Окрім природних факторів, велику шкоду завдає антропогенне навантаження. Неконтрольований туризм, засмічення лісу пластиком та витогування лісової підстилки призводять до ущільнення ґрунту. Через це коріння дерев перестає отримувати достатньо кисню, а рідкісні рослини, такі як сон-трава велика та шафран Гейфеля, зникають, бо не можуть прорости крізь тверду землю.

3. КОМПЛЕКСНІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ

Процес відтворення лісу в умовах національного парку — це складна наукова робота, яка вимагає поєднання природних та штучних методів. Науковці парку застосовують наступні підходи:

Сприяння природному поновленню: Це основний метод у заповідниках. Лісівники захищають молоді самосіви дуба та граба від диких тварин (козуль та кабанів), які можуть їх пошкодити. Також проводиться видалення інвазійних (чужорідних) видів, наприклад, акації білої, яка витісняє наші місцеві дерева.

Створення мережі лісових розсадників: Оскільки умови в Товтрах специфічні, для заліснення використовують тільки місцеве насіння. У розсадниках вирощують саджанці дуба черешчатого, ясена та липи, які мають міцну кореневу систему і вже адаптовані до нашого клімату.

Метод біологічного захисту: Замість хімікатів для боротьби зі шкідниками використовують природних помічників. Це включає розвішування гніздівок для птахів (синиць, повзиків), які знищують комах-шкідників, та охорону лісових мурашників.

Збереження вологості: Важливим етапом є розчищення лісових джерел та малих річок, які підживлюють лісові масиви вологою в критичні періоди літа. Особлива увага приділяється збереженню лісових джерел та малих річок, оскільки саме вони є головним джерелом життя для дерев у періоди аномальної спеки.

4. ПРАКТИЧНИЙ ВНЕСОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ

Формування екологічної свідомості у підростаючого покоління є стратегічним напрямком збереження природного багатства Хмельниччини. Учні Славутської гімназії №5 не залишаються осторонь проблем лісовідновлення та активно долучаються до практичної діяльності. На базі нашого навчального закладу впроваджуються проекти, спрямовані на вивчення біорізноманіття «Подільських Товтр» та пропаганду дбайливого ставлення до природи.

Проект «Зелений патруль»: Регулярні виходи на природу для моніторингу стану місцевих лісових насаджень та очищення рекреаційних зон від антропогенного сміття (пластику, скла, паперу).

Просвітницькі кампанії: Створення стіннівок та цифрових презентацій про рідкісні види флори, такі як ясенець білий та відкаслик татарниколистий, які занесені до Червоної книги України.

Акція «Майбутнє лісу в наших руках»: Співпраця з місцевими лісництвами під час весняних толок, що дає змогу учням власноруч висаджувати сіянці дуба та спостерігати за їхнім ростом.

Дослідницька робота: Ведення щоденників спостережень за сезонними змінами в лісі, що допомагає краще зрозуміти природні цикли та вразливість екосистем перед зміною клімату.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми дійшли висновку, що ліси «Подільських Товтр» — це унікальний скарб Хмельниччини, який сьогодні потребує нашого захисту. Головними загрозами для них є зміни клімату, засухи та шкідники, що вимагає від нас активних дій з лісовідновлення. Найкращим способом збереження природи є поєднання природного самовідновлення з висадкою стійких місцевих порід дерев, таких як дуб та граб. Важливо відмовлятися від хімікатів на користь біологічного захисту лісу, залучаючи птахів та охороняючи мурашники.

Ми, учні Славутської гімназії №5, переконані, що охорона природи починається з кожного з нас. Тільки спільними зусиллями науковців та активної молоді ми зможемо зберегти «зелене серце» нашого краю для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Національного природного парку «Подільські Товри».
2. Червона книга України (рослинний світ).
3. Матеріали Всеукраїнської акції «Відтворюємо ліси разом».

Частина II. НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ДІАЛОГ «ДЕНДРОПАРКИ ТА БОТАНІЧНІ САДИ – ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР»

ДЕНДРОПАРК МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ЮННАТСЬКИЙ» - ЯК ЦЕНТР ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Штурмак Любов Іванівна

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді

Мета екологічної просвіти – пропаганда ідей охорони природи та збереження навколишнього середовища, формування екологічної культури, коли людина діє екологічно не тому, що за якусь дію передбачено покарання, а тому, що вона інакше не може. Екологічна просвіта - це фундамент для виживання нашого суспільства в гармонії з природою.

З метою покращення екологічної просвіти прийнято наказ Міністерства екології та природних ресурсів № 399 від 26.10.2015 року «Про затвердження положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду». В законі передбачено що однією з цілей роботи установ природно-заповідного фонду (заповідники, заказники, національні природні парки, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендропарки, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва, тощо) є здійснення екологічної освітньо-виховної роботи через цілеспрямований вплив на світогляд, поведінку і діяльність місцевого населення та відвідувачів стосовно збереження природної спадщини України та передбачено забезпечення підтримки природоохоронної діяльності природно-заповідних установ шляхом поширення знань і підвищення обізнаності щодо цінностей біологічної та ландшафтної різноманітності, формування екологічної свідомості та виховання поваги до природи.

Дендрологічний парк «Юннатський» (м.Київ) є об'єктом природно-заповідного фонду України у статусі дендрологічного парку місцевого значення, оголошений рішенням Київської міської ради від 09.03.2006 року № 169/3260 XII сесії IV скликання. Відповідно до пункту 37 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», статті 14, статей 51-53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», в результаті розгляду клопотання Державного управління екології та природних ресурсів в м. Києві (лист від 09.12.05 № 08-8-15/769) та Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (лист від 06.10.05 № 98). Дендропарк створений на території Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, загальною площею 13,7 га.

Дендропарк «Юннатський» підпорядкований Міністерству освіти і науки України і є науково-дослідною, природоохоронною і навчальною установою в структурі Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Дендропарк є складовою Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді який в свою чергу є провідною установою у галузі позашкільної еколого-натуралістичної освіти та екологічного виховання учнівської молоді. Метою створення дендропарку є збереження та поліпшення природних комплексів для сприятливого поєднання природних і культурних ландшафтів та їх використання у рекреаційних, наукових, навчальних і культурних цілях.

Основними завданнями Дендропарку є:

- збереження, поповнення та розведення у спеціальних умовах генофонду рослин, що мають господарське значення, у тому числі інтродукованих з природних умов;

- проведення дослідницьких робіт з інтродукції та акліматизації видів рослин місцевої та світової флори;
- догляд і утримання насаджень та колекційних ділянок садово-паркового господарства;
- оцінка урожайності цінних дерево-чагарникових порід;
- створення обмінного насінневого фонду з ботанічними садами, науково-дослідними установами;
- проведення наукових досліджень;
- організація спеціальних експозиційних колекцій та експериментальних ділянок;
- вивчення досвіду садово-паркового будівництва та ландшафтної архітектури;
- поширення еколого-освітніх знань.

Реалізуючи соціально-педагогічну концепцію екологічної освіти, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді започаткував, на базі дендропарку «Юннатський» освітню платформу для закладів загальної середньої освіти «Школа в природі» та «Зелений клас».

Освітньо-просвітницький потенціал дендропарку пов'язаний з можливістю спілкування учнівської та студентської молоді з природою, внаслідок чого набувати екологічних знань та вмій. Відновлення ментального здоров'я внаслідок перебування серед природи є цінністю, яка підвищує емоційну стабільність молоді і тим самим її працездатність та творчість.

Цінності дендропарку «Юннатський» зводяться до таких:

- створення можливості для навчальних занять природничого та екологічного напрямку у природному середовищі;
- забезпечення можливості проведення різнопланових та різновікових екологічних заходів;
- дендропарк становить значний науковий інтерес та навчальний ресурс створюючи почуття зв'язку з природою всередині міста.

Дендропарк є цікавою рекреаційною зоною для щорічного відпочинку і навчання юних дослідників та екологів. На базі дендропарку юні натуралісти, студенти, учителі досліджують проблеми інтродукції рослин, усвідомлюючи важливість цього напрямку для практичних дій у справі збереження біорізноманіття. Поєднання навчально-виховної, освітньо-наукової діяльності з творчою, рекреаційною, культурною, науково-дослідною роботою посилює і збагачує можливості екологічної освіти, урізноманітнює форми поширення екологічних знань для учнівської та студентської молоді.

З метою вдосконалення проводиться розробка проєкту організації території дендрологічного парку «Юннатський» шляхом реалізації вимог природоохоронного законодавства України, напрямків розвитку дендропарку та загальної концепції сталого розвитку. На основі даних моніторингу стану насаджень дендропарку розробляються рекомендації з його стабілізації, підвищення стійкості, життєздатності й корисних властивостей насаджень. Це забезпечить ефективне виконання завдань, покладених на дендрологічний парк, створення комплексного науково обґрунтованого підходу до використання та зонування його території, визначення заходів, необхідних для збереження, наукового та рекреаційного використання колекцій рослин, цінних природних комплексів, розвитку наукових досліджень, проведення екологічної освітньо-виховної роботи, моніторингу довкілля та рекреаційної діяльності з урахуванням інклюзивності та безбар'єрності.

З огляду на функціонування дендропарку «Юннатський» як засобу екологічної освіти Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, однією з основних функцій дендропарку як об'єкта природно-заповідного фонду є формування природоохоронних та культурно-пізнавальних цінностей шляхом екологічного просвітництва.

Література

1. Гродзинський М.Д. Заповідна справа в Україні: навч. посібник

/-М.Д.Гродзинський, М.П. Стеценко. – Київ : Географіка, 2003. – 306 с.

2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс] /-Офіційний портал Верховної Ради України.

3. Положення про дендрологічний парк місцевого значення «Юннатський» / Рішення Київської міської ради від 09.03.2006 року № 169/3260 XII сесії IV скликання» [Електронний ресурс].

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ/ВИХОВАНОК ГУРТКІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ НА РЕСУРСНІЙ ОСНОВІ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ЮННАТСЬКИЙ»

Драган Ольга Аатоліївна,
Шкуратовська Ганна

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Ліцей №3 м. Києва

Підготовка фахівців у галузі біорізноманіття на допрофесійному рівні здійснюється в системі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. Найбільш поширеними організаційними формами є робота гуртків екологічного профілю, ботанічні стажування, експедиції, науково-освітні проекти, творчі конкурси.

В останні роки все більшого поширення набуває звернення закладів позашкільної освіти до заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендропарків як до структур, що забезпечують проведення якісної дослідницької роботи. Проте слід ширше використовувати ресурсну основу дендрологічних парків для проведення польових практик, адже саме ці об'єкти ПЗФ мають усі можливості для створення простору професійних проб, здійснення цілеспрямованого розвитку дослідницької компетентності вихованців/вихованок гуртків.

Таким чином, *метою* нашої роботи є обґрунтування, розроблення та апробація методики формування дослідницької компетентності вихованців/вихованок гуртків екологічного профілю на ресурсній основі Дендрологічного парку місцевого значення «Юннатський».

У рамках педагогічного експерименту нами розроблена методика проведення практики гуртків екологічного профілю в умовах Дендрологічного парку місцевого значення «Юннатський», яка спрямована на розвиток дослідницької компетентності вихованців/вихованок. Методична система розвитку дослідницької компетентності в умовах польової практики на ресурсній основі дендрологічного парку побудована на принципах: інтеграції, системності, взаємозв'язку навчальної і дослідницької діяльності, наступності, взаємозв'язку самостійності і пізнавальної активності, екологізації. Принцип інтеграції передбачав взаємопроникнення і взаємодію знань з систематики, морфології та екології, способів навчально-дослідницької і науково-дослідницької діяльності, методів навчання і методів дослідження. Системний характер є основою побудови цілей, визначення структури і змісту практики, розгляд практики як системи формування дослідницької компетентності. Взаємозв'язок навчальної і дослідницької діяльності передбачав поступовий перехід навчальної діяльності до дослідницької. Наступність навчання розглядалась як єдність змісту практики, освоєння способів діяльності, поступове ускладнення діяльності в період

практики. Взаємозв'язок самостійності і пізнавальної активності визначає поступовий перехід вихованців/вихованок до самостійної індивідуальної діяльності при виконанні завдань практики. Екологізація має на меті включення широкого діапазону екологічних знань в зміст практики, розвиток розуміння різноманітності взаємозв'язків в природі. Зазначені принципи складають основу теорії, на якій побудована методика розвитку дослідницької компетентності вихованців/вихованок гуртків в умовах дендрологічного парку.

Методична система включала: мету проведення практики – сприяння розвитку дослідницької компетентності, яка передбачала оволодіння методами і методиками дослідницької діяльності, здатності розв'язувати дослідницькі завдання; зміст, який відображав систему дослідницьких завдань; методи навчання, які сприяли оволодінню вихованцями/вихованками дослідницькою діяльністю: засоби навчання, якими є фіторесурси дендропарку, лабораторне обладнання, яке дозволяє організувати дослідницьку діяльність.

Реалізація методичної системи здійснювалась в декілька етапів. На *першому етапі* ставилось завдання формування мотивації, готовності до дослідницької діяльності щодо збереження біорізноманіття дендрологічного парку. Велика увага приділялась проведенню екскурсій, які мали дослідницький характер.

Під час практики вихованці/вихованки оволодівали уміннями спостереження, порівняння, вчилися робити емпіричні висновки. Створювались ситуації, які вимагали вирішення проблем на основі спостережень.

Після закінчення першого етапу практики проводилось анкетування для з'ясування рівня мотивації вихованців/вихованок для заняття дослідницькою роботою в умовах дендрологічного парку, адже саме сформованість мотиваційної сфери свідчить про готовність до дослідницької діяльності.

На *другому етапі* вихованці/вихованки знайомились з основними історичними етапами розвитку дендрологічного парку, його колекційними фондами, методами дослідженнями, вимогами до наукового стилю і розкриття методологічного апарату дослідницької роботи. Пропонувались основні напрями дослідження, примірна тематика дослідницьких робіт.

Обравши тему дослідницької роботи, вихованці/вихованки здійснювали теоретичний аналіз, оволодівали методами дослідження. Проблема вивчення і збереження біорізноманіття обумовила звернутись до детального ознайомлення з методами систематики (опис і визначення рослин, їх класифікація) та інтродукції рослин в умовах відкритого ґрунту. Результати таких досліджень стали основою дослідницьких робіт для конкурсів і проєктів, зокрема розроблено і реалізовано проєкт «Оптимізація озеленення дитячих майданчиків житлової забудови масиву Виноградар».

На *третьому етапі* продовжується формування дослідницької компетентності вихованців/вихованок. Основна увага приділяється організації індивідуальної роботи.

Для оцінки ефективності методичної системи розвитку дослідницької компетентності вихованців/вихованок в умовах дендрологічного парку використовувались такі методи: анкетування, інтерв'ю, аналіз дослідницьких робіт, дослідницьких проєктів, доповідей на науково-практичних конференціях. Визначалось також ставлення вихованців/вихованок до оволодіння дослідницькою діяльністю з використанням тестів на оцінку творчих здібностей. Результати апробації методики показали, що низький рівень розвитку дослідницької компетентності спостерігався в 11% вихованців/вихованок, середній – в 55%, високий – в 32% вихованців/вихованок, відповідно на початок практики – 58%, 37%, 5%.

Рівні розвитку дослідницької компетентності вихованців/вихованок подано в таблиці.

Таблиця 1. Рівні розвитку дослідницької компетентності учнів

Рівні	Готовність	Здатність
Низ	Вихованці/вихованки розуміють	Знають деякі методи дослідження

	<p>значення дослідницької діяльності в умовах дендрологічного парку, але не впевнені у важливості цієї діяльності для майбутньої професії. Прояв інтересу має епізодичний характер (як правило в нескладних завданнях практичного характеру). Є пасивними слухачами на конференціях, круглих столах, конкурсах.</p>	<p>(користуються визначником рослин). Можуть застосовувати ці методи для вирішення нескладних дослідницьких завдань. Досвід дослідницької діяльності відсутній. Виконані роботи носять репродуктивний характер.</p>
<i>Середній рівень</i>	<p>Проявляють розуміння значення умінь розв'язування дослідницьких завдань для подальшого навчання. Відповідально і зацікавлено ставляться до освоєння методів дослідження рослинного різноманіття. Особливого інтересу до дослідницької роботи не проявляють.</p>	<p>Володіють деякими методами ботанічного дослідження. Виконані роботи мають навчально-дослідницький характер. У визначенні апарату дослідження є неузгодження (відповідність мети, завдання). Виступають з доповідями на конференціях закладу. Учасі у конкурсах науково-дослідницьких робіт, освітніх програмах і проектах за межами закладу не беруть.</p>
<i>Високий рівень</i>	<p>Сформована мотивація до науково-дослідницької діяльності. Вважають дослідницьку діяльність важливою умовою майбутнього професійного становлення. Виявляють високий пізнавальний інтерес, більше, ніж пропонує програма. Беруть участь в конкурсах. Висловлюють бажання продовжити займатись дослідницькою роботою.</p>	<p>Мають міцні і глибокі знання з екології, ботанічних дисциплін. Освоїли методики дослідження з вивчення і збереження біорізноманіття дендрологічного парку. Сформовані важливі дослідницькі уміння виявляти проблему, формулювати мету, завдання, висувати гіпотезу, планувати проведення спостереження і експерименту, аналізувати вихідні дані і оцінювати результати. Методологічний апарат дослідження визначають майже повністю. Досягають високих результатів на дослідницьких конкурсах Всеукраїнського рівня.</p>

Висновки. За результатами апробації методики можна зробити висновок, що розроблена методика сприяє розвитку дослідницької компетентності вихованців/вихованок гуртка екологічного профілю на ресурсній основі дендрологічного парку.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. До перспектив подальших досліджень слід віднести: конкретизацію методики відповідно до рівневої організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, розроблення методики проведення польової практики для гуртків зоологічного та ботанічного профілю.

Література

1. Байрак О. М. Дендропарки як об'єкти природно-заповідного фонду України. Соціально-екологічна роль заповідних дендропарків України: збірка наук. статей. Полтава: Дивосвіт, 2015. С. 5–10.
2. Грицай Н. Дослідницько-орієнтоване навчання біології в сучасній загальноосвітній школі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 4. С. 177-189
3. Грозан С. Методологічні підходи до визначення сутності та змісту поняття «дослідницька компетентність». Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2015. Випуск 141(І). С. 111-115.

СТОРОЖИНЕЦЬКИЙ ДЕНДРОПАРК В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Крилюк Тетяна Петрівна

Сторожинецький лісовий фаховий коледж

Справжньою окрасою нашого міста Сторожинець Чернівецької області, його візитівкою, є Сторожинецький дендропарк. Розміщений на території лісового фахового коледжу, він є однією з найкращих рукотворних пам'яток природи Буковини.

Ідея створення парку належить землевласнику Міхелю Оренштайну. На початку ХХ ст. серед звичайного лісу в урочищі Лісковець, що знаходилося в Сторожинці, заможний поміщик розпочав будівництво власної родинної резиденції та маєтку. Одночасно із зведенням будинку (будівництво якого закінчилося у 1912 р.) на території панської садиби закладався чудовий парк на основі природного мішаного лісу, що густо вкривав береги річки Серет. Залишки того пралісу – дуби, клени, липи та ялини віком понад 200 років – і сьогодні можна побачити на межі парку та в його центрі. Це живі свідки історії, які пам'ятають все, що відбулося біля їх підніжжя. На той час площа парку складала лише 1,8 га і нараховувалося в ньому всього 48 видів дерев та чагарників. Крім місцевих порід тут було висаджено саджанці екзотів, які власник маєтку Міхель Оренштайн, будучи великим природолюбом, особисто замовляв із Відня.

Після закінчення Другої світової війни виникла гостра потреба в деревині для відбудови західного регіону та у спеціалістах лісового господарства. Вдале географічне розміщення, наявність чудової колекції деревно-чагарникових порід, будівель і споруд можна було використати для навчального процесу. Таким чином, постановою Ради Народних Комісарів №11075 від 21 червня 1945 р. на території колишнього панського помістя був заснований Сторожинецький лісовий технікум. Вже через рік тут розпочалися заняття. Відтоді парк, що став навчальною

базою для студентів, почав швидко поповнюватись та розширюватись. Так, роботи по створенню колекцій багатьох деревно-чагарникових порід – барбарисів, кизильників, глодів,

черемх, сосен, горобин, бузків та ін., були розпочаті з 1956 р. З 1960 р. технікум встановив широкі зв'язки з вітчизняними та закордонними ботанічними садами, звідки систематично отримував насінневий матеріал. В парку друкувалися ділектуси – каталоги рослин, якими Сторожинецький лісовий технікум міг поділитися. Багато творчих сил і умінь вкладали у створення дендропарку Кучер А.Т., Басун П. А., Горбачов В. І., Єфанов О. М., Смаглюк К. К., Білоцерківський Г. Ф., Гайдук Л. К., Терлецький В. К. та ін..

Нині площа дендропарку складає 17,5 га. Тут зібрана колекція більш як з 800 видів місцевих та екзотичних деревних і чагарникових порід, є два штучних озера, альпінарій, рокарій, ботанічний майданчик, теплиці.

Територія дендропарку складається з трьох якісно-відмінних частин:

- маєтковий «старий» парк з регулярним стилем планування, наявністю алей і великих дерев;

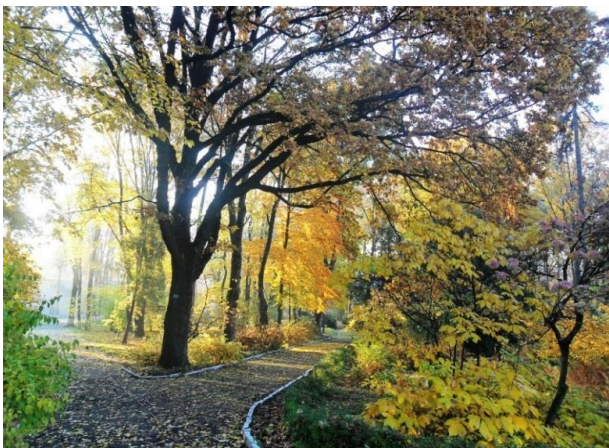
- територія колишнього навчального розсадника, де збереглися закладені у 1952 і 1953 рр. алеї берези, модрина та ін. порід, які поділяють цю територію на дрібні ділянки по 400-600 м² кожна. Ці ділянки переважно зайняті рослинами деревних і чагарникових порід, що залишились від розсадника;

- сільськогосподарські угіддя, «нова» частина дендропарку, де переважає ландшафтний стиль планування.

Дендропарк Сторожинецького лісового коледжу визнано пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Колекційні фонди дендропарку є базою для навчального процесу та наукових досліджень. Основними напрямками наукової діяльності є інтродукція та акліматизація рослин, вивчення і охорона раритетного фітогенотипу та раціональне використання рослинних ресурсів нашого краю. Поповнення та покращення колекційних фондів триває постійно.

Сьогодні дендропарк є справжньою природною лабораторією для майбутніх лісівників, базою для заготівлі насіння деревних і чагарникових порід, осередком вирощування садивного матеріалу для розширення асортименту його колекційних насаджень. Він також є об'єктом для практичного навчання студентів навчального закладу, місцем, де формується екологічна культура майбутніх лісівників.

Так, на базі дендропарку проводяться навчальні практики, заняття зі спеціальних дисциплін, науково-дослідницькі роботи з інтродукції та акліматизації рослин. Зокрема, на практиці з ботаніки студенти коледжу знайомляться із лісовою флорою Буковини, вчаться розпізнавати рослинні індикатори, проводять польові дослідження та фенологічні спостереження, висаджують рідкісні види (рябчик шаховий, підсніжник білосніжний, рослини з родини зозулинцевих та ін.) для

збагачення видового складу парку, освоюють методи збору, визначення та гербаризації рослинного матеріалу. Навчальна практика з дендрології має на меті закріплення та

поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами на навчальних заняттях. Саме у дендропарку є можливість навчитися ідентифікувати деревні і чагарникові породи, детально розглянути найхарактерніші особливості того чи іншого виду, отримати уявлення про життєві форми, онтогенез, вікові і сезонні зміни у деревних рослин. Студенти збирають, оформлюють та вивчають колекції насіння деревних порід дендропарку. На практиці з лісівництва вихованці нашого закладу закріплюють знання про природу лісу, отримують практичні навички із вивчення лісової типології, вчать виявляти вікові та сезонні зміни у насадженнях, природне поновлення деревних рослин. Навчальна практика з лісозахисту у дендропарку дає можливість на наочних прикладах закріпити знання з фітопатології та ентомології, вивчити основні види хвороб та шкідників лісу, проводити їх облік та лісопатологічне обстеження, оцінювати санітарний стан насаджень, проводити облік мурашників. На практиці з лісових культур майбутні фахівці освоюють технологію вирощування садивного матеріалу, закладають індивідуальні посіви на розсаднику, вчать доглядати за лісовими культурами. Також у тепличному комплексі дендропарку учні набувають навичок розмноження рослин методами живцювання та щеплення. Під час вивчення дисципліни «Озеленення населених місць» на базі дендропарку проводяться навчальні екскурсії, де можна побачити цікаві інтродуковані види, різноманітність садових форм дерев і чагарників, що використовуються в ландшафтному дизайні. Студенти знайомляться з основними елементами паркової композиції, технікою їх створення та особливостями догляду за ними.

Важливою складовою діяльності дендропарку є екологічне виховання молоді, формування екологічного світогляду, активної, гуманної позиції у ставленні до природи.

Одним із напрямків екологічного виховання є акції з благоустрою. Зокрема, щорічно у нашому коледжі за активної участі студентів проводяться очищення берегів притоки Серету, що протікає по території Сторожинецького дендропарку, посадки дерев, чагарників та квітів, моніторинг осілих та перелітних птахів, розвішування годівниць та штучних гнізд для птахів, підгодівля пернатих в зимовий

період.

Великий попит серед школярів та учнів нашого закладу мають такі форми екологічного виховання, як:

- лекції з використанням мультимедійних засобів (презентації, слайд-фільми, відеоролики);
- бесіди, дискусії у формі круглих столів;
- організація екологічних акцій;
- організація та проведення флешмобів, вікторин;
- уроки на природі.

У дендропарку на регулярній основі проводяться екскурсії як із студентами коледжу, школярами, так і з екскурсійними групами. Під час таких зустрічей відбувається знайомство з таємничим світом рослин, цікавими видами нашого дендропарку, їх унікальними особливостями та надається історична довідка про минуле Буковини і будинок-палац родини Оренштайнів, яка, власне, була фундатором дендропарку.

Об'єктом навчально-пізнавальної роботи по ознайомленню учнівської молоді з деревно-чагарниковими рослинами є найбільш цікаві види нашого парку: *тис ягідний, ліріодендрон тюльпановий, гінкго дволопатеве, бук лісовий ф. розсіченолиста, бук лісовий ф. пурпурова, різні види магнолій, сосна веймутова, бархат амурський, каштан їстівний, сосни кедрові, бузок сибірський, клен цукристий, лимонник китайський, актинідія гостра, багряник японський, гамамеліс японський* та ін..

Серед видів фауни нашого дендропарку можна зустріти *білку звичайну, куницю лісову, їжака звичайного, веретінницю колхідську, ропуху, кумку жовточереву, ящірку прудку*.

Чимало видів пернатого царства є у нашому парку: *птаки, синиці (велика, блакитна, чорна, довгохвоста), повзики, сойки, дятли (великий строкатий, середній, жовна сива і жовна зелена), зяблики, чижі, горлиця кільчаста, дрозди (чорний, співочий, дрізд-омелюх), щеврик лісовий, горихвістки, коноплянки, припутні, зеленяки*. На штучних озерах можна побачити декілька пар *крижнів звичайних* з каченятами. Взимку на кущах обов'язково звернуть на себе увагу зграї *омелюхів та снігурів*. А ще тут живе і виводить пташенят *сова сіра*.

Як зазначено вище, екологічне виховання учнівської молоді на базі державного дендропарку являє собою безперервний процес формування у них екологічної культури, свідомості та відповідального ставлення до довкілля. Воно сприяє розвитку у молодого покоління умінь аналізувати явища природи, бережливого ставлення до її ресурсів та формуванню навичок екологічно безпечної поведінки.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Костюк Оксана Володимирівна

Сторожинецький лісовий фаховий коледж

Сучасний світ стрімко наближається до критичної межі, стикаючись із безпрецедентними екологічними викликами: глобальною зміною клімату, катастрофічною втратою біорізноманіття, виснаженням природних ресурсів та тотальним забрудненням довкілля мікропластиком і токсичними відходами. Для України ці проблеми набули ще гострішого характеру через колосальні екологічні збитки, спричинені військовими діями.

Вирішення цих комплексних проблем неможливе лише шляхом ухвалення нових законів чи впровадження «зелених» технологій - воно вимагає докорінної зміни свідомості суспільства. І ключова, рушійна роль у цьому трансформаційному процесі належить молоді. Саме нинішні підлітки та студенти успадковують планету в її кризовому стані, і саме вони формуватимуть майбутню політику, економічні моделі та повсякденну культуру споживання. Найбільш ефективним, глибоким та природним інструментом виховання

екологічно свідомої особистості є залучення величезного потенціалу установ природно-заповідного фонду (ПЗФ).

Природно-заповідний фонд України - це набагато більше, ніж просто законсервовані ділянки землі, де держава охороняє рідкісні види рослин і тварин. Національні природні парки (як-от Карпатський, Синеvir чи Подільські Товтри), біосферні та природні заповідники, регіональні ландшафтні парки є потужними, багатограними еколого-освітніми центрами. Вони репрезентують еталонні моделі того, як має функціонувати здорова екосистема.

Традиційна шкільна чи навіть університетська освіта сьогодні часто страждає від надмірної теоретизації та відірваності від реального життя. Вивчення екології за сухими текстами підручників, схемами чи презентаціями рідко здатне викликати глибокий емоційний відгук у молодій людини. Знання залишаються абстрактними. Натомість установи ПЗФ пропонують унікальний формат відкритої «живої лабораторії». Тут молодь може не просто завчити назви червонокнижних рослин, а побачити їхнє цвітіння на власні очі, відчути запах хвойного лісу, почути спів птахів, усвідомити крихітність екосистеми та наочно зрозуміти складні взаємозв'язки між усіма живими організмами. Досвід, здобутий через власні відчуття та емоції, формує стійкі переконання на все життя.

Щоб зацікавити сучасних підлітків та молодь, які звикли до швидкого споживання інформації та цифрового світу, установи ПЗФ повинні виходити за межі традиційних нудних лекцій. Сьогодні успішно використовуються різноманітні інтерактивні, практичні та інноваційні формати роботи:

1. *Екологічні стежки*, сенсорні маршрути та квести. Екостежки - це спеціально обладнані та промарковані маршрути, які проходять через найцікавіші природні об'єкти з мінімальним втручанням у довкілля. Сучасні маршрути стають дедалі технологічнішими: вони інтегрують QR-коди з аудіогідами, елементи гейміфікації (квести, спортивне орієнтування на місцевості, розв'язання екологічних головоломок). З'являються також «босоногі» (сенсорні) стежки, які дозволяють буквально доторкнутися до природи. Це перетворює звичайну прогулянку лісом на захопливу науково-дослідницьку пригоду.

2. *Волонтерські табори* (Eco-camps) та практична допомога. Ніщо так не формує відповідальність, як власноруч вкладена праця. Спільна діяльність на благо природи створює найсильніший емоційний зв'язок з певною територією. Волонтерські програми в національних парках зазвичай включають:

- екологічні толоки та очищення берегів річок і лісів від пластикового сміття;
- допомогу працівникам парку в маркуванні туристичних маршрутів та облаштуванні зон рекреації;
- виготовлення та розвішування годівниць, штучних гніздівель для птахів чи кажанів;
- масштабні акції з висадки дерев (лісовідновлення) та видалення агресивних інвазійних видів рослин.

Працюючи пліч-о-пліч у польових умовах, молоді люди не лише приносять реальну користь природі, а й проходять потужну школу соціалізації: знаходять однодумців, вчаться командній роботі, розвивають лідерські якості та навички виживання в дикій природі.

3. *Громадянська наука* (Citizen Science). Залучення молоді до реальних, «дорослих» наукових досліджень дає їм відчуття власної значущості та причетності до великої справи збереження планети. Сьогодні для цього потрібен лише смартфон. За допомогою спеціальних глобальних додатків (наприклад, iNaturalist, eBird) школярі та студенти можуть фотографувати і фіксувати зустрічі з рідкісними видами комах чи рослин, картографувати поширення небезпечних борщівників або спостерігати за сезонними міграціями птахів. Ці аматорські дані верифікуються професіоналами і реально допомагають науковцям заповідників оновлювати бази даних та планувати природоохоронні заходи.

4. *Еко-хакатони, арт-резиденції та творчі майстерні*. Для творчої молоді природа є невичерпним джерелом натхнення. Проведення на базі заповідників художніх пленерів, арт-резиденцій, конкурсів екологічного плаката та фотографії дозволяє поєднати мистецтво з

екологічним меседжем. Популярними стають майстер-класи з апсайклінгу (переробки старих речей, пластику чи паперу у нові корисні предмети або арт-об'єкти). Мистецтво стає потужним і зрозумілим рупором для поширення складних екологічних ідей у суспільстві.

5. *Молодіжні екологічні ради.* Деякі передові національні парки створюють при своїх адміністраціях дорадчі органи з представників місцевої молоді. Це дозволяє підліткам безпосередньо впливати на розвиток парку, пропонувати власні ідеї туристичних продуктів та вчитися основам екологічного менеджменту і місцевого самоврядування.

Формування екологічної культури через занурення у середовище ПЗФ дає багатомірний позитивний ефект, який виходить далеко за межі простої еко освіти:

- зміна ціннісних орієнтирів та світогляду: відбувається фундаментальний перехід від антропоцентричного, споживацького ставлення до природи («людина - цар природи, а ресурси безмежні») до екоцентричного, партнерського («людина - лише частина великої екосистеми, і її дії мають наслідки»). Формується етика благоговіння перед життям;
- психологічне розвантаження та ментальне здоров'я: сучасна молодь масово страждає від гаджетозалежності, стресів та так званої «екотривожності» (страху перед глобальними катастрофами). Регулярне та усвідомлене перебування на природі (практики, схожі на японське «купання в лісі» — сіррін-йоку) доведено знижує рівень кортизолу, знімає «синдром дефіциту природи», покращує концентрацію уваги та повертає емоційну рівновагу;
- розвиток екологічного та критичного мислення: спостерігаючи за жахливими наслідками людської жадібності чи недбалості (масштабними суцільними вирубками, висохлими струмками чи горами сміття у лісі), молодь вчиться мислити причинно-наслідковими зв'язками. Вони вчать аналізувати інформацію, розпізнавати корпоративний «грінвошинг» (псевдоекологічний маркетинг) та робити власні висновки про те, що таке справжній сталий розвиток;
- профорієнтація: досвід взаємодії з працівниками заповідників часто стає вирішальним при виборі майбутньої професії. Парки надихають молодь ставати біологами, екологами, фахівцями з відновлюваної енергетики, еко-інфлюенсерами або засновниками сталого соціального бізнесу.

Попри очевидний та величезний потенціал, повноцінне використання ПЗФ в екологічній освіті України стикається з низкою серйозних викликів. Серед головних бар'єрів: хронічне недостатнє фінансування природоохоронних установ з боку держави, застаріла радянська інфраструктура багатьох парків (відсутність сучасних візит-центрів, інклюзивних вбиралень), а також брак фахівців-екоосвітян, які володіють сучасними педагогічними методиками і вміють спілкуватися з молоддю «її мовою» (без бюрократичного пафосу, використовуючи гумор, сторітелінг та соцмережі).

Для подолання цих перешкод необхідна синергія та тісна міжсекторальна співпраця. Установи ПЗФ мають об'єднувати зусилля із закладами освіти, креативними громадськими організаціями та соціально відповідальним бізнесом, який може виступати спонсором освітніх програм.

Крім того, критично важливо продовжувати цифровізацію природоохоронної сфери. Варто активніше впроваджувати технології: створювати віртуальні 3D-тури та VR-екскурсії заповідниками (що особливо актуально для замінованих або тимчасово окупованих територій ПЗФ України), розробляти інтерактивні додатки з доповненою реальністю (AR) для розпізнавання флори і фауни, знімати якісний, вірусний відеоконтент та документальні мікрофільми для платформ YouTube, TikTok та Instagram.

Природно-заповідний фонд - це не лише скарбниця біорізноманіття нашої планети, але й безцінний, незамінний ресурс для виховання нової, свідомої генерації українців. Занурення молоді у світ дикої природи через відкритий діалог з національними парками та заповідниками формує не поверхневу, а глибоку, емоційно підкріплену екологічну культуру.

Сьогодні важливо зрозуміти: екологічна свідомість - це не просто данина моді, це базова навичка виживання у XXI столітті та маркер цивілізованого суспільства. Лише навчившись щиро любити, поважати і розуміти природу свого рідного краю, молода людина буде готова

захищати її від знищення та приймати відповідальні рішення на будь-якій посаді у своєму дорослому житті. Майбутнє нашого довкілля безпосередньо залежить від того, наскільки часто і глибоко сьогоденні діти спілкуються з дикою природою.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України».
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».
3. Крекун Б. В., Хірівський П. Р. та ін. (2025). Екологічна рекреація у національних природних парках. Навчальний посібник. Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС».

ПАРТНЕРСТВО ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОЦЕНТУМ ТА БОТАНІЧНОГО САДУ «ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ» – ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, КРЕАТИВ

Хлус Лариса Миколаївна,
Кузьмінська Валентина Василівна

Комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»

Ботанічний сад Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича заснований у 1877 р. Проект Саду в романтичному стилі розробив видатний австрійський майстер салівничої справи Карл Бауер, який 17 років присвятив реалізації цього проекту. За площею (3,5 га) він є найменшим в Україні, водночас за кількістю таксонів на одиницю площі у колекційних фондах (3500) перевершує всі інші ботанічні сади нашої країни. Постановою Кабінету Міністрів України № 584 від 12.10 1992 р. Ботанічний сад «Чернівецький» отримав статус об'єкта природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення.

Ботанічний сад ЧНУ ім. Ю. Федьковича упродовж багатьох років є надійним партнером комунального закладу «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» у справі виховання екологічної свідомості, формування у підростаючого покоління екологічної культури, рис натураліста-дослідника, знавця та охоронця рідної природи. Територія Саду є майданчиком спільної освітньої та еколого-просвітницької діяльності педагогів Чернівецького ОЦЕНТУМ і науковців кафедри ботаніки та природоохоронної діяльності навчально-наукового інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ на основі договорів про співпрацю. Основні напрямки співпраці охоплюють різні аспекти еколого-природоохоронної роботи та, у відповідності до основоположних принципів освіти сталого розвитку, різні вікові групи: дошкільнят, школярів та їх батьків, студентів, педагогів закладів позашкільної та загальної середньої освіти тощо. Охарактеризуємо деякі з них.

Позашкільна освітня діяльність. На базі оранжереї ботанічного саду впродовж багатьох років працювали гуртки «Юні квітникарі», «Квітникарство», цьогоріч – «Горщечкові рослини» (керівник – науковий співробітник ботсаду та керівник гуртків Чернівецького ОЦЕНТУМ Н.Г. Литвін). Для забезпечення навчального процесу Надія Георгіївна підготувала навчальний посібник «Квітникарство», який отримав I місце на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти у 2025 році.

У 2022-2025 роках, в рамках роботи літнього освітньо-відпочинкового табору Чернівецького ОЦЕНТУМ «Країна ЕКО», щочетверга проходив День юного ботаніка. Цей день обіцяв справжню таємничу подорож у незвіданий світ, адже на вихованців табору чекали надзвичайно цікава та інформативна екскурсія стежками ботанічного саду, впродовж якої юннати ознайомилися з екзотичними рослинами та представниками місцевої флори, а ще – пробували зазирнути в його незвідані куточки... Перше знайомство – з ліанами. Виявляється, їх так багато навколо нас, а в Саду ще й зібрані екзотичні види. Далі – знайомство з кущами та деревами, серед яких також багато екзотів. Зазвичай, найбільше юних натуралістів цікавлять справжні велетні: щоб побачити верхівки їх крон, потрібно дуже високо піднімати голову! Серед них є знайомі кожному види (чи це не зовсім вони? Дуже незвично виглядають!), і такі, що в Саду діти побачать вперше. У кожної рослини – свої особливості й цікавинки, про які дуже цікаво розповідає наш провідник по цих незвіданих стежках – Н.Г. Литвін. Трохи втомившись, вихованці відпочивають в затишних альтанках, беручи участь у цікавій ботанічній вікторині від керівника гуртків ЧОЦЕНТУМ Ольги Володимирівни Галицької та грають у цікаві пізнавальні ігри.

Трохи відпочивши, екскурсанти рухають далі. А що там за сухе дерево в глибині галявинки? Виявляється, цей мертвий велетень колись був каштаном, але не зовсім звичайним: навесні його крона вкривалася розкішними рожевими квітами. Але його час минув, каштан поволі всох... Чому ж його не зрубали? Розгадати таємниці мертвого дерева юннатам допомагає науковий співробітник ботсаду, завідувача оранжереєю Ксенія Валеріївна Коржан та сучасний креативний інтерактив «Дерево життя або Мешканці мертвого дерева». Якщо поталанить, декого з них можна побачити у лісовій підстилці, під корою, у траві. Якщо не вдалося побачити деяких тварин – не біда. З ними знайомлять інформаційні віконця. Познайомившись із численними мешканцями старого каштана та отримавши на згадку наліпки з їх зображеннями, юннати рушають до нових пригод. На черзі – інтерактивна вікторина «Відгадай, хто я? (Чи знаєте ви тропічні рослини?)», а відтак – різноманітні розваги: ботанічна рухавка «дерево – кущ – трава», весела гра «Намалюй мене» (цікаво, що ж намалював останній у командному ланцюжку?), «малювання» шишками та багато іншого. На закріплення отриманих знань – розв'язування ботанічних кросвордів, сканвордів, ребусів розмальовування квітів (у когось – майже науково точно, в інших – фантазійне), відшукування вивчених цього дня назв рослин серед «літерового безладу». Незабутній момент – потримати в руках листя пальми і банану та сфотографуватися під його шатром...

На базі ботанічного саду педагоги Чернівецького ОЦЕНТУМ спільно з науковцями регулярно проводять лекційно-екскурсійні та екскурсійно-практичні заняття з вихованцями як при вивченні окремих тем, так і в рамках підготовки команд до участі в експедиційно-польових зборах, «Зеленій естафеті» та інших конкурсах. Територія Саду є майданчиком для практичного опанування польових методів дослідження за протоколами міжнародної науково-освітньої програми GLOBE. Колекції Саду слугують базою для дослідницьких робіт юннатів..

Освіта впродовж життя – атрибут сучасної концепції сталого розвитку. Еколого-просвітницький центр кафедри ботаніки та природоохоронної діяльності ЧНУ, розміщений на території ботсаду, неодноразово ставав базою для проведення теоретичної частини щорічної літньої педагогічної школи (ЛПШ), а територія і колекції ботсаду – для її практичної частини. Так, у 2024 р. педагоги області, в рамках ЛПШ «Сучасні підходи до моніторингу біорізноманіття» опанували практичні аспекти моніторингу фіторізноманіття в ході польового практикуму на ділянках ботанічного саду та парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Центральний парк культури та відпочинку ім. Т.Г. Шевченка». У 2025 році пройшла ЛПШ «Позашкілля – дієвий інструмент підготовки школярів до майбутньої фахової освіти. До 100-річчя юннатівського руху в Україні». Практична частина відбулася на базі дендрарію Чернівецького ліцею № 3 медичного профілю Чернівецької міської ради у

формі лекції-екскурсії по дендрарію та польового практикуму «Можливості використання рослинного покриву території школи для вивчення адвентивної фракції флори».

Науковці Саду і викладачі кафедри ботаніки та природоохоронної діяльності є активними учасниками щорічного семінару-практикуму «Екскурсійна педагогіка» та обласної конференції «Педагог – позашкільник», де виступають спікерами.

Еколого-просвітницька діяльність – невід’ємна складова співпраці Чернівецького ОЦЕНТУМ з колективами кафедри ботаніки та природоохоронної діяльності та ботанічного саду. Зокрема, педагоги, вихованці закладу та їх батьки відвідують ботанічний сад у дні відкритих дверей з нагоди масового цвітіння окремих груп рослин – магнолій, весняних цибулинних культур тощо. Юннати проводять фенологічні спостереження та беруть участь у цікавих і пізнавальних флеш-мобах і челенджах.

На базі еколого-просвітницького центру кафедри ботаніки та природоохоронної діяльності регулярно проводяться спільні просвітницькі природоохоронні заходи.

Підсумовуючи вище викладене, можна констатувати, що Ботанічний сад «Чернівецький» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича є справжнім сучасним інноваційним освітнім простором та осередком екологічного просвітництва в регіоні, яке здійснюється у тісній і плідній співпраці із закладами позашкільної освіти та забезпечує міцну базу для формування еколого-патріотичного світогляду у здобувачів освіти.

ДЕНДРОПАРК «ОЛЕКСАНДРІЯ» В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гандовська Людмила Володимирівна,
Согомонян Олена Петрівна

Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України, м. Біла Церква,
Україна, e-mail: 340551@ukr.net

Ботанічні установи відіграють провідну роль у формуванні екологічно-зорієнтованої ментальності. Вони спрямовують свідомість відвідувачів на розуміння гармонії з природою. Дендропарк «Олександрія» НАН України як ботанічна установа відіграє ключову роль у формуванні екологічної ментальності через поєднання наукової діяльності, просвітництва та безпосередньої взаємодії людини з природою. Як об’єкт природно-заповідного фонду, дендропарк використовує свою колекцію деревних рослин для популяризації знань про біорізноманіття та виховання відповідального ставлення до природи.

Особливо важливою є робота з дітьми. Одним із основних напрямків впливу дендропарку є організація дитячих екскурсій та заходів, що формують екологічну культуру та світогляд дитини, роз’яснюють важливість збереження природи. Мета цих заходів — навчити дітей змалечку цінувати, берегти та розуміти навколишній світ. В дендропарку діти мають реальний контакт з природою, що закріплює їх знання з підручників. Саме з молодшого шкільного віку діти засвоюють інформацію про природний світ: знання про життя і розвиток рослин, трудову діяльність людей, пов’язану із рослинами, спостереження за зміною сезонів.

Дендропарк «Олександрія» пропонує різноманітні дитячі заходи: тематичні сезонні екскурсії, майстер-класи, відвідування контактного зоопарку.

Тематичні екскурсії для дітей молодшого шкільного віку розробляються за методикою індивідуального підходу, що базується на врахуванні психологічних та інтелектуальних особливостей кожної конкретної групи для максимального засвоєння знань та емоційного

залучення. Особливо важливим є такий підхід у часи важких подій (війна, економічна нестабільність, невизначеність), які негативно впливають на психоемоційний розвиток дітей. Спілкування з природою знижує стрес і допомагає дітям відчувати себе частиною цілого світу, а не просто споживачами ресурсів. Екскурсії для дітей молодшого шкільного віку проводяться у формі бесіди, замість пасивного слухання діти залучаються до діалогу з екскурсоводом, що сприяє кращому засвоєнню інформації. Основним є акцент на коротких розповідях, ігровій діяльності та яскравій наочності. Часто під час екскурсії проводяться тематичні вікторини, вправи-розминки, моделюються ігрові ситуації. Щоб не виникло перенавантаження тривалість таких екскурсій не перевищує 2 годин.

Екскурсовод у невимушеній формі знайомить дітей із чіткими нормами поведінки у дендропарку (не можна смітити, заходити на галявини, ламати гілки, рвати квіти), що закладає фундамент екологічної етики.

Відвідування дендропарку в різні сезони дає дітям змогу спостерігати за циклами природи (пробудження, цвітіння, листопад), формує розуміння природних ритмів. Під час екскурсії діти мають можливість торкнутися кори дерев, наочно відчувати різницю у розмірах та формах рослин (дерева, кущі, трави), роздивитися форму квітки, листка чи насіння тощо. У весняний період побачити, як розпускається листя, бутони перетворюються на квіти, почути спів птахів. Літо дарує буйство квітів, діти наочно бачать розмаїття кольорів, вчать відрізняти квіткові аромати, спостерігають за комахами у їхньому природному середовищі. Восени, спостерігаючи за зміною кольорів та листопадом, діти дізнаються про підготовку рослин та тварин до зимового спокою. Проведення екскурсій в зимовий період дає можливість навчити дітей розрізняти види голонасінних рослин за їхніми розмірами, формами, хвоєю, плодами тощо. Усе це робить знання для дітей молодшого шкільного віку дуже зрозумілими, прийнятними та тривалими. Під час прогулянок дендропарком школярі роблять фото побаченого, щоб потім поділитися новими знаннями з батьками та друзями, що сприяє закріпленню нової інформації.

На території дендропарку «Олександрія» відкритий для відвідування Музей живої природи «Флора і Фауна Олександрії», де діти мають можливість ближче познайомитися з тваринами, залучитися до захоплюючого процесу годування.

В приміщенні бібліотеки дендропарку для дітей молодшого шкільного віку проводяться тематичні майстер-класи. В залежності від пори року використовується природний матеріал (засушене листя, квіти, гілочки, насіння, шишки та ін.). Розмальовки, аплікації, виготовлення квітів із паперу, різдвяних прикрас та багато іншого стимулює у школярів креативне мислення, розвиває дрібну моторику, знижує стрес. Заняття мистецтвом покращують увагу, пам'ять, вчать приймати самостійні рішення та працювати в команді, що в цілому сприяє гармонійному розвитку дітей. Окрім творчих майстер-класів для школярів проводяться конкурси (у форматі онлайн), що також сприяє кращому розумінню природного середовища та дбайливого ставлення до нього («Збережемо первоцвіти», «Квіткова мода» та ін.). Концентрація уваги школярів на таких приємних завданнях дозволяє їм зосередитися та зануритися у процес, що дарує радість та відчуття досягнення. Колективні ігрові проекти об'єднують учасників, формують атмосферу взаємної підтримки, зміцнюють міжособистісні зв'язки.

Таким чином, заходи для дітей молодшого шкільного віку, що проводяться дендропарком «Олександрія», дають змогу відчувати зв'язок із живою природою, стимулюють соціалізацію, дають нові знання, розвивають творчий потенціал. Усе це сприяє загальному оздоровленню дітей, а в деяких випадках має виражений терапевтичний ефект. Здорові діти — це основа розвитку здорової нації та запорука успішного майбутнього нашого суспільства.

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО ДЕНДРАРІЮ

Деркач Прохор Захарович
Гавриленко Тетяна Павлівна

КЗ «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»
Херсонської обласної ради

У сучасних містах і селах склались специфічні екологічні умови а саме: підвищилось забруднення атмосферного повітря, різко змінюються коливання температури, радіаційних режимів, підвищився рівень шуму, вібрацій. Оскільки рослинний покрив відіграє значну роль у покращанні екологічного стану середовища, то його оптимізації необхідно приділяти багато уваги, адже він є основним джерелом кисню, рослини осаджують та поглинають пил і отруйні гази, збагачують атмосферу фітонцидами, пом'якшують клімат, створюють специфічний мікроклімат, приглушують звукові і електромагнітні хвилі, вловлюють, накопичують і нейтралізують важкі метали, в тому числі і радіоактивні. Отже рослини в ландшафтах населених пунктів відіграють величезну роль в створенні сприятливого середовища існування для людей.

Протягом останніх років в озелененні шкіл відбуваються значні зміни, а зелені насадження 1960-1970-х років поступово замінюються новими. Ще однією з причин змін – є відновлення екосистем в післяокупаційний період (с. Старосілля деокуповане в жовтні 2022 року). В зв'язку з цим постійний моніторинг за існуючими насадженнями деревних рослин – невідмінна умова визначення їх життєвого стану і подальшого вдосконалення асортименту. Тому метою дослідження є визначення стану деревних рослин різних видів у шкільному дендрарії.

Основні завдання: опрацювати наукову літературу про історію створення дендраріїв і дендрологічних парків та їх видовий склад; дати таксономічну та біоекологічну характеристику дендрофлори; з'ясувати стан деревно-чагарникової рослинності; надати рекомендації щодо розвитку шкільного дендрарію.

Проведені дослідження стану рослин дендрарію школи с.Старосілля дозволяють зробити наступні висновки: зелені насадження шкільного дендрарію с.Старосілля мають багатий видовий склад. Під час інвентаризації виявлено та визначено 46 видів, серед яких 15 видів – чагарники, 35 видів – дерева. Серед переліку визначених видів рослин інтродуковані види становлять 64,5%; визначення стану деревних насаджень шкільного дендрарію, за п'ятибальною шкалою Карпенка О.Д., показало, що вони відносяться до категорії помірно ослаблених, або слабо пошкоджених: категорія стану – 2 бали; існуючі зелені насадження потребують проведення реконструкції:

- розширення асортименту;
- збільшення декоративними видами;
- підбір вже існуючих видів, що відносяться до категорії помірно ослаблених і які добре зарекомендували себе в ґрунтово-кліматичних умовах півдня України.

Результати нашого дослідження допоможуть: більш раціонально організувати ділянку біля школи, правильно підібрати рослини; на прикладі нашої роботи упорядкувати територію інших закладів, таких як дитячі садки, школи, будинки культури; при виборі зелених насаджень на присадибній ділянці.

Матеріали роботи використовуються під час проведення занять гуртка «Юні лісівники-дендрологи», на уроках біології, екології, трудового навчання, класних годинах;

створюється екологічна стежка «Деревні переселенці, випущено буклет «Шкільний дендрарій с.Старосілля».

ОРАНЖЕРЕЯ БОТАНІЧНОГО САДУ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Литвін Надія Георгіївна

Ботанічний сад-ННБ Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича Комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-
натуралістичної творчості учнівської молоді»

Співпраця між еколого-натуралістичними центрами та ботанічними садами в Україні є важливим партнерством, що поєднує наукову базу садів із просвітницькими можливостями екоцентрів для виховання екологічної свідомості юних природолюбів. На основі договорів про співпрацю упродовж багатьох років триває тісна співпраця між Ботанічним садом-ННБ Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та Комунальним закладом «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді».

Ботанічний сад є одним із найстаріших садів України, заснований у 1877 році, коли Буковина входила до складу Австро-Угорщини. Це унікальне місце з багатою історією. З самого початку Сад створювався як база для наукових досліджень Чернівецького університету. Має статус природоохоронної території загальнодержавного значення. В саду діє декілька оранжерей. Перша була побудована майже 150 років тому (разом із заснуванням саду в 1877 році), а друга – у 1974 році. Колекційний фонд тропічних та субтропічних рослин налічує близько 920 видів, які зростають у тропічному, субтропічному відділах, пустелі залежно від їх потреб в температурі, ґрунті, вологості повітря. Представлені рослини вологих тропічних лісів Південної Америки, Вест Індії, Індонезії, а також рослини пустельних саван. В оранжереї ростуть рослини-старожили, яким понад 100 років, зокрема фінік канарський, ховея та інші екзоти, які не вижили б у нашому кліматі просто неба.

На базі оранжереї Ботанічного саду я маю можливість проводити заняття науково-дослідницьких гуртків КЗ ЧОЦЕНТУМ «Юні квітникарі», «Квітникарство», цьогоріч – «Горщечкові рослини».

Для гуртківців оранжерея це жива лабораторія, де теорія з підручників перетворюється на захопливий власний практичний досвід. У навчальних закладах учні вивчають теоретичний матеріал наук природничого напрямку. Натомість в оранжереї вони мають можливість власне відчувати вологість повітря, торкатися листя, бачити, як сонячне світло дарує рослинам життя, переконуватися у важливості поливу, підживлення рослин, правильного догляду. Для сучасних учнів міста критично важливе живе навчання, яке можливе протягом цілого року. В умовах міста оранжерея чи не єдине місце, де учні можуть побачити на власні очі природні цикли, вивчати інтродукцію та акліматизацію екзотичних видів рослин. На практичних заняттях здобувачі освіти відпрацьовують методи розмноження (живцювання, щеплення) та догляду за теплолюбивими рослинами, дізнаються про захворювання, шкідники кімнатних рослин та методи боротьби з ними.

Чільне місце в освітньому процесі відведено питанням утвердження української національної та громадянської ідентичності: ознайомлення з науковими об'єктами, що мають статус національного надбання, відкриттями, що уславили українську науку; залучення дітей

до збереження біорізноманіття засобами науково-дослідницької роботи; реалізації проєктів в галузі квітникарства. Під час фінального етапу Всеукраїнського конкурсу з флористики та фітодизайну учасники мали створити квітковий килим з рослинного матеріалу, наперед спроектувавши його ескіз. Наші гуртківці використали природний матеріал: рослини, квіти, листя, плоди, які виростили власноруч на практичних заняттях гуртка.

У програмі гуртка передбачена дослідницька діяльність, діти навчаються спостерігати за природою, аналізувати й узагальнювати отримані знання з подальшою участю у конкурсах. Отримані результати досліджень оформляють у вигляді науково-дослідних робіт, беруть участь у конкурсах та екологічних акціях: «Галерея кімнатних рослин», обласному зборі юних зоологів-тваринників, аграрників, садівників, квітників-дизайнерів імені Василя Аксеніна, Всеукраїнських конкурсах з флористики та фітодизайну «Барви нації», з квітникарства та ландшафтного дизайну «Квітуча Україна», «Галерея кімнатних рослин», «Вчимося заповідувати».

Закритий ґрунт забезпечує ідеальні умови для наукового спостереження за адаптацією екзотичних видів рослин, які є в колекції оранжереї Ботанічного саду. Як об'єкт досліджень ми обрали представника групи сукулентів очиток. Метою нашої роботи було з'ясувати технологію вирощування та вегетативного розмноження Очитка товстолистого *Sedum pachyphyllum* в умовах оранжереї Ботанічного саду Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, запропонувати доцільність використання у створенні квіткових композицій представників роду Очиток (*Sedum*). Згідно картотеки Ботанічного саду Чернівецького національного університету в умовах оранжереї вирощується 22 види та 3 різновиди роду очиток. Очиток товстолистий вирощується в оранжереї нашого саду з 1968 року. Оранжереї саду облаштовані різним покриттями: посиленним склом та полікарбонатом. За допомогою мультисенсорного модуля Panda ми вимірювали рівень освітленості у цих приміщеннях з метою порівняння впливу світла на декоративні ознаки очитка. Дійшли до висновку, що очиток можна використовувати як індикатор освітлення: при недостатньому освітленні рослина витягується, втрачає своє інтенсивно яскраве забарвлення. Експерименти із живцювання очитка доказали, що після 7-денного періоду підсихання живці укорінюються краще, ніж коли садити свіжозрізані живці. У піску живці укорінюються краще ніж у ґрунтосуміші. Інтенсивність росту вища у рослин, які висаджені у ґрунтосуміш.

За допомогою аналізатора ґрунту 4 в 1 на занятті учні вчать тестувати кислотність води та ґрунту: вимірювати вологість ґрунту, значення рН, температуру та інтенсивність сонячного світла ґрунтосуміші, в яких зростають кімнатні рослини.

Одним із завдань гуртківців є підготовка власної екскурсії в оранжереї для своїх батьків. Самостійна екскурсійна діяльність учнів є ефективним засобом формування їхніх комунікативних, організаторських та дослідницьких компетентностей. Крім того залучення здобувачів освіти до ролі екскурсоводів сприяє розвитку їхнього критичного мислення, публічного виступу, командної праці та навичок самоорганізації.

Систематичний догляд за рослинами розвиває в учнів почуття опіки, відповідальності, терпіння, лагідність, екологічність. Коли гуртківець власноруч вирощує рослину з насінини або живця, лікує її, підживлює, цікавиться її потребами, то його ставлення до природи змінюється назавжди.

На початку навчального року учнів зацікавлює проєкт «Створення фітокомпозиції на базі власноруч вирощеного матеріалу» - це інноваційний підхід, який ідеально поєднує теоретичні знання з біології рослин із практичною творчістю. Головна цінність такого проєкту полягає в повному циклі виробництва: учні самостійно розмножують, вирощують, доглядають за рослинами, а потім використовують їх для створення авторської фітокомпозиції. Даний проєкт вдало розвиває дослідницькі навички у здобувачів освіти: ведення щоденника спостережень за ростом рослин від живця до дорослого екземпляра. Успішним захистом проєкту є композиція, яку учні продовжують доглядати вдома.

В свою чергу оранжерея стала базою для розробки мною навчального посібника «Квітникарство», яким наразі користуюся для підготовки занять гуртка «Горщечкові

рослини» та авторської програми ОЗБШ секція «Ботаніка». У 2025 році навчальний посібник «Квітникарство» отримав I місце на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти. У 2026 році посібник відзначено переможним I місцем у Всеукраїнському конкурсі рукописів навчальної літератури та віртуальних освітніх ресурсів з еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти «Нове позашкілля».

Сучасні діти проводять багато часу перед екранами носіїв інформації, тому оранжерея виконує роль «зеленого острова» спокою, що позитивно впливає на ментальне здоров'я. Робота в «зеленому просторі», аромат рослин знижує рівень стресу, тривожності та допомагає учням краще концентруватися за рахунок психоемоційного розвантаження. Проведення занять гуртків у такому середовищі не лише дає перевірені на власному досвіді глибокі знання з біології, але й формує гармонійну, екологічно свідому особистість, здатну цінувати життя у всіх його проявах. Це інвестиція в майбутнє, де дитина вчиться бути не просто споживачем, а творцем і захисником природи.

ПАРК-ПАМ'ЯТКА «ЮННАТІВСЬКИЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЗАШКІЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ОДЕЩИНИ

Задерей Олександр Вікторович,
Гусак Ірина Євгенівна

Одеський обласний гуманітарний центр позашкільної освіти та виховання

Актуальність:

- Зміни в системі фінансування позашкільної освіти та скорочення мережі профільних закладів.
- Зростаюча потреба в екологічній освіті та збереженні природи, особливо після екологічних втрат через війну.
- Недостатнє фінансування закладів позашкілля та потреба у підтримці на державному і місцевому рівнях.

Історія та значення парку:

- Заснований у 1900 році, статус заповідної зони з 1997 року.
- Зростає 75 видів дерев і чагарників, є навчально-дослідні ділянки.
- Єдиний парк в Одесі, де господарями є діти та молодь — юннати, школярі, студенти.
- Багаторічна діяльність юннатів зі збереження і розвитку колекцій рослин.

Функції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Юннатський»:

Парк «Юннатський» виступає важливим елементом міської екологічної мережі та локальним центром збереження біологічного різноманіття, який виконує не лише природоохоронну, а й освітню, наукову та культурну місію.

Проектування в еколого-натуралістичному підрозділі ООГЦПОВ

Проект: «Нове життя юннатського парку: створення простору для освіти, відпочинку та креативного розвитку»

Об'єкт: парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Юннатський» (1,2 га, м. Одеса).

Мета проєкту: Створити сучасний, безпечний, екологічний та інклюзивний простір для освіти, рекреації й охорони природи.

Основні завдання:

Розробка й затвердження проєктної документації.

Інвентаризація рослинності, оновлення колекцій рідкісних видів.

Реконструкція інфраструктури з екологічним профілем.

Встановлення крапельного поливу, екопокриттів, лавок, урн, освітлення.

Створення дитячого майданчика природного дизайну й інноваційного виставкового простору.

Реконструкція старовинного будинку під «Юннат-хаб» (освітній простір у особняку).

Залучення громади та молоді через освітні ініціативи.

Цільова аудиторія:

Діти й молодь 6–21 років, педагоги, науковці, громада, туристи.

Очікуване охоплення — до 5 000 осіб на рік.

Очікувані результати:

Відновлення парку з природоорієнтованим дизайном.

Підвищення престижу юннатівського руху.

Створення понад 12 функціональних приміщень (аудиторії, лабораторії, простір подій).

Проведення перших освітніх заходів та залучення щонайменше 1500 дітей у перші 6 місяців.

Покращення мікроклімату та екологічного стану району.

Соціокультурна роль парку:

Формування нової культури ставлення до природи.

Зміцнення зв'язків між поколіннями та громадами.

Популяризація ідей сталого розвитку.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Іванова Оксана Ярославівна

Ліцей №173 м. Київ

Анотація: в даній статті висвітлені основні форми та методи екологічного виховання під час навчально-виховного процесу. Показано основні напрямки природоохоронної діяльності, практичну діяльність учнів щодо природо-заповідного фонду через участь у екологічних акціях, конкурсах, проєктах, екологічних виставах, екскурсіях, дослідженнях

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість, екологічне виховання, екологічне мислення, природо-заповідний фонд, виховні заходи, екологічні проєкти, раціональне природокористування, сталий розвиток

Екологічна культура-це система знань, цінностей, навичок та поведінки людини спрямована на гармонійну взаємодію з природою, дбайливе ставлення до навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки. Вона включає свідоме обмеження

споживання, розуміння екосистем та відповідальність за збереження природи для майбутніх поколінь, про що йдеться і в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»[3, с.546].

Формування екологічної свідомості учнів-це тривалий комплексний процес, спрямований на розвиток екологічного мислення, свідомості та культури, що ґрунтується на розумінні цінності природи. Він передбачає здобуття знань, формування почуттів та закріплення відповідальної поведінки через практичну діяльність[1,с.34]. Тому, під час навчально-виховного процесу відбувається формування екологічної культури знань та свідомості, що базується на любові до природи та відповідальності за її стан, починаючи з раннього віку. Він реалізується через практичну діяльність (екскурсії, досліди, проєктну діяльність), виховні заходи (екологічні акції, наприклад «Посади дерево», збір макулатури, сортування сміття, робота екологічної агітбригади, екологічні конкурси, вистави) та гурткову роботу (практичні і теоретичні навички).

Формування екологічної грамотності, як одна зі складових навчально-виховного процесу, відіграє важливу роль в сучасному житті. Екологічні ситуації, які склалися в світі, вимагають підвищити рівень освіченості школярів, дбайливого ставлення стосовно природи. Одним із важливих компонентів в процесі формування екологічної культури є вміння вирішувати екологічні проблеми та безпосередня участь у природоохоронній діяльності.

Екологічна освіта дає змогу стати свідомим громадянином, який розуміє взаємозв'язок людини і природи, діє відповідально, захищає довкілля та впроваджує засади сталого розвитку. Така освіта дає змогу формувати критичне мислення, екологічну культуру, навички раціонального природокористування та здатність прогнозувати наслідки людської діяльності.

Екологічна свідомість реалізується на етапах навчання в навчальному закладі, на кожному з яких ставиться мета, завдання та методика, враховуючи вікові особливості дітей. Саме на початкових етапах навчання є можливість у переконанні учнів сприймати себе як частину природи, звертаючи увагу на вплив власного способу життя. І якщо ми хочемо бачити нашу планету екологічно здоровою, то треба починати з перебудови нашої свідомості, переосмисливши своє ставлення до природи [2, с. 248].

Основні переваги, які дає екологічна освіта-це спонукання до практичних дій, допомога в аналізі екологічних проблем, можливість стати професіоналом сталого розвитку (наприклад, робота у сферах екологічного менеджменту), формування відповідального ставлення до природи.

Особлива роль під час формування екологічної компетентності відводиться позакласній роботі, оскільки вона не обмежена навчальною програмою. Позакласна робота надає додатковий час, дозволяє залучити додатковий зміст для формування екологічної грамотності учнів. Також можна застосувати широкий набір нестандартних технологій для досягнення спільної взаємодії учасників навчально-виховного процесу – це має велике значення у формуванні екологічної свідомості здобувачів освіти (Рис.1.Виховний захід «Ми і довкілля»).

Рис.1. Виховний захід «Ми і довкілля»

Під час навчально-виховного процесу здобувачі освіти вивчають природно-заповідний фонд України, біорізноманіття, унікальні ландшафти, генофонд рослин і тварин, способи підтримання екологічного балансу, способи охорони природних комплексів, проводять наукові дослідження, відтворюючи це в проєктній діяльності, а також усвідомлюють необхідність охорони таких екосистем як заповідників, заказників, національних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів та ін.

Ключовими ознаками екологічно вихованої людини є:

- Екологічна свідомість (розуміння взаємозв'язку між людською діяльністю і екологічною кризою, бажання її зменшити);
- Відповідальна поведінка (свідоме, обмежене споживання, раціональне використання природних багатств, зменшення екологічного сліду);
- Активна позиція (екологічна освіта та пропаганда екологічної культури);
- Дбайливе ставлення (захист природи, відмова від дій, що завдають шкоди довкіллю)

Основними аспектами під час формування екологічної свідомості є:

- Естетичне сприйняття (виховання любові до природи через спостереження, милування, художню творчість);
- Практична діяльність (залучення здобувачів освіти до висадки дерев, прибирання сміття, створення годівничок, дослідження впливу людини на довкілля);
- Виховні заходи (проведення тематичних уроків, конкурсів, екочистоток та залучення до екологічних акцій);
- Інтеграція в навчання (використання міжпредметних зв'язків, наприклад біологія, хімія, географія);
- Формування відповідальності (усвідомлення наслідків власної поведінки).

Отже, формуючи екологічно свідому людину, ми виховуємо відповідальне ставлення до природи, формуємо навички сталого споживання, зменшуємо особистий екологічний слід та вчимо гармонійної взаємодії з довкіллям. Цей процес передбачає розвиток екологічного мислення, культури, розуміння причинно-наслідкових зв'язків у природі та готовність діяти задля збереження планети.

Список використаних джерел

1. Буджак Т.В. Екологічне виховання учнів середньої школи / Т.В Буджак // Біологія і хімія в школі. - 2001. - №1. – 34 с.
2. Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. - Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. - 248 с.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року // ВВР України. 1991. – № 41. – 546 с